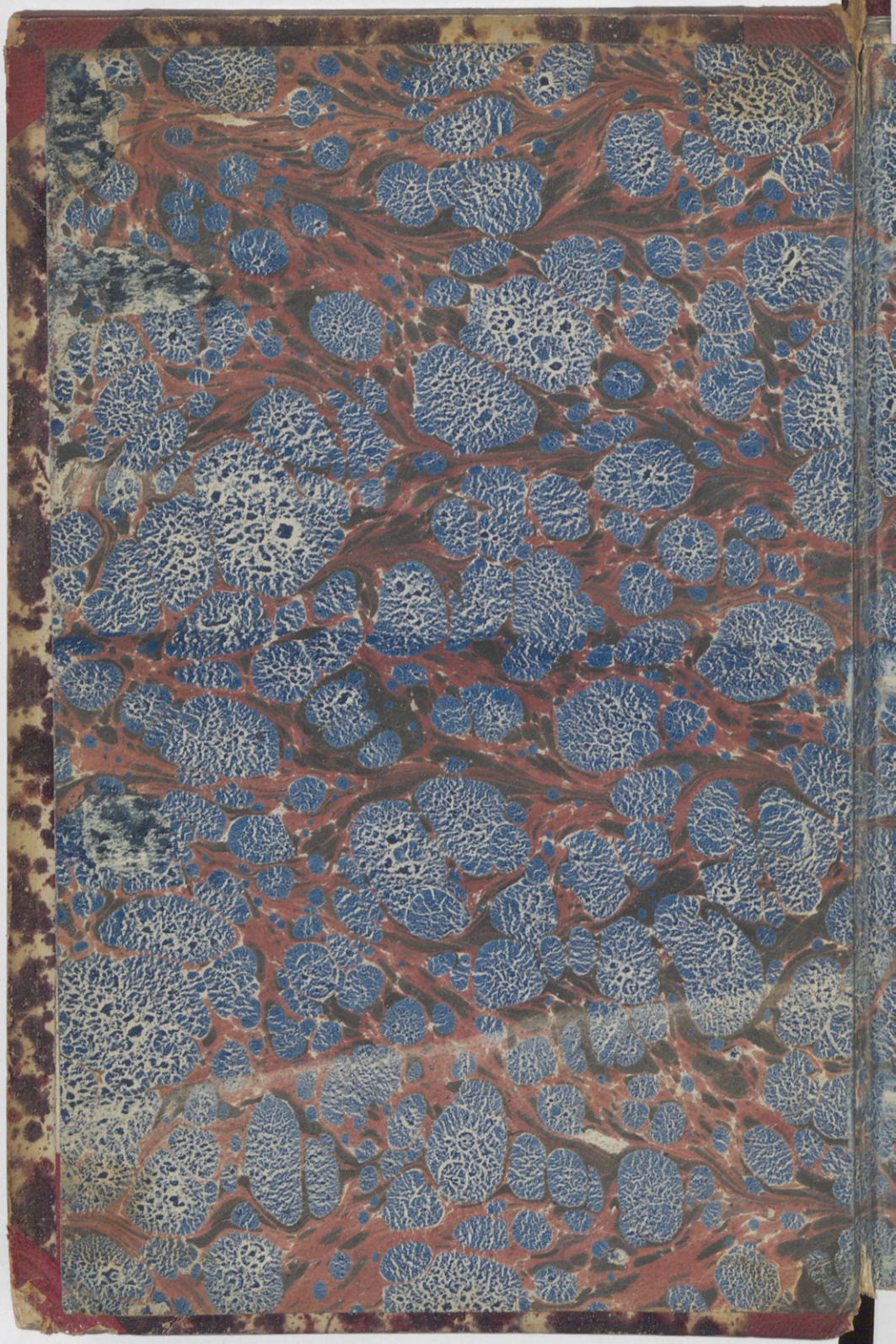
758825

NYTUD
NKÁK
2

A M. KIR. VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI
MINISZTERIUM KÖNYVTÁRA.

Beszerzési napló száma ..... 192...
D. szekrény
a. szakasz
– sor
52. szám

3865. A

H. g. 7.

TÖRVÉNYTUDOMÁNYI

PÁLYAMUNKÁK.

M. KIR. VALLÁS ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTERIUM KÖNYVTÁRA.
Gyarapodási napló száma 183
Példány
szakasz
sor
szám

KIADTA

A' MAGYAR TUDOS TÁRSASÁG.

ELSŐ KÖTET.

A BÜNTETÉSRŐL, 's KÜLÖNÖSEBBEN A' HALÁLBÜNTETÉSRŐL,
SZEMERE BERTALANTÓL.

A VALL. ÉS KÖZOKT. KÖNYVTÁRA M. KIR. MINISTERIUM.

BUDÁN,
A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.
1841.

KÖNYVTÁRA

A

BÜNTETÉSRŐL

S KÜLÖNÖSEBBEN

A HALÁLBÜNTETÉSRŐL.

KOSZORÚZOTT PÁLYAMUNKA.

IRTA

SZEMERE BERTALAN.

BECCARIA ÉS HOWARD.

B U D Á N.
A' MAGYAR KIR. EGYETEM' BETŰIVEL.
1841.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

„Ne ölj.“

ISTEN' V-dik parancsa.

„Én nem akarom hogy a vétkes meghaljon, hanem hogy térjen meg és éljen.“

JÉZUS.

ELŐSZÓ.

Az academiának, 1839-ben tartott X-d. nagy gyülése által kihirdetett, következő törvénytudományi jutalomkérdésére:

„Határoztassék meg a' büntetés' értelme és czélja; adassanak elő annak biztos elvei, 's ezekhez alkalmazható nemei; fejtessék meg, találhat-e köztök helyet a' halálbüntetés, és melly esetekben, miképen, és milly sikerrel gyakoroltatott ez a' régi és újabb népeknél, különösen hazánkban?"

1841. mart. 21-ig mint határnapig, *tizenkét*, rendben lévő, pályamunka érkezett; mellyek közűl az e' végre kinevezett három osztálybeli biráló, Stettner György, Szalay László és Szlemenics Pál rendes tagok' előadására a' XII-d. nagy gyülés sept. 4-d. 1841. a 11. és 6. számok alattiakat találván kiadásra, amazt egyszersmind jutalomra méltóknak; a birálók' hivatalos tudósitásaikból azon helyek' kivonata bocsátatik itt közre, mellyek a' nagy gyülést határozataiban vezették.

Először is Stettner György rt. a' 11. számu értekezésről, miután annak tartalmát kivonatban előterjesztette, itéletét a' következőkben fogta össze: „E' művet, u. mond, egy vezérelv hatja át: az igazságnak az emberiséggel, mondhatnám: az észnek a' szívvel kibékítése; 's ez olly diadalmasan van kivíva, hogy ezt irodalmunk' mezején méltán a' legszebb foglalások közé számíthatni. Azért is e' pályairatot bel becsénél fogva ugyan a' száz arany jutalomra, korszerüsége' tekintetéből pedig minél elébbi kinyomtatásra is ajánlom." — Szalay László rt. hasonlóképen a' 11-d. számút vallván első rangúnak, fő érdemét abban helyhezteti, hogy „szerző tudja hol állanak az általa tárgyalt kérdések a' legujabb időben, irodalomban és a' statuséletben; 's hogy önállólag, elvekből, mellyek ugyanazok maradnak eléjétől végig, indul a' czél felé. Az előadás nem csak tudományos, de müvészi kéz' nyomait is mutatja; 's véleményadónak csak a' számos poetai képek és hasonlatosságok ellen van kifogása, mellyeket nem lát örömest didacticai előadásban, de mellyek, ha ugyan ismeri a' közönség izlését, annál nagyobb keletet igérnek e' munkának, ha, mint ohajtaná, nemcsak megjutalmaztatik, hanem sajtó alá is adatik."

Ezekhez járult Szlemenics Pál rt. is a' mennyiben azt, de mint másodrangút, nyomtatásra méltatá, a' 6-d. számút sorozván első helyre. „Mert ha-

bár, úgymond, e' munkának szerzője sem fejti meg tökéletesen, mit kelljen a' törvényhozónak büntetté nyilatkoztatni; habár a' büntetés' elveinek és a' halálbüntetés' tárgyaltatására nézve e munkát sem lehet kielégítőnek mondani 's a' viszonzás' elvének néhol ez is hódol; annyi és olly tetemes észrevételek mindazáltal e' munkát nem terhelik mint többi társait; — mert továbbá ezen munkának szerzője a' jutalomkérdésnek 1. 2. 3. 4. pontjait mindenek közt legjobban, legkimerítőbben 's alkalmazásra leghasználhatóbban tárgyalja; — 's mert végre mindent világosan, kellő rövidséggel, meghatározottan, illő meggondolással, mérséklettel, és tulzás nélkül ad elő. — Ezen előadással egyezőleg azt vallá Szalay László rt. e' munkáról, hogy az sok studiumra mutat, józan nézeteket tanúsít; a' tárgy' felosztása helyes és a felfogást könnyítő, nyelve tiszta, szabatos és tudományszerű: minélfogva másodjutalomra 's nyomtatásra méltatja. Végre Stettner György rt. azt ugyan inkább puszta csoportozatnak mint organicus egésznek itélvén, 's különösen önállás' hiányát találván benne; sem jutalomra sem nyomtatásra nem ajánlotta, de összevetvén a' többiekkel, azt az általa első karbelinek itélt 11-d. számun kivűl valamennyinél több figyelemre méltónak vallotta.

Ekképen nem csak nyilvános többség, de kivált a' tartalom-előadásokba szőtt motivumok' nagyobb súlya után is, keletkezett a' társaság azon

határozata, melly szerint a' 11-d. számu pályairat jutalomra és kinyomtatásra, a' 6. számu tiszteletdíj melletti nyomtatásra érdemesítetett.

Itt veszi a' közönség a' koszorúzott pályamunkát, melly a' társaság' költségein megjelent kéziratoknak LXXIV-d. kötete; utána nem sokára következik a' másod rangu is.

Költ Pesten, a m. t. t. kis gyüléséből, dec. 27. 1841.

D. Schedel Ferencz,
titoknok.

BEVEZETÉS.

HATÁROZTASSÉK MEG A BÜNTETÉS' ÉRTELME ÉS CZÉLJA; ADASSANAK ELŐ ANNAK BIZTOS ELVEI, ÉS EZEKHEZ ALKALMAZHATÓ NEMEI; FEJTESSÉK MEG, TALÁLHAT E KÖZTÖK HELYET A HALÁLBÜNTETÉS, ÉS MELY ESETEKBEN; S MIKÉPEN, ÉS MILY SÜKERREL GYAKOROLTATOTT EZ A RÉGI ÉS ÚJABB NÉPEKNÉL, KÜLÖNÖSEN HAZÁNKBAN?

Ime ez a kérdés. Fontos mindenhol, nálunk pedig még új is, tehát reánk nézve kettős érdekkel bír. S a Társaságnak nem puszta szerencsés tapintatot tulajdonítok, észleti megfejtésül ezt ép mostan tüzvén ki, midőn annak gyakorlati megoldása országos választmányra bizatott, hanem bölcseséget, mi szerint felfogván mélyen a tudomány' viszonyát az élethez, s kölcsön hatásaikat egymásra, kezdi a státus' életkérdéseit annak bíró-széke elébe vonni, s ekképen a tudományt teszi azzá, minek lennie kell, az élet' vezetőjévé s igazgatójává. Mert az élet úgy figyeljen a tudomány' elveire s igazságaira, mint tengerek' hajósa útjegyző csillagaira az égnek; nélkülök vagy nem jutnak, vagy nem ismernek az óhajtott partokra.

A tudomány előtte járjon az életnek, mint ama tűzoszlop előtte járt a vándornépnek, mely a pusztában nélküle csak tévedezett volna. Sokkal előbb, semmint valamely eszme törvénybe foglaltatnék, lehet s legyen az tárgya phi-

losophok' vitatásainak. Ez minden észszerű reformnak egyedül helyes úta; mert a kimutatott hiba félig már el is van törölve, mert az elismert igazság félig már törvény lett. Azonban a jó mihelytt megjelen, mindjárt nem uralkodik, s az ember egy állapotból más állapotba, az érzemények' s eszmék' alsóbb rendéről azoknak magasabb rendére nem megy úgy által, hogy a lerázott rendszernek mindig némi romait is magával abba által nem vinné. S ez egyik oka azon szembeszökő ellentételnek, melyet csaknem minden művelt népeknél szomorúan látunk feltünni azoknak erkölcsisége s büntető törvényei között. De bölcs és nép, közbenjáró nélkül nem is találkozhatik egymással. Amaz úgy állítja fel igazságait, miként azokat az égből nyeri, ideálképen. De a végtelennek mértékét ki fogná alkalmazni a rövid életre? Emelkedhetik e a föld oly magasra, vagy az ég sülyedhet e oly mélyen, hogy egymással érintkezzék, s nem minden e a mit reménylenünk szabad, hogy a föld mennél több oly ragyogó pontokkal birjon, mikből láthassuk az ég' képét feltündökleni? Közbenjáró gyanánt itt a törvényhozónak kell föllépni, ki lassu de folytonos hajtással hozza közelebb egymáshoz a mereven pálcza' két végét, a bölcset és népet, az elveket miket az hirdet, az életet mit ez él.

Fájdalom, hogy e két pont, mely pedig a többi valamennyinél előbb érintkezhetnék, nálunk még most is a lehető legnagyobb távolságban fekszik egymással. Büntetünk s nem tudjuk mértékét, sem czélját és határait nem látjuk, s a legrettenetesb fegyverrel, mit emberre bízott a gondviselés, bánunk a nélkül, hogy hatását s erejét ismernők. Nekünk ez egészen új tudomány. Belőle még minden eszme, minden elv egy egy szövétnekkint világlandik föl a nemzet' nagyobb része előtt; de nem ti előttetek pályabirák és tudósok egyszersmind. S e kettős tekintet jegyzi ki álláspontomat. Eredményeket is adni, de bocsátkozni fejtegetésekbe is, nem kerülni saját próbátételeket bár járjon némi borongással, de nem szégyenleni a válogatást sem idegen kincsekből, s újat s ragyogót, bár ilyen reménylheti a díjt, csak úgy mon-

dani ki, ha miatta nem szenved a világosság, mi az eszmék' csatornája a tömegbe.

E végsőnek okát kell adnom; engedjetek őszinten szólanom. Munkám felett bár ti itéltek, o bírák, s e földön legmagasb dísz legyen javallata a bölcseknek, a jutalmat úgy a mint azt én értem, a közönségtől várom. Igaz dicső ség a koszorúból árad, s ezt ti adjátok, de a szív' örömét a lélekismeret adja, s én ama fénynek árnyékában is örömmel nyugszom, ha erősségeim hazai törvényszékünk' csak egy birájának lelkében is kételyt támasztottak halálítéletet mondani, mert egy embert megmenték az emberszeretetnek, mást az életnek, s ez több öröm mint a mennyi a sírig egy életre sükséges.

I.

TÁRSASÁG ÉS BÜNTETŐJOG.

Mi a társaság' czélja? Honnét bír az a büntetés' jogával, s mi a büntetés' jogalapja? két kérdés iránt kell először is tisztába jőnünk, mert megoldása a büntetés' értelmére és czéljára sok világot vet; a második mint forrás miből ered, az első mint czél mihez siet a büntetés.

S egyik sem oly meddő kérdés, miként a tisztán practicusok hinni szeretik. Mert a büntetőjog' philosophiájának nem annyira föladata bebizonyítani, hogy a társaság e joggal bír, mint a büntetésnek oly jog vagy észalapot mutatni ki, melyből a törvényhozó elveket nyerjen, miknek segedelmével, először: vonalt húzhasson a büntetésre méltó és büntetésre nem méltó cselekedetek között; másodszor: meghatározhassa a bün és büntetés közti belső viszonyt, azaz a büntetés' mértékét az egyes bünökhöz képest; harmadszor: kijegyezhesse a különbséget a jogszerű és nem jogszerű büntetésnemek között; mert onnét, hogy a társaság büntethet, nem lehet következtetni, hogy mindenféle cselekedetet mondhat büntetésre méltónak, sem azt, hogy a mérték függ kényétől, s bün és büntetés nem hord magában némi belső, egymásnak kölcsönösen megfelelő mértéket, mint azt sem, hogy minden rosz, mit büntetésneműl választ, egyszersmind jogszerű, mi után az mi épült,

tágabb nem lehet az alapnál mire épült [1]). Tehát csak az, ki ismeri erkölcsi forrását, határozhatja meg a büntetőjognak igaz terjedelmét is, és ismét ennek határain belül az esetek' végtelen szövedékeiben is csak az igazodhatik el.

S ha az értelmek különböznek is a társaság' czélja felől, sokféle elágazásaikból nem folynak e össze mindnyájan abba, mi szerint hozzá eljutni szükséges eszköz a büntetés, és ebből nem bizonyosan következik e annyi, hogy e kettőnek, a társaságnak s büntetésnek czélja vagy egy vagy közel rokon egymással? S természetes, hogy ha a társaság' eszméje által határoztatik meg a büntetésé, előbb azt magát kell meghatározni. E belső összefüggésre mutat a jog' története is, mert valamennyiszer vagy békes fejlődés vagy erőszakos zendület' folytában gyakorlatilag más lön a nézet a társaságról, a nézet mind annyiszor változott a büntetésről is [2]), és mind azon változások, mik tudományos vizsgálódások által történtek a társaság' eszméje körül, elméletileg, azoknak következéseképen, hasonlóan megjelentek a büntetés' eszméje körül is. Tehát társaság és büntetés köztt úgy gyakorlati mint elméleti viszonyaikat tekintve, természetökbeli szövetségre ismérünk; amaz a nap, ez árnyéka, mely annak magasságától s mélységétől határoztatik meg.

Azonban mi előtt azon vélemények' előadására mennénk által mely a mienk is, vizsgálat alá veszszük némely theoriák' azon alapelveit, mikből általok a büntetés' jogszerűsége származtatik, de csak röviden, mert ezen theoriákkal még találkozunk ott, hol a büntetés' czéljáról fogunk értekezni. Ki előtt több útak nyílnak, az könnyebben választhatja ki közűlök a jót, ha vagy valamennyin, vagy legalább néhányon végig pillantott.

---

[1]) St. F. c. Th. Stepp. Ueber die Gerechtigkeits- und Nutzungs Theorien des Auslandes... Heidelb. 1834. §. 8. 9. — Fr. v. Preuschen. Die Gerechtigkeitstheorie, Giessen, 1839. l. 2. 11. — Rossi Traité de Droit pénal. 1835. l. 77.

[2]) Les peines tiennent a la nature du gouvernement. Montesquieu. Esperit des Lois, VI. 15.

Minden theoriák megegyeznek abban, hogy a büntetésnek van egy *jog*- vagy *észalapja* [3]), és igy a büntetés, általánosságban gondoltatván, nem önkénynek és erőszaknak számazéka. De következtetéseikben annál inkább eltérnek egymástól, mert a büntetőjog' megalapitására egészen ellenkező útakat választanak, s a büntetés' jogalapjának különbségéből szükségesen különbség következik a büntetőjog' *elvére* nézve is. S melyen a büntetés' jogszerűségét bebizonyitni iparkodtak, kettő az út, birván mindenik út sok mellék ágazatokkal; t. i, némelyek, a büntetést a státus' czéljára egy vagy más okból szükségesnek állítván, abból, hogy a büntetés szükséges, azt következtetik, hogy tehát jogszerű is, s ez neveztetik *relativ* vagy *haszontheoriának*; mások ellenben ellenkezni látván méltóságával az embernek, hogy az mint dolog eszközül használtassék, a büntetés' jogalapjának tartják az elkövetett bünt s az örök igazságot, mi szerint szükségképen lakolnia kell annak ki bünhödött, s ez neveztetik *absolut* vagy *igazságtheoriának*. Tehát ezek erkölcsi elvből, azok anyagi érdekből indulnak ki; ezek a kútfőt az igazságban, azok a haszonban keresik, s ha ezeket spiritualistáknak mondjuk, azokban a materialisták' tanitványira ismerünk. Egy van mely a kettő köztt némileg középet tart, a *társasági szerződés*' theoriája; ennek segedelméhez mind a relativ, mind az absolut theoria' védei közül folyamodnak némelyek; amazok mivel mélyebb s észszerűbb [4]) jogalapot látnak benne, semmint e tételben: mi czélszerű az egyszersmind jogszerű is; ezek mivel azt hiszik: a bünnek s igazságnak istenileg tág birodalma általa szorosabban meghatároztatik' azaz, amazok az alapot gyöngének érezvén, azt vele erősbitik, ezek pedig annak határozatlanságát ismérvén, hozzá ezt magyarázatul adják.

[3]) E két szó egy eszmét fejez ki, mert a büntetés' alapja forrása után (mi az ész) észalapnak, tárgya után (mi a jog) jogalapnak egyenlően jól neveztetik.

[4]) Natura juris ab hominis repetenda natura. Cicero.

S vajjon a haszon lehet é e jognak kútfeje, kivált ha pártolói szerint élvvel s gyönyörrel egyértelműnek vétetik? Ők nem azt mondják, hogy: mi igazságos mindig hasznos is, mi annyiban igaz, hogy az erkölcsi jó nem lehet rosz, hanem ennek épen ellenkezőjét állitják, mikép a hasznos mindig igazságos is, s vajjon ezt be lehetne é bizonyítani? Vajjon a *haszon* vagy *érdek'* rendszere után mi egyéb az ember egymásnak útában, mint vagy eszköz vagy gát, melyet czéljai szerint mind használni mind elmozdítani szabad? És ha a haszonból csakugyan eredhet jog, alapjának melyik vétessék, az egyedek' érdeke e vagy a közhaszon?

Lássuk e kettőt külön külön. S előbb az elsőt.

Mi a haszontheoriának egyik fő tana? „A rény jó csak azon gyönyöröknél fogva, mik belőle folynak; a vétek rosz csak azon bajoknál fogva mik utána következnek. Az erkölcsi jó csak azért jó, mivel igen hihető, hogy belőle physicai jók származnak; az erkölcsi rosz csak azért rosz, mivel igen hihető, hogy belőle physicai roszak keletkeznek; de midőn azt mondom, physicai, ép úgy alatta értem bajait s gyönyöreit a léleknek, mint gyönyöreit s bajait az érzésnek.... Ha olyan cselekedet mondatik rénynek, miből több baj mint gyönyör következik, hibásan mondatik, mert az nem rény hanem vétek, és megfordítva...[5]) Nincs sem rény sem vétek... A számadásnak két sorát nyitom meg; a haszon közé jegyzek minden gyönyört, veszteségnek veszek minden bajt... S igy mérem össze minden felek' érdekeit... Ha egy személyes sértésről kell itélnem, minden gyönyört, vagy más szavakkal, minden hasznot mi abból szerzőjére háramlik, összehasonlítok mind azon roszszal vagy mind azon veszteséggel, mit miatta szenved a sértett fél...“ Tehát ki bünéből hasznot vön s lélekismérete sem furdalja, az nem csak okosan, de jól is tette hogy bünhödött; tehát csak az bűn mit a törvény annak mond, s ez is csak addig, mig belőle több baj ered a szenvedő,

[5]) Benthan. Traitées de legislation civile et pénale. I. chap. I.

mint haszon a cselekvő' részére, ha ellenkezőkép sülyed a mérleg, a bünből rény lett: tehát annak, ki azt akarja mi neki hasznos, mindig igazsága van; tehát ha minden embernek joga van, ki mellett a törvény szól, a törvényhozó, ki azt teszi törvénybe mi neki tetszik, korlátlan joggal bír a polgárok felett, s ha nincsenek más és magasb eredetű kötelességek azon kivűl, melyek a törvényben találtatnak, a kormányoknak ugyan lehetnek kötelességeik alattvalóik iránt, mik az alkotmányba szoktak följegyeztetni, de e törvényhozónak, a fölségnek, szóval a lénynek ki törvényt kény szerint alkot és bont, semmi kötelessége nincs az egyes polgárok ellenében [6]); tehát mindent joggal cselekedhetni mit a törvény nem tilt, sőt még ezt is ha hasznosnak találtatik, mert haszon a legfőbb elv, s a törvény maga is csak általa bír kötelező erővel, s megszűnik kötelezni, mihelyt hasznos lenni megszünt; tehát minden kötelességet teljesíte az, ki úgy tuda hasznot szerezni, hogy sem törvényt nem szegett, sem másképen nem vont magára bajt; tehát ezek szerint az ember, miután nála minden puszta számolat, csak hibát követhet el, *bünről* és *rényről* szó sem lehet, vagy pedig az csak viszonyos fogalom, s mi némelyeknek bün, mivel belőle rájok kár következik, ugyan az másoknak rény, mivel nekik hasznot ád.

De ezeknél még szörnyebb következmények is folynak azon rendszerből, melynek tanitása szerint a haszon eredeti elv, azaz olyan, mi utósó oka minden jognak, mi saját maga által igazoltatik, melynek tanitása szerint érdek és kötelesség közt nincs különbség, mert az, elválva a haszontúl, nem ismér el sem kötelességet, sem igazságot, következőleg szerinte minden haszon jogszerű is lévén, nem veszi segedelmül, mint mi, sem a jog' sem a kötelesség' eszméjét, hogy általa a hasznot, mi jogszerű, megkülönböztesse attól, mi nem jogszerű.

S ekképen éreznének az emberek? Cselekedeteiket e

[6]) Revue Française 1828, No. 5. 1. 10.

hithez mérnék? Nem; — egy nagy ellenmondás erre maga a világ, s az egész emberiség egy magasb igazságról s elvről tanúbizonyságot ád. Vallást tesz egy örök igazságról, melynek itéletei nem függenek cselekedeteink' sükerétől; elismer egy változatlan kötelességet, mely mindig s mindenhol ugyan az marad; irtózást érez a büntől, még mikor nincs is oka attól félnie, s ha soha nem mutat tiszteletet az iránt, ki mindenben egyedül saját érdekét mozditá elé, bár mások kára nélkül, mindig mélyen hódol annak, ki bírá feláldozni önhasznát, bár általa szándéka szerint, másnak sorsán sem javíthatott. S ha cselekedeteink csakugyan a haszon' elve által igazoltatnának, honét van, hogy az életben minden szégyenli megvallani? S mi az oka, hogy természetének egyéb törvényeit az ember ha ismeri, el nem tagadja, sőt dicsekedve hirdeti, hogy szabad, hogy észszel bír, hogy lélekismérete van? Vagy talán még nagy az előitélet mely amaz elvet körül borongja? De ha valának is idők, mikben veszélyes volt szólni a szabadságról, mutatni észt, s hivatkozni a lélekismeretre, voltak e olyanok, mikben az ember ezekről szégyen miatt hallgatott? Lehetlen ily roppant ellenmondást képzelni az emberiségben; ha cselekedetei' vezér-elvének az érdeket, hasznot hinné, megvallaná azt; minthogy tagadja, annál bizonyosan magasb elvet ismer és követ. Egyedben szó és tett ellenkezhetik egymással, maga az emberiség nem lehet képmutató.

Igaz, minden kivánja a hasznot, minden törekedik jóllétre, s annak szinte megvan saját jogszerűsége, nemkülönben igaz, hogy az emberek legszámosabb cselekedeteinek fő rúgója érdek; de hibáznak, s itt hibáztak e rendszer védei is, kik a lett dologrúl vonnak következést az erkölcsi kötelességre, s az inditóok' erejéről a jogra. S oka az, mivel az emberi természetet igen egy oldalulag fogák fel, s egy tapasztalati adatot, egy rúgót, mi magában sem jó, sem rosz, a jog s igazság' legmagasb elvévé kiáltottak ki. Mi egészen veszszük az embert, ők nem, mert erkölcsi tehetségeiről semmit nem akarnak tudni; mi elis-

merjük a személyes érdek' nagy hatalmát az emberi cselekedetekben, csak hogy azt a jognak mind kútfejéül mind mértékeül nem tekintjük, ők ellenben ezeket: igazság, jog és kötelesség, nem értik a haszon' eszméje nélkül, következőleg jog és kötelesség nekik mindig a haszonnal jár együtt, sőt abban ben van, s miután a haszon számolat' dolga, természetesen a jog és kötelesség sem valami örök, hanem a körülállások szerint változó.

S a büntetőjognak ez volna alapja? a haszon, mely nem egyéb mint egy vak rúgó az ember' életében, mely nem csak különböző az egyedek szerint, de azon egy személyre nézve is a pillanatokkal együtt változik? S ha az az észalap mi örök, s ha egy örök s változhatlan nélkül nincs mertéke cselekedeteinknek, mihez mérjük azokat magának a jog- alapnak e szakadatlan változásában? S lehet e szó büntetésről ott, hol bünt nem ismérnek, hol a leggonoszabb tett csak számolatbeli hibának tekintetik? S ha abból, hogy hasznomat jól kiszámolám, az következik hogy jogom is volt azt cselekedni: rosz számolatombúl mi egyéb következik annál, hogy nem volt hozzá jogom, és ez úton miként támadhat cselekedetemből joga egy harmadiknak engem azért büntetni, mert saját káromra roszúl számolék?

S ha az érdek mindenben s mindenkor önmagát tekinti, minthogy nemis lehet másképen, nem egyenlő joggal jutalmaztatja e a bünöst és sújthatja az ártatlant, haszna úgy kivánván? S itéletet lévén mondandó azt kell vizsgálnia, vajjon érdemli e a büntetést, ki azt szenvedni fogja? Nem, hanem pusztán azt, vajjon érdekében fekszik e valakit büntetni? Válaszolják, miképen egyedűl azt büntetik, ki bünhödött? Meglehet, de vagy azért mert igy tetszik, vagy azért mert igy hozza magával az érdek, s tudjuk amaz az idővel, ez a körülállásokkal változik. De ha e kettő ártatlant kivánta lakoltatni, mi igen is mindennapi vágya az emberi természetnek, adatik e itt valami jog, mi feltartóztathatná a sujtó kart? Tehát ez felforgatja a büntetőjog legelső alapelvét, mi szerint: ki bűnt követett el, csak azt szabad büntetni. —

S összefér é e rendszerrel a büntetőjog' ama második alapelve, mi szerint az, ki ítél, erkölcsileg és jogilag fölötte áll annak kit ítél? Semmiképen nem, ez ellenmondást foglalna magában. Mert ha a személyes érdek egyszersmind forrása s mértéke a jognak, melyiknél van az erősebb jog? Vagy e kettő, lévén egyenlő, egymást megsemmíti, vagy azé erősebb, kit büntetni akarnak. Csak nem mindig érdekében áll az embernek megszabadulni a büntetés alól, mint mást büntetni, s azon érdek, és így a jog is, a szerint növekedik, a mint terhesb a büntetés s a kinek pillanata közeledik, s tetőpontját érte el, midőn a bünös' fejefölött a hóhér' pallosa villámlik. És ha annyi a jog, menynyi az érdek, s ha az érdekkel együtt a jog is változik, úgy épen sokasága miatt nem lehet megkülönböztetni a jogot egymástól, mint a csöppet a tengerben, úgy nem lehet megítélnünk, csak hinnünk kell, hogy az az erősebb mely a többin diadalmat vön, mint az a hatalmasabb hullám, mely a többit magába temette.

De ha az érzéki ingereknek minden emberek egyenlően alá vetvék, és ha, mint a rendszer tanítja, kivülök és felettők nincs semmi erkölcsi elv, mi kötelez bizonyos ingereknek ellenállani, bár azokból sok gyönyör eredne is, ki és mi jognál fogva tulajdaníthatná másnak bünül, hogy azoknak engedett? Nem saját természetének engedett e, s lehet e annak ellállani? S mi jóért is küzködnék sorsának terhével, mely vonja maga után? Ha érdeke szerint cselekszik, jogszerűen cselekedett; ha tévedt, ki kivánhat számot tőle a ki jogot és kötelességet nem ismer, vagy azt csak úgy tekinti, mint mi érdekének alá van rendelve? Avagy azon jogokat kellene tisztelnie és kötelességeket, miket elébe a törvény szabott? De ha azoknak megváltoztatásában s kijelelésében fő elv az érdek volt, s a többség a magáénak uralkodást a kisebb rész' romain szerzett, az ily törvény nem erőhatalom' műve e, s a kisebbség minden tagának nem ép azon elvnél fogva szabad e azt megszegni, melynél fogva azt a nagyobb s erősebb résznek szabad volt

alkotni? Valóban, ha ez így van, igy van pedig e rendszer szerint, úgy igazok van azon felette keveseknek, kiknek véleménye szerint, erőszak minden törvény, s a büntetőjog nem más mint ököljog.

A személyes érdek' rendszerének alaptalansága ekképen csaknem kézzel fogható lévén, sokan ez eszmét magasb elvvé gondolák emelni, igy fejezvén ki: *köz haszon, a legnagyobb szám' legtöbb java.*

S lássuk már ezt, mely ugyan azon theoriának második értelme.

Mi után elismért igazság, miképen a társaságnak csak annyiban kell élnie jogával, a mennyiben azt a közönséges haszon megkivánja, belőle könnyen azt lehete következtetni, hogy tehát a közhaszon azon eredeti elv, miből számazik minden jog. De analysáljuk a két elemet, mely itt két új kifejezésben jelen meg, ebben: *a legtöbb jó*, és ebben: *a legnagyobb számé.*

Szólván a *jóról*, mit értenek alatta? Erkölcsi jót? Ezt sem nem értenek, mert világosan tagadják az egész erkölcsi világot, sem nem érthetnek, mert úgy e kifejezésnek: a legnagyobb szám' legtöbb java, épen semmi értelme nincs, miután az igazság magáért s maga által lévén jó, nemcsak egy részre hanem az egészre nézve jó. Vagy physicai jót? A rendszer' védei magok ezt vallják. Itt is a gyönyör az uralkodó elv és jogalap, mint az előbbi rendszerben, különbség e kettő köztt az elvnek nem lényegében csak mennyiségében fekszik, s ha ott minden személyes érdekben egy kútfeje nyilt a jognak, itt az érdekeknek egy összege kivántatik arra, hogy előbb a közhaszon' nevét megnyerje, s aztán mint illyen a jog' kútfejének tartassék. Tehát világos, miként mind a két rendszer azon egy alapon nyugoszik, következőleg mi ellenvetés amazt megfosztá alapjától, ezt is a nélkül hagyja.

S mit tesz ez: a *legnagyobb szám*? Hanyad részét értsük alatta az egésznek? s e szerint ha száz ezer emberből hatvan ezernek érdeke nem egyezik meg a többiével, a

negyven ezer jogszerüen fog kiirtatni? S a diadalmas negyven ezer ismét azt cselekedheti a maga húszezerével, és így tovább miglen egy marad? Vagy e következtetés is áll, vagy az elv sem áll. Ama rendszer után az élet egy apró de örökös csata Hobbes szerint, bellum omnium contra omnes, miben személy személylyel, érdek érdekkel vív; s emez után sem szűn meg a had, csak nagyban tömeggel tömeg ellen folytattatik. Avagy e köz haszon magában foglal minden egyedi érdeket? Lehetetlen; mik természetöknél fogva ellenkeznek egymással, azok bensőleg nem egyesülhetnek. Azonban tegyük fel. De ha a többség, mert az egészről itt nem lehet szó, akármi okból oly érdeket választ, mely a kisebb' részével homlokegyenest összeütközik, vajjon ki és mi joggal fogja azt neki roszallani? Hiszen fő elv a többség' java, s ha a többség a választottat saját érdekének vallja, ne higyünk neki? De miért nem és kinek higyünk? A kisebb résznek, midőn már előre amannak itéletében nyugvánk meg? Ezzel képtelenséget halmaznánk képtelenségre. Vagy egy erkölcsi törvénynek, mi hamisnak hirdet minden érdeket, mely nem mindené? E beszédet itt senki nem érti. Abból, hogy sokféle az érdek, mulékony és tartós, ideigleni és örökös, az következik, hogy a választás körül van helye a tanácsnak mások' részéről, de az nem, hogy helye van a kötelezésnek is sőt a választhatás és kényszerítethetés' joga együtt nem fér meg, mert e kettő szükségképen elrontja egymást. De ha az érdek a jog' forrása és mértéke, s ha az, akár egyedben akár többségben nyilatkozzék, egyszersmind birája magának, minthogy nem is lehet másképen, mihelyt legfőbb elvnek elismertetett, és ha felette nincs erkölcsi kötelesség a mi által is köteleztethetnék valaki, igy és nem amugy választani? Nem szenved kétséget, miképe szerint három ember közül egyet szolgájává tehet kettő; egy község' nagyobb része a kisebb részt, egy nemzet' nagyobb száma a kisebb számot feláldozhatja önjóllétének, s az emberiség' fele zsarnoka lehet a rabszolgává alázott másik félnek,

mint a földnek egyik oldala mindig éjszakája a másik oldal' szép világának. Tehát kisül, miképen a legnagyobb szám, ez úton, igen kicsinynyé olvad le s a köz haszon a taglalás' végén csaknem mint személyes érdek jelen meg. Különbséget a két rendszer közt nem az elv hanem a szám tesz; ez csak több egyedek' egyesült érdekének tulajdonít jog-érvényt, amaz ellenben minden egyes érdeket jognak mond, s ha az jobban áltgondoltnak s veszélytelenebbnek látszik, amaz bizonyosan következetesb.

Különös, hogy valakiben nincs jog, mivel egyedül van, s másokban pusztán azért van, mert többen egyesültek. Ha erőről s hatalomról volna szó, érteném, de igy nem. Avagy az elv' ereje csakugyan a számban gyökereznék s ebből venné származását a jog? Physicai hasonló testek összecsoportozása sem támaszt egymásban új tulajdont, miként történhetnék tehát az az erkölcsi világban, hol a tér szerinti elválások' ideje alatt sem szakadt meg az egység és egyformaság? S hogy támadt a szövetségben joga mindeniknek, ha annak előtte joggal egyik sem bírt? Vajjon ha a született vakok' és süketek' ezereiből egy társaság gyüjtetik, fognak e azok látni és hallani? S ez még inkább igaz a lélek' erkölcsi elemére nézve. Mert emberekben az erkölcsi lény egy oly identicai unitas, melyet, rakassék bár akármennyi, s a számok' szabályai szerint akármikép egymáshoz, egymás elébe s egymás után, sem nagyobbítani nem lehet sokszorozás vagy összeadás, sem fogyasztani nem lehet kivonás vagy elosztás által, mert örökké *egy* mint az istenség, s hasonló az égi fényhez, melynek egy súgára ugyan azon természettel s törvénynyel bir, mivel millió sugárainak egyesülete. De ha a jog számból származnék, s azzal együtt szükségesképen növekednék is, úgy állana amaz elmés és gonosz észrevétel, hogy e szerint azon büntetés mi igen igazságos Chinában, csak félig az Angliában s csak nem igazságtalan Santa-Marinában *).

*) Rossi Traité de Droit pénal. Liv. 1. Chap. VI.

Némelyek talán sokat tulzottnak fognak mondani következtetéseinkből. De mind ezek nem egyenes és szükséges kifolyásai e a vizsgálat alá vett elvnek? S a kivételt és korlátolatot ne zavarjuk össze a következménynyel. Minden elv szenved kivételt és korlátolást; de mely saját egyenes következményeit nem birja meg, az hamis. Az igaz elv megszünhet folyadékaiban hasznos lenni, de nem szünhet meg igaz lenni.

S e rendszer ád legrettenetesb fegyvert a zsarnok' kezébe. A kormányok mint a többség' képviselői jelenvén meg a köz haszon' (salus publica) nevében iszonyú dolgokat követtek el s követhetnek el. S mi úton vonattassanak számadásra? Ha azt mondják köz haszonnak mi nem az, miként győzzük meg az ellenkezőről? S azt megitélni igen sok esetekben nem kizárólag az ő joguk e, s hol viszonyos fogalom által vezéreltetik az ember, nincs e tág helye a tévedésnek, s mint válaszszuk meg az akaratlan hibát a rosz szándéktúl? Ha vagy a tévedést vagy a tervszerű elnyomást azok közhaszonnak nevezik s akként gyakorolják, s a nép más részről tagadja, mint fog e vita végződni? Látok két ellenséges félt, de bírót nem. Vagy a köz haszon' eszméje függjön az igazságtól, s cselekedeteikben a kormányok merre tekintsenek? De hiszen ez nem tétetett kötelességökbe. S nem idegen beszéd volna e ez a legnagyobb szám előtt, mely csupán a legtöbb jóra függeszti szemét? Ez nem tehet ily követelést, mert erkölcsi jogot s kötelességet nem ismér el s azok nem felelhetnének meg neki mert nem egyebek, mint a többség' megbizottai, annak fogalom s akaratkörében. Nem tagadom, miként a visszaélés' nagysága szerintem sem criteriuma elv' és rendszer' igazvoltának; de itt igen világos, hogy ez nemcsak ürügyet ád az önkényre, mit ád a többi is, de ez jogszerűíti is egyszersmind.

Általában ide tartoznak, akármi névvel neveztessenek, minden theoriák, melyek a jogalapot nem egy erkölcsi elvre viszik föl, vagy melyek szerint a büntetés egyes czé-

lok által igazoltatik, következőleg minden relativ theoriák. A praeventiv' theoriája [7]), mely a büntetés' czéljának az elkövetendő bünök' megelőzését mondja, s ezt jogalapúl is veszi; azonban ebből azon képtelenség is következnék, hogy valakit nem lehetne azon jogsérelemért büntetni, mit elkövetett, hanem igen azért, minek elkövetésére hajlandónak mutatkozik [8]), mert ha ennek ellenében viszont az állíttatik, mikép csak ott lehet büntetni hol bűntett van, elismertetett, hogy annak oka az elkövetett és nem a megelőzött bün. Az *elrettentés'* theoriája [9]), mely szerint a büntetés azzal igazoltatik, hogy egynek szenvedése által a bünöktől mások is elrettentetnek; azonban e jogalap nemcsak megengedi az ártatlan' büntetését, sőt azt kívánhatja is, ha példája rettent s példára szükség van s általa a legborzasztóbb s legembertelenebb büntetések is jogszerüek lesznek, ha czélszerüeknek fognak itéltetni. A *fenyegetés'* theoriája [10]), melynek okoskodása ide megy ki: a szükségből foly az elrettentés' joga, tehát természetesen következik a büntetéssel fenyegethetésé; mert hiszen ez megfér valamennyinek szabadságával, nem foglalván magában semmi kényszert, úgyde a puszta fenyegetésnek határa végre megszünne, jogszerű lesz a büntetés, mivel jogszerű vala a fenyegetés; azonban ha a büntetés a szükség által mindig igazoltatnék, úgy jog és szükség egy volna, mi megegyez-

---

[7]) Grolman Grundsätze der Criminalwissenschaft.

[8]) Seneca is De ira I. 16. ezt tanítá: nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur; revocari enim praeterita non possunt, futura prohibentur. És II. 31. nec unquam ad praeteritum, sed ad futurum poena referetur.

[9]) Mi csak közvetlenül, a büntetés' végrehajtása által, kiván hatni, azaz a régiek szerint, kiknek elvét Justinianusnál, nov. 30. cap. 10. igy találjuk kimondva: Ita acerbe punito, ut paucorum hominum supplicio omnes reliquos continuo castiget.

[10]) Feuerbach, Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des peinl. Rechts 1808. — Bauer. Die Warnungstheorie. Göttingen 1830.

hetik gyakran, de az erkölcsi világon kivűl egy soha nem lehet, ha pedig jogalapja a fenyegetésben feküdnék, a legkorlátlanabb zsarnokság' legundokabb tettei is megszenteltethetnének a jog' erejével, és továbbá e szerint minden cselekedet büntetésre méltó, mi azzal fenyegettetik, következőleg egy tyran jogszerűen megtilthatná Isten' imádását, s e szerint minden büntetés igazságos, mihelyt vele előbb fenyegettetének [11]); igy nem a jog hoz törvényt, hanem a törvény alkot jogot. Sőt többet hallgatással mellőzvén, ide tartozik a *javitás'* theoriája is, a mennyiben a büntetést egyedül azon haszon által, mi tőle váratik, véli igazolhatni; de igen szembeszökő, hogy ez a büntetés' következményét veszi a büntetés' okának, mi különböző két dolog, hogy ez elv mellett javitóintézetbe kényszeríteni, azaz büntetni ott is lehetne, hol nincs bűntett, mert lehet bün, s igy eszközöltethetik javitás, de ép ebből sűl ki, mikép e theoria ezen tekintetben kilép a jog' köréből, s az emberi törvényhozót az erkölcsi belső világba helyhezi ált, hol Isten a bíró. S szinte ide tartozik a *kártérités' theoriája* [12]), mely a büntetés' jogalapjának azon kötelességet mondja, mi szerint a bűnös tartozik az anyagi káron felül az intellectualis kárt is megszüntetni; mert a mennyiben e szövevényes és álomszerű theoriában oly czélok is fordulnak elő, mik a fölebbiektől egyenkint választattak, annyiban azokkal egy ellenvetés alatt szenved, de különben is a büntetés' eszméjét összezavarja a kárpótláséval, mi egymástól egészen különbözik, és az intellectualis kár' neve alatt a lélek és akarat' oly titkos mozdulatait akarja meghatározni (a sértőben, sértettben, sőt valamennyi polgárban), melyeket sem kimutatni, sem megbecsleni nem lehet, következőleg az intellectualis kár, lévén bizonytalan is, hatá-

[11]) Jam vero stultissimum illud, existimare *omnia justa* esse, quae sita sunt in populorum institutis aut legibus. Cicero de leg. I. 15.

[12]) Welcker Die letzten Gründe von Recht, Staat und Strafen. Giessen 1813.

rozhatlan is, a büntetésnek jogalapjául nem szolgálhat. Állíthatni közönségesen, hogy minden theoria téved a jogalap' magyarázatában, mely azul a büntetés' egyes czélját mutatja ki, mert ha jövendőre irányzott egyes czél volt oka a büntetésnek, s a czél el nem éreték, úgy miként czél a szerint ok nélkül is történt a büntetés, pedig ezt másképen egy relativ theoria sem lesz képes igazolni. Okoskodása valamennyinek ebben végződik: a büntetés jogszerű, mivel hasznos és szükséges; mintha ez eszmék egymással nem ellenkezhetnének.

A haszon vagy relativ theoria' e birálatából tehát kiviláglik, hogy a haszon, magában vétetvén, semmit nem tesz jogszerűvé, ép azért, mert bizonyos körülményekben mindent jogszerűvé tehetne; hogy abból nem származik a jog, mert természeténél fogva megfér a roszszal is, következőleg egyszerre kútfeje lenne mind az igazságnak mind az igazságtalanságnak, mit képtelenség nélkül nem állíthatunk. A haszon a társasági hatalom' gyakorlatában, miután eredetet ez egy magasb forrásból vön, mint mérték bir nagy fontossággal, s innen érthetni hogy azok, kik a fő elvűl bár hibásan választott haszon' eszméjét igen kifejték, a büntetőjog' gyakorlati részében oly sok jeleset adtak, — megjegyezvén azon szerencsés következetlenséget, hogy itt mint emberek azon erkölcsi elv' befolyása alatt is dolgoztanak, mit theoriájokban, mint philosophok, tagadtak. Hibáznak mind azok, kik a hasznot még a jog' használatának mértékéül sem fogadják el, mert megfosztják magokat azon eszköztűl, minél fogva az örök igazság' parancsait az emberi tökéletlen törvényhozásba álthozhatni; mind azok, kik azt hiszik, hogy a jog a haszonnal egy lévén, általa minden igazoltatik, mert ebben benne van az erkölcsiség' tagadása, mi által emberiség s világ hypomochlionától fosztatik meg. Ha a jog oly változékony volna mint a haszon, egy társaság sem állhatna meg, és hiában erősítgetné magát akár hozott törvénynyel, akár társasági szerződéssel. Mert e rendszer után a haszon minden, és igy a törvény is

csak addig kötelez mig hasznos. S ha akkor is kötelezne mikor már megszünt hasznos lenni, nemde egy más elvnél fogva kötelezne, s hol keresnők ekkor a jog' forrását?

A társasági szerződésben? S e kérdés áltvezet bennünket középet tartó e theoria' viszgálatára, a mennyiben ez a büntetőjog' alapjául vétetik.

A büntetőjog a statusban, közönségesen a status' vég czéljából származtattatván, miután a status' eredetét sokan szerződésben keresik, természetes, hogy azok a büntetőjogot is szerződésből származtatják, *költvén* annyi szerződést a mennyi jogra szükségök van (pactum unionis, constitutionis, subjectionis, proprietatis, defensionis, expiationis) [13]). Állítják, mikép minden egyedről, miután a statusszerződésben megegyezett, föl kell tenni, hogy egyszersmind megegyezett minden eszközben mi a status' fentartására szükségesnek itéltetik. Tehát ha a büntetés a szükség által nem igazoltatnék, jogszerű lesz a szerződők' megegyezése által.

De e rendszer azon hibás suppositión épűl, mintha a társaság' léte vagy nem-léte az ember' akaratától függene, holott az természet és észszükség, csak formája függ az értelemtől. Következik ebből, hogy ha a társaság nem a szerződésen, hanem ennél mélyebben, az észben alapszik, ebben alapszik a büntetés is, s ez ennyiben szinte észszükség (momentum necessitatis vel juris naturae), de mennyisége s mértéke azaz formája, mint a társaságé, függ az embertől, s ennyiben helye van a szerződésnek (momentum libertatis vel pacti). Különben e rendszer' védőinek azt is kellene állítaniok, mikép az ember soha nem szerződhetik jogellenesen s törvénytelenűl, mi más szókkal azt tenné: hogy az ember cselekedeteinek csak physicailag vannak határai, erkölcsileg nincsenek. Már magában csodálatos igyekezet a jognak alapjául oly történeti esetet mutatni ki, melynek

[13]) Fichte, Grundlage des Naturrechts. Jena, 1796. — I. Gruner, Versuch über Strafen. Göttingen 1799. I. 24—27. — Mercau, Beiträge zum peinlichen Rechte. Leipzig 1797.

semmi nyoma nincs a történetben. De ha a szerződést előmutatnák is, mindig fenmaradna ama kérdés: mi joggal készíttetett az a felek által? mert a szerződés mindenkoron jogot tesz fel a felekben. Azaz, a szerződés soha nem igazoltathatik önmaga által, mert kezdetében tekintetvén, tény az, és nem jog. Csak ha egy eredeti jogot tészünk fel, tétetik lehetségessé a szerződés, de ép az által, mint jogkútfő, feleslegessé is.

Ama magyarázattal, mi szerint a társaság nem azon jogot gyakorolja tagai fölött, mi joga egyiknek a másik fölött lehet, hanem mi önmaga fölött kinek kinek van, semmi sincs jobban kimagyarázva, sőt ezzel a rendszerbe egy új képtelenség hozatott. Mert ha a társaság csak azon joggal bír, mit neki az egyed engedett ált, és büntet, úgy az embernek joga van önmagát büntetni. S ki érti ezt? A vétkes szenvedhet belső mardosást s megjavúlhat, a gonosztévő kinozhatja magát, de magát senki nem bűntetheti. Mi roszat a sértett fél mér, az boszú, mi roszat a sértő önmagára szab, az belső bánat, de mindeniktől különbözik a büntetés, következőleg az csak egy harmadiktól jöhet.

De azokkal sem vagyunk egy értelemben, kiknek theoriájok szerint a büntetőjog a *védelemjogból* (jus existendi), származik [14]), bár ezek már erkölcsi elvre emelkedtek föl, minthogy a védelem természetjog. Mert mellőzvén azt, hogy miután minden bir védelemjoggal, e tan szerint nem csak a status, hanem minden ember birna büntetőjoggal is: igen világos, mikép abból, hogy valakinek bizonyos czélhoz joga van, nem következik hogy joga van minden szükséges eszközhöz is, mert igy fel volna kiki jogosítva másokon igazságtalanságot követni el, azaz, egyiknek joga lévén

---

[14]) Sonnenfels, Grundsätze der Polizei, Handlung und Finanzen I. Th. §. 375—388. — G. E. Schulze, Leidfaden der Entwickelung der philosophischen Prinzipien des bürgerl. und peinl. Rechts. Gött. 1813. Martin, Lehrbuch des Criminalrechts. 1820. — Romagnosi, genesi del dritto penale.

ellenállani, másiknak joga lévén mind e mellett is cselekedni, jogszerű lenne a jogsértés. Pedig nincs czél e világon, mely valakit igazságtalanságra hatalmazhatna föl. A vagy mivel jogom van életem' fentartani, van jogom lopni is táplálatomat? S ha eset jönne elő, melyben a status által önmegtartására szükségesnek itéltetnék egy ártatlan' feláldozása, szabad lenne megölnie az ártatlant? Mi jogsértés a végszükség' (Nothstand) utólsó kínában követtetik elsubjective találhat mentséget, például: a lopás, haláléhség, nek idejében, de örökké jogsértés marad az, mert senki nem fogja józanon állíthatni, hogy a sértettel igazság történt, következésképen hogy a meglopatott jogszerűen fosztaték meg vagyonától. De ha egy részről a puszta végszükségből a büntetés' jogszerüsége nem következik, más részről azon végszükség a statusban megbizonyítva sincs, s minden esetre, épen mivel *vég* nem sokáik tarthat, holott a büntetőjog soha nem szünhet meg.

S még világosabb lesz a különbség e kettő közt: büntetni és védeni, ha közöttök parallelát húzunk, előbb tekintve őket elvökben, annakutána cselekvésökben.

A védelemben több része van a szükségnek, a büntetésben az erkölcsiségnek. A védelem csak addig jogszerű, mig elkerülhetetlen, rögtönös, és a támadás jelenvaló; a biró multról itél, jelen és jövendő túl esik körén. A védelem' jogának el kell múlni hogy a büntetésé kezdődhessék. Itéletében az igazság a vádlottnak sem bánalma sem rögzöttsége által nem korlátoltatik, a belsúly' (Schuld) körén belül lett szigorúbb, lehet engedékenyebb; de a védelemjog a megtámadó' akaratától határoztatik meg, mihelyt megszün [15]) a támadás, elmúlik a védelem. De ép itt veszi kezdetét a büntetés. A személyes védelemjog a status által nem akkor gyakoroltatik, midőn büntet, hanem midőn háborút folytat. S mikor e jogot vagy ember gyakorlja vagy

[15]) Revue Française. Nro 5. Paris. 1828. I. art. Broglie Herczegtől. I. 20. 21—26.

status, nem bir azon erkölcsi felsőbbséggel, mivel annak kell bírnia ki büntet; nézz két embert, kik veszekesznek, nézz két statust mely egymás ellen harczol. Ki védi magát az fél, s itt mindenik magát védi. Két status szemközt egymással (mint két ember) védelmezheti magát, megölheti a másikat, de azt meg nem büntetheti; itélete vagy puszta kárpótlás vagy nemtelen erőszak. Ha a védelemjog a multból is veheti erejét, mint a büntetés, ugy boszú az, ha pedig a jövendő' félelmeire is szabad hallgatnia, úgy végtelen az, s általa jogszerükké válnak a legiszonyubb kegyetlenségek. Innét látni való, hogy a védelemjog a megtámadással egy pillanatban kezdődik, 's enyészik el.

S e két jog köztt nem kisebb a különbség, cselekvéseikben ha tekintetnek. A védelemjog bár elvében jogszerű, hatásában már természeténél fogva mindig van korlátlanság s bizonyos állati irány. Megtámadtatván, védem magam úgy a mint tehetem, nem vizsgálva a megtámadó miért s mi öntudattal cselekszik, tehát, akár van akár nincs helye a betudásnak; s igy védi magát a társaság is, midőn háborút visel. Ellenben a büntetőigazságnak kötelessége előbb megismerni a valót, s csak aztán van joga itélni; ez tehát, természetesen, az őrültet nem fogja sujtani. Ez fontol mielőtt cselekednék, az rögtön cselekszik; mert annak van ideje, s kell idejének lenni a fontolásra, ennek csaknem soha nincs. Itt fekszik annak oka, hogy ha az itélőhatalom ártatlant büntet, borzadást s boszut gerjesztett, s a biró' keblében a közönség' átka mellé saját lelkismeretének furdalása is járul; ha ellenben a védelem túl ment a jog' körén, az mindig fog mentetni, s inkább hibának mint bünnek tekintetik. Következésképen ha a védelem külső jelenetekkel igazoltatott, bár a védelmi tettnek belső jogszerüsége iránt légyen is kétség, bajos azt vádlani; de ha büntetés mondatott ki, midőn voltak kétségek, lehetetlen azt menteni. Azaz, kétségben szabad védekezni, de nem szabad büntetni. A védelem hatást tesz föl, mert az nem annyira jog az ész—, mint puszta rögtöni visszahatás a phy-

sica' törvénye szerint; két elszabadult s összeütköző erő, melyből mindig a gyöngébb vesz el, — egy harcz, tusa miben nem két jog de két hatalom küszködik, miben a megtámadott alanyilag mentséget találhat, rémültében bár mit tön, a nélkül hogy cselekedete jogszerünek mondathatnék. Azonban miután a védelem s büntetés közti különbséget akarjuk kimutatni, s miután az emberről mint eszes és erkölcsi lényről még ez állati viszonyban s jelenetben is többet szabad s kell kivánnunk, mint két vadtól mely össze csap, állíthatni miképp a védelem csak három föltételek alatt jogszerű: hogy elkerülhetetlenül szükséges legyen; — ha ez a büntetésről is megkivántatnék, a rabok' nagyobb részét szabadon kellene ereszteni, hogy a lehető legkiméletesb legyen, és igy ez a megtámadáshoz arányoztassék; — a büntetésben pedig igazság a vezérelv, és igy mértékét a belső suly' fokozatától veszi, hogy megszünjön mihelyt megszünt a megtámadás; láttuk, hogy a büntetés' köre ellenben ép ekkor nyilik meg. A védelemnek helye van mind ember, mind állat, sőt még lélektelen test' ellenében is; de vajjon Xerxesen, ki a tengert rablánczra akará veretni, és egy török padischán kivül, ki azt megcsapatá, volt e több bolond azt hivő, hogy az emberen kivül egyebet is megbüntethetni?

Nem is nevezi a világ igazság' szavának s büntetésnek azon itéleteket, mik a védelmi roham' jellemét viselik magukon. Nyissuk föl a világtörténet' lapjait s hazánkét, s tekintsünk által a Caraffa-féle commissiókon. De vissza sem kell pillantanunk a múltba. Van hazánkban még egy törvényszék, mely közöttünk képtelenül örökös *végszükséget* (Nothstand) s ‚alarm'-ot tesz föl, s melynek itéletében valósággal több van a védelem' erőszakából s hirtelenkedéséből, mint az igazság' erkölcsi nyugalmából s biztos menetéből: *A Statarium!*

És most következik áltmennünk az *igazságtheoriára.* De értelmünk nem egyezik az *absolut* vagy *Isteni igazság-*

theoriával sem, úgy a mint azt Kant [16]) és mások fölállíták. E theoria a büntetést egy categoricus imperativuson alapítja, mi szerint a gonosznak szükségképen lakolnia (büntettetnie) kell azért, mert gonosz s mivel az Isteni igazság így akarja. Azonban ha egy részről az igazat eltalálta is, midőn a büntetés jogalapjának nem egyes czélt, nem a szükséget, hanem az elkövetett bünt állítja; más részről szinte téved, igényelvén a *büntető* embernek Isteni jogot s tehetséget a *bünhödött* ember ellen, mi szerint az ember néha egy pillanatban (ha lakol) csak dolog, másban (ha itél) már Isten volna, és nem vévén semmi tekintetbe a társasági viszonyokat, úgy hogy szerinte, ha a társaság közakarattal feloszlanék is, a tömlöczben lévő utósó gyilkosnak hóhérpadon kellene meghalnia, hogy mindennel az történjék, mit cselekedetei érdemlenek, s a vérbelsúly ne szálljon a népre, mely nem emelte szavát büntetéseért, minthogy az az igazság' e nyilvános megsértésében részvevőnek fogna tekintethetni.

E szerint minden erkölcstelen cselekedetek büntetendők akár jogsértők akár nem, — iszonyú tér még az emberi igazságnak is, mennyivel inkább az emberi önkénynek; e szerint a büntetés' mértéke mindig a cselekvő' erkölcstelensége által határoztatik meg, holott az ember saját magáérul is kétségben van, mennyiben egyeznek, mennyiben nem az erkölcs' törvényeivel, nem hogy másnak belsúlyát áltismérhetné egész mélységében; és még nehezebb, ha ugyan nem lehetetlen, magasságáról s mélységéről itélni, ha a társasági viszonyok közé mint mértéklaphoz nem illesztethetik, mit pedig itt tekintetbe venni nem szabad; e szerint a büntetésnek minden körülállásokban alkalmaztatnia kellene, bár jó, bár rosz következzék belőle, azonban így sokszor igaznak találtatnék, hogy summa justitia summa injustitia, s az igazság' azon legmagasb törvényének, inkább menekedjék meg száz bünös mint szenvedjen egy

---

[16]) Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre.

ártatlan, gyakran ellenkezője fogna történni, azon kivül hogy ez értelemben a büntetésnek csak Isten által, s az erkölcsi világban van helye, hol az örök igazságnak nincs más czélja, mint saját beteljesedése, lévén önmagáért; és e szerint továbbá a büntetés, a boszú' természetét ölti magára, — mi fontos ellenvetés, bár Rotteck reá azt feleli [17]), hogy a boszú erkölcs elleni lehet, de soha jogelleni, ha az igazságos mértéken túl nem hág; s e szerint végre a társaságban minden polgárnak joga van a bünöst megbüntetni, minek azonban azon szomorú bár meglepő eredménye lenne, hogy épen mi által szereztetett, maga az igazság által juttatnék végromlásra a társaság.

De bár az igazságtheoria ily magas és ép azért alkalmazhatlan értelemben vétessék, szerinte még is, miután a büntetés' jogalapjának az elkövetett bünt mondja, az ártatlan, közvetlenül, soha sem büntethetik; mig ellenben a relativ (haszontheoriák) szerint az ártatlan csak úgy nem lakol, ha a társaságnak, szerencsére, nincsen szüksége szenvedéseire. — Másik lényeges különbség e tekintetben, hogy ama szerint a bünöst mindig éri büntetés, e szerint pedig csak akkor, midőn büntetése czélszerű. Innét kitetszik, hogy amaz az ártatlannak, ez a bünösnek kedvezőbb.

S itt eljutánk azon pontra, honnét egy lépés van értelmünkig. Csak leteszszük azon isteni hatalmat, mit az absolut igazságtheoria' védei tulajdonítnak magoknak, s érezve s elismérve gyarlóságunkat, mi itéleteinkben skepsisre s ez humanitásra int, megelégszünk annyi hatalommal mennyi az ember' belátását illeti, s értelmünket nevezzük: *emberi igazságtheoriának.*

S ezt jelen alkalommal, nem annyira kifejteni s megalapítani, mint pusztán előadni próbáljuk a következőkben.

Minden tudományban van egy titokteljes kezdet, vagy elindulási pont, talán azért, hogy mindenütt az örökkévalóság s az eredeti bölcseség' mysteriumára émlékeztessünk.

---

[17]) Lehrbuch des Vernunftrechtes. Stuttgart, 1840. I. B. I. 259.

A theologiában ilyen az Isten; a psychologiában s anthropologiában ilyen a lélek; a physicában ilyen az erő; a moralban ilyen a *lélekismeret*. És sokan e ködöt tagadásnak teszik alapjává, mi csak nyugtalanabb elmélkedésre szolgálhat ösztönül.

Mert ezek lenni nem szüntek meg azért hogy értelmünk előtt elvesztek az ég' magasságában. Sőt épen magasságuk azon vezető, melyen legfellengőbb eszméink' forrásaihoz eljutunk. Igy például, az erkölcsvilág' ismeretére a lélekisméret által vezéreltetünk.

De mi az? s érdemel e hitelt, mi nem mindenben egyképen szól? Ezt kérdik azok, kik a lélekismeretet tagadják. Röviden válaszolunk. Van bennünk, tagadhatlanul, egy belső közvetlen erkölcsi érzés; ha szövetnekével az ész is hozzá járul, annak borongó sugalmait áltvizsgálja, megvilágitja, s kitisztítja, támad a lélekismeret. Tehát az, csak ott fejlődhetik ki teljesen, hol ama két tehetség egymást általhatva egyesült. Innen érthetni, hogy egyrészrül lélekismeret minden emberben van, s hogy más részrül az leginkább s legvilágosabban s leghatározottabb kijelentéssel a mivelt emberben nyilatkozik, következőleg annak különféle nyilatkozásából ép úgy nem lehet azt huzni ki, hogy nem egy a lélekisméret, mint a miveltség' különbféle fokozatából nem lehet azt kövezkeztetni, hogy nem egy az ész. Vak sejtésnek sem mondathatik, mert fő része van benne az észnek, mi okok szerint vizsgál és itél.

Kétségkivül van egy erkölcsvilág, mint van egy anyagvilág, s mindkettő saját renddel s törvénynyel bir. De törvényeiket az anyagi lények nem ronthatják meg, mert nálok a szükség uralkodik, és így rájok nézve érdemnek s érdemtelenségnek, igazságnak s igazságtalanságnak semmi helye nincs; az erkölcsi lények ellenben véthetnek törvényeik ellen, mert nálok szabadság van, mi felelőségnek kútfeje. Hol törvény van, mit, ha ismertetik, lehet megtartani s meg nem tartani; és szabad akarat van, mely azt követheti is és meg is szegheti: ott kell lenni igazságnak is, roszért rosz, ki bünt követett el, lakoljon; jóért jó, ki jót cselekedett, ju-

talmát vegye, vagy ily képtelenséget kell állítanunk: van törvény, de azért jó és rosz köztt nincs különbség; van szabad akarat, de nincs felelőség. Mely igazság az erkölcsi rend' örök törvényeihez mér cselekedetet és szándékot, s büntetést és jutalmat tökéletes mértékkel oszt: erkölcsi igazság annak neve, s egyedül Istennek van hatalmában.

S a földön erkölcsi rend alá csak az ember tartozik, mert észszel s szabadsággal csak az ember bír. Tehát felelős is az erkölcsi törvény s az igazság előtt, mert amazt megtörheti a nélkül hogy azt tenni kénytelen volna, mert emettől mint olyan büntettetik, kinek nem csak választása volt a jó és rosz között, hanem esze is volt közöttük különbséget tenni.

Azonban magára hagyatva az ember tehetlenebb lenne az állatnál, s egy vagy más tekintetben, megelőztetnék valamennyi által; esze fejletlenül maradván alig vergődhetnék fel az erkölcsi törvény' ismeretére; szabadsága, physicai s másféle szükségek által, annyira elnyomatnék, hogy akarata csak mint ösztön, az állatokénál sokkal tökéletlenebb, fogna nyilatkozhatni, s igy csaknem megszünne lenni erkölcsi lény is, mert észszel s szabadsággal nem birván, csaknem megszünne lenni felelős. Egyedül társaságban lesz az ember hatalmassá, itt fejlik ki esze, itt érik meg szabadsága, s támad erkölcsi felelősége, miből világosan következik: hogy az ember ép úgy természeténél fogva társas lény, mint természeténél fogva eszes és szabad lény.

A társaság e szerint *mellőzhetlen* föltétele az ember' kifejlődésének; következésképp' a társas lét az emberre nézve, nemcsak jog, de erkölcsi kötelesség; s az emberi természet egy erkölcsi törvénye ellen vét az, ki a társas állapot' tökélyítésére nem dolgozik. Miből kitetszik egyszersmind, hogy a *társaság csak úgy jogszerű*, ha mindenkire nézve eszköze a kifejlődésnek. Nem elég tehát erre sokasága az embereknek, rend kivántatik közé, mit az ész állítson, s e mellé egy védő hatalom, mi az észé legyen.

De miben áll e társasági rend? Szükség ez eszmét jobban meghatároznunk, különben általa minden fog igazoltathatni. Tudjuk hogy a salus publica, nép' java, *ősi alkotvány*... szavak helyét a zsarnokok' ajkában legközelebb a társasági rend váltá fel, mintha ez valami magán álló volna, mi nem az emberekért van, mintha ez virulhatna míg körülte a polgárok nyomorognak, mintha benne egy szörnyű bálványisten élne közöttünk, ki az egyesek boldogságával táplálkozik. Szerintök egy mindenütt jelenvaló czéltábla ez, s nem követtetik el bün, melly által meg nem sértetnék [18]).

Azonban a társasági rend csak akkor valóban az, midőn belőle szabadság és béke fejlik ki, bizonyosan nem az ha szabadsággal és békével ellenkezik. Mert a rend a dolgokban nem egyéb mint az ész, s a szabadság s béke nem más mint az ész' törvénye; ha tehát a rend ellenkezésbe jőne a szabadsággal s békével, az ész saját törvényével ellenkeznék, mi lehetetlen, vagy pedig, ha ama két erkölcsi eszmével csakugyan össze nem férhetne, nem volna az az ész' rende, de ez esetben a társaság is megszünne jogszerű lenni, mert nem volna mindenkire nézve eszköze a kifejlődésnek. Ezek után szinte felesleges a kérdés, de az itt magában áll előnkbe: mi a társaság' czélja?

A czélnak olyannak kell lenni, mi valósággal elérhető, különben könnyen vágygyal zavartatik összze, mi sokféle és szebbnél szebb van, és olyannak mi mindent egyenlően illet, különben sokszor saját érdeköket fogják a hatalmasok annak kiáltani. Nem lehet tehát czél sem a köz jóllét, sem az erkölcsi rend' felállitása. Az első igen ingatag fogalom; hiszen a közjóllét nem egyéb mint gyarapodása a társasági czélnak, következőleg ez vele nincs jobban meghatározva, csak másképen kifejezve. Alatta nem lehet az egyesek' boldogságát érteni, mert azt mindig csak maga az

[18]) Möhl, Ueber den Zweck der Strafe. 1837. l. 15. — Lucas, von dem Strafsysteme etc. übersetzt von Samhaber. 1830. l. 90. 91.

ember ismeri, s e szerint az egyedül önmaga által megszerezhető; ha pedig alatta mindenekét értjük, azt, mi egyeseknél lehetetlen, alkalmazván mindenekre, képtelenségre emeljük. A második igen magas fogalom kivül esik a társaság' körén, mely véget a joggal együtt ér. Itt már Isten' birodalma kezdődik. A társaságnak nem szabad az egyedek' lelke fölébe bíróúl lépni, mert a tömegnek, mely parancsol, itteni érdeke s élete önálló és teljesen független az egyesétől, ki engedelmeskedik, s hol a lények egymásra nem hatnak, ott egymásra nézve jogot sem szerezhetnek; de földi hatalom hiában is igyekeznék a lélekismeret' országában benyulni. Az erkölcsi rend' felállítása a lélek' belső dolga: e szerint az ember' és nem a status' czélja; más tehát a status' czélja, más az emberé, s e tekintetben az ember, ki czélját önmagában viseli, fontosb a statusnál, melynek czélja az emberben van.

A társaság' czélja: *szabadság* és *béke*. Külsőt értek. Ilyet a társaság, ha kell, erőszakkal is eszközölhet, és ez illet mindenkit, mivel szükséges feltétele az embernem' kifejlődésének, mi egy részről erkölcsiségre emel, más részről jóllétre segít. Szabadság és béke egymást határozza meg; a szabadságot lehető legtovább ereszteni, de nem tovább mint a békével megfér, s a békét mindenkép fentartani, de nem a szabadság' elnyomásával. Mely szabadság a békével össze nem fér, az korlátlanság; mely béke a szabadság' romain épűl, az halál. Közvetlenül boldoggá tenni a társaság senkit nem akarhat, mert a boldogság viszonyos fogalom, mi egyedenként változik, de mindent engedjen boldog lehetni; ha ezt tette, czéljához ért. A társaságnak leghívebb képe egy pályahely, mely védve van belső rendetlenségek, s külső megtámadások ellen. Kinek utában semmi sem állt és roszúl fut, magánkivül senkit nem vádolhat [19]).

[19]) Bár ez: társasági rend, és ez: szabadság s béke végül egyre megy, ez utóbbik kifejezést sokkal elébe teszem amannak, részint mert ez mint a társasági rendnek is eredménye és így csakugyan mint a társaság' utolsó czélja jelen meg,

S e két garantián kivűl semmi egyéb nem kivántatik arra, hogy az emberiség mind erkölcsileg, mind anyagilag kifejlődjék. De e kettő okvetetlen szükséges. Meg kell tehát ezt szerezni és fel kell tartani; azonban nem pusztán azért mivel szükséges, hanem mivel jogszerű is, mert nélküle nincs kifejlődés, e nélkül viszont az erkölcsi rend' törvényeihez nem alkalmazkodhatunk, tehát ki a szabadság s béke ellen cselekszik, bünt követ el embertársai ellen, és mivel megszerzésére s feltartására eszköz is van jogszerű. De miképen? Czéljához jutásra a statusnak két eszköze van, egyik a jóságé (volentem ducit), ez az oktatás és nevelés; másik a kényszeré (nolentem trahit), ez a büntetés. Most tárgyunk csak ez utóbbik.

Minden ember középpontja egy physicai s erkölcsi munkásságnak, saját magának egy kis világ. Ezen belül kiki ugyan azon jogokkal és kötelességekkel bir, azaz minden ember egyenlő, s határai köztt mint egyfelűl teljes joga van munkásságát kifejteni, másfelűl szoros kötelességében áll tökéletesedni. S ez a szabadság. S az ember felelős annyiért, mennyit a körön belül végre hajthat. Innét ha mástól segélyt kivánni nincs is mindig joga, mindig van joga követelni, hogy saját körében meg ne akadályoztassék. Következik ezekből, hogy ki saját köréből kiront, s máséba vág, az ott szükségképen idegen jogokra s kötelességekre, azaz természetes ellenállásra talál. Kit ekkor ér szenvedés, nem panaszkodhatik joga sértéséről, mert hiszen kivűl áll saját jogkörén; itt jogtalanul találja őt mások' joga. Csak egy korlátot hord az ember örökké magával, min embertársa soha és sehol túl nem mehet, s ez a személyjog.

---

részint mert a szabadság és béke' nevében még is nehezebb szabadság s béke ellen cselekedni, mint a homályosb értelmű társasági rend' szine alatt elnyomást gyakorlani, részint mert ez által nép és kormány világosabban emlékeztetve van, amaz arra: mit várjon a kormánytól, emez arra: mivel tartozik a népnek, s mint kettő társaságbeli örökös kötelességére.

De ezeken felül minden joggal, legyen az akár eredeti akár szerzett, természeténél fogva együtt jár kényszer is, azon esetre, ha jogunk' használatában mások által gátoltatnánk [20]). Magában véve a kényszer ellenmondásban van szabadságával a kényszerítettnek s ellenkezik homlokegyenest a joggal, mely mindenki' akaratának legteljesebb szabadságában áll. Azonban mivel más oldalrúl a jog az akarat' egyenlő kihatásán is alapszik, azaz, hogy saját körén túl ne terjeszkedjék, épen a kényszer felel meg a jognak, mint ellentétele a már elkövetett jogelleniségnek, minthogy a nélkül az akaratot nem lehetne körébe visszanyomni, s igy a szabadságot sem helyre állítani. Kénytelen ugyan nem vagyok kényszerhez folyamodni, ha nem akarok; de mindig lehet a mikor akarok. Mert a szabadsággal nem az ellenkezik, ha a kényszertűl önkényt tartózkodom, hanem az, ha annak a sértő ellen használatától más által tiltatom el. Azon tan, mely a jog' feltartására szükséges kényszert jogilag meg nem engedhetőnek vallja, önmagának mond ellent, mert a megtámadottra tartozást hárítván jogsérelmét türni, ugyan azzal a mogtámadónak jogot tulajdonít amannak jogai ellen cselekedni, s igy míg a jogot egyfelül fölépíti, másfelül lerontja. A jog a maga teljességében nem egyéb mint szabadság, s e két névvel az észnek egy törvénye fejeztetik ki; a kényszer ismét nem egyéb mint az én szabadságom más korlátlansága ellen, nem egyéb mint összenyomott jog viszont kiterjeszkedésében saját határai közt, — vagy szabadság mely túl menvén körén, visszaigazíttatik, egy sugár mely idegen testbe ütközvén, megtörik, s kénytelenül vissza tér.

Tehát miként a szabadság s béke az ész' rende, úgy a kényszer is, belűl a jog' határain, az ész' eszköze, akár mint védelem jelenjen meg a veszély' pillanatában az egyeseknél, akár mint büntetés a társaság' kezében.

Láttuk hogy van erkölcsi rend s hogy az ember hoz-

[20]) Bergh, in Beccarias Uebersetzung. II. Th. 1798. l. 42.

zá alkalmazkodni köteleztetik; láttuk hogy az ember egyetemi fejlődés nélkül nem lehet, s hogy viszont ez csak társaságban teljesedhetik; láttuk hogy a társaság rend, azaz szabadság s béke nélkül czélt nem ér, s azt is tudjuk, hogy ez kényszer nélkül fel nem áll; láttuk azonban hogy itt a kényszer jogszerű mivel az észé: most már az a kérdés, ezt alkalmazni kinek van joga?

Az örök igazság e földön csak részint nyilatkozik, magunkban mint lélekismeret, mely gyötör és fedd, másokban mint azoknak gyülölsége s gyalázása, mely rajtunk terhesen fekszik. S ennek bölcsesége, közvetlenül, soha nem használ másféle kényszereket.

A sértettnek egy kényszerhez van joga, a védelemhez, de ez felette korlátolt is, mert együtt kezdődik s együtt végződik a megtámadással, elégtelen is, mert mellette az erős él meg, a gyönge áldozatul esik, azon kivül hogy könnyen veszthetí jogszerűségét, túlságossá válván, mert ellenállással a megtámadó annyira felingereltethetik, hogy végül olyat tesz, mire kezdetben maga is összeborzadt volna, vagy megfordítva, a megrohant, veszedelme' végpontján visszanyervén s itt nyervén vissza erejét, nem fog ismerni határt boszujában, s válik megtámadóvá, ugy hogy mind kettő bünös lesz, egyik kezdte a bünt, másik folytatta azt.

Vagy a sértőn és sértetten kivül akárki harmadik bir az alkalmazás' jogával? Igaz, ha a bünös igazságosan lakol, büntetése belsőleg jogszerű, bár honnét s bár kitől jőjön az; mert a bünös, ha erkölcsileg nem mondhatja, hogy érdemtelenül bántatik, méltán szenvedi azt, mert a sértett nem cselekszik senki joga ellen, ha elégtételt az igazság' mértékével fogad el, akárkitől fogadja azt el. Azonban ha egy harmadiknak néha van is joga beavatkozni (jus interventionis) mi a szabadság s béke' fentartására a puszta védelemnél valóban sükeresb és nagyobb körű eszköz, soha nincs joga büntetni, mert nincs joga parancsolni, mert bár az egyes birhat az ész' azon belső hatalmával, mely lévén mintegy az örök igazság' némi visszasugárzása

a földön, az adatok' összeállítása után tökéletes itéletet hozhat, de benne szabályilag (s kivételen egyetemi jogot nem lehet építeni) soha nem egyesülhetnek mind azon külső föltételek, mik az emberi igazság' gyakorlatára elengedhetlenek, t. i. a többek közt nincs eszköze a valót kitanulni mi előtt itélne, és miután itélt nincs hatalma azt ellenálhatlanul végrehajtani. Ekképen a társaság szükségesen örök egyenetlenség', villongás s harcz' terévé válnék, s midőn valamely jog' gyakorlata az erkölcsi renddel s szabadsággal és békével szükségesen ellenkező eseteket hoz elő, ott nem a süker, de vallósággal a jog hiányzik.

Az ész' *teljes* hatalma csak a társaság' egyetemi hatalmában nyilatkozik, mert nem csak összesége minden észnek s értelemnek, mi tagaiban külön találtatik, — s ez az ész' belső világa; hanem szabályilag (s kivétel nem ront jogot) csak benne egyesülhetnek mind azon feltételek, mik az emberi igazság' gyakorlatára elengedhetlenek, t. i. minden akarat és erő, mi tagaiban külön s gyöngébben él, — s ez az ész' külső ereje. Az ész' e belső subjectiv és objectiv hatalmának egyesületeé a büntetés' joga. Mutatja az, hogy midőn egyes ember határoz büntetést, bár az ismeret' hatalmát birja, külsőleg ellenállunk, s méltán s ez igy lenne örökké; mutatja az, hogy midőn a társaság' igazságtalan itéletet hoz, bár légyen nála erő a végrehajtásra, lélekben felháborodunk, s joggal szinte; ott külső tekintet nem volt, itt belső jogszerűség hiányzott. Egymás nélkül e kettő, amaz egy üresen elzengő igaz hang, emez egy vakon munkálkodó erőszak. Innét látni, hogy hatalmával élvén a társaság, nem mindig az ész' hatalmát gyakorolja, soha nem t. i. mikor belső jogszerűséggel nem bír, azaz, megszünik ész lenni s válik puszta erővé. Azon hatalom melly büntetni akar, a mennyire lehet, hasonképe legyen az Istenségnek, mely a valót nemcsak megismerni tudja, hanem, mit annak ismert, végrehajtani is birja, s az nem lehet más mint az ész' hatalma, de ez viszont ily kétélüleg csak a társaság' egyetemében nyilatkozhatik.

Következik előadnunk, mi a büntetésnek jogalapja, s ez fogja kimutatni a különbséget, egy részről az *emberi* más részről az *isteni igazságtheoria*, némileg egyszersmind a *haszontheoria* között.

Az erkölcsi rendnek megfelel az isteni igazság, a társasági rendnek megfelel az emberi igazság, s miként a társasági rendnek forrása az erkölcsi rend, ugy az emberi igazságnak is forrása az isteni igazság. Parányi ugyan mit az ember épít, de alapja a nagy föld; tökéletlen ugyan az emberi igazság, de egy sugár az erkölcsi világból. E szerint nem azért büntet a társaság, hogy az erkölcsi rendet fentartsa, mert azon kivül hogy mí ennek sem teljes ismeretével sem reá hatni elég eszközzel nem bírunk, azt, mint a csillagok' forgását a magasban cselekedeteikkel az emberek meg nem háboríthatják; hanem azért büntet a társaság, hogy a szabadságot s békét megőrizze, mert az ember ezt felforgathatja, s nélküle nincs társaság. Mi tehát jogalapja büntetésnek? E két szél között magában nyilt meg a középút, s rajta még is legkevesebben indultak el. Az isteni igazságtheoria mindenütt büntet, hol *vétket* talál, mi csak ugy történnék igazságosan, ha a bíró nem szinte ember hanem tisztán erkölcsi lény volna; a haszontheoria mindenütt sujt, hol a szabadság s béke' érdekében *szükséget* lel, mi jogszerű viszont csak ugy volna, ha az ember erkölcsi lény megszünhetne lenni. Amaz elhagyja a földet s testet, megszün lenni ember s botorúl az erkölcsi rend' fentartójának hiszi magát; emez az eget tagadja meg, erkölcsi jogaiból kivetköztetvén az embert, s ugy tekintvén azt mint a föld' akármely barmát, melyet, ha reá szükség van leölnek, ha nincs, engednek tovább élni.

Egyátalában nem lehet szó e földön azon isteni igazságról, mi szerint a bün soha nem maradhat büntetlenül, mert az erkölcsi rend' ez örök törvényének beteljesedését nem ember hanem a gondviselés eszközli; hanem csak azon társasági igazságról, mi szerint teljes elégtételt nyerjen az egyes, ha jogaiban megsértetett, s az egész, ha a szabad-

ság s béke megháboríttatott, és ha elégtételt követelnek egyszersmind; mert ha vagy az egyes megbocsát vagy az egész (nem csak mint törvényhozó, hanem midőn az itélet ép a társasági rendnek, mit az igazság megőrizni akar, felforgatását vonná maga után, mint biró is) nem látja szükségesnek büntetőjogával élni, ezzel senkin nem történik igazságtalanság s igy a társasági igazság sem sértetik meg. Mind e mellett is e két igazság egy forrásból ered, mert mindeniknek szent és elengedhetlen kivánlata: hogy egy ártatlan se büntettessék; hogy keményebben egy bünös se büntettessék mint bünhödött (punishment inflicted beyond the merit of offence, is so much punishment of innocence, Franklin [21]); dés qu' on dé passe d' un atome le mal merité, il n' y a plus justice, Rossi [22]); hogy jutalom a roszért ne adassék, sem megfordítva, és hogy kinek lakolása igazságosan kivántatik, ne maradjon büntetlenül. A helyett tehát, hogy az isteni igazságtheoria azt mondja: a statusnak mindenütt *kell* (soll) büntetni, hol bün van, mivel *bün van*, mi, az emberi igazságtheoria, azt mondjuk: a status mindenütt büntethet (darf) hol bün van, mivel *van bün*, — azonban egyik szerint sem azért mivel a büntetésre szükség van. S valóban történetileg igaz [23]), hogy az igazság' elve, ha bár különösen fel nem állíttatik is, inkább vagy kevésbbé mint vezéreszme tekintetik valamennyi törvényhozásban; hogy ez elvet a különbféle viszonyok szerint különbféle alakban keresztül víve találjuk mindenütt; hogy ez már azon legelső elemekben (boszu, véralku), mikben a büntetés kezdetében meg jelent, ben van és munkás, és mind ez egyszersmind a lélekismeretre bizonyság, hogy öröktül fogva volt és igy leend örökleg; de tagadhatatlan az is, hogy a büntetés' mértékére nézve magok a relativa

[21]) Works. Edinburgh, 1809. Vol. 2. l. 105.

[22]) Traité de droit pénal, l. 172.

[23]) Abegg, Die verschiedenen Strafrechtstheorien in ihrem Verhältnisse zu einander und zu dem positiven Rechte und dessen Geschichte. Neustadt a d. O. 1835

theoriák is, bár hallgatva, bár világosan, az igazság' elvét kénytelenek elfogadni. Egy példa Romagnosi, ki ez elvet állítja föl: a büntetésnek nem szabad lenni sem túl keménynek, hogy a *bünös*, sem túl enyhének, hogy a közbátorság meg ne sértessék [24]).

De más oldalrúl, az isteni igazságtheoria ellen a relativa (haszon) theoriák' részéről szinte áll, hogy midőn az csak azért büntet, hogy az igazság beteljesedjék, s büntet akkor is midőn az sem az egyesnek sem az egésznek semmi javára nem válik, a büntetés nála mint valami czéltalan és igy esztelen tett jelen meg, s magának az örök igazság' hivatását látszik tulajdonítni, mely előtt a bün' büntetése ok és czél, a nélkül hogy az itéletben a belsuly' teljes ismeretével, a végrehajtásban tökéletes eszközökkel birna, mert az erkölcsi belsulyt végre is csak világi roszszal büntetheti. Azonban viszont magok hibáznak, midőn a bünt semmi tekintetbe nem vévén, a büntetés' egyedüli jogalapjának vagy a bűnelőzést, vagy az elrettentést, vagy, kik legmagasbra emelkedtek, a jogállapot' fentartását mondják, mert igy annak jogszerűségét a haszonban vagy szükségben helyezik, mi által az ember puszta eszközzé alacsonyíttatik. Az isteni igazság- s haszontheoria a két ellenpolus, s közttük a különbséget s távolságot e rövid okoskodás fejezi ki: ama szerint czélszerű minden mivel jogszerű, eme szerint jogszerű minden mivel czélszerű. Mi mind ezek' ellenére azt állítjuk, hogy a társasági igazság egyedül azon kötelességeink' megsértésére, mikkel másoknak tartozunk, és csak annyiban terjedhet ki, a mennyiben általa a szabadság s béke megháboríttatik, és ez ellen is büntetést csak akkor használhat, midőn abból a szabadság s béke' javára haszon várható. Az örök igazság ott végződik, hol az erkölcsvilág; az emberi igazság szükségképen ott, hol a társaság' érdeke. Az emberi büntetésnek alapja az igazság, határa a szükség (azaz, addig sem mehet mindig, de soha túl rajta) és eszközhiány;

[24]) Genesi del diritto penale. §. 648.

la justice sociale s 'arrête lá, où il y a absence de besoin et de moyens: nem büntet hol nincs szükség, s nem büntet hol hiában büntet. Mi teljes joggal elmondhatjuk, mit Bentham csak az erkölcs' fogalmának elforgatása után mondott el: a törvényhozásnak s erkölcstannak *egy középpontja* van, de *más körülete*. Végtelen ezé, amazé korlátolt. A helyett tehát hogy a relativa theoriák azt mondják: a statusnak mindig kell büntetni, mikor a jogállapot' fentartására a büntetés szükséges; mi, az emberi igazságtheoria, azt mondjuk: miután bün van is, a status csak akkor büntethet, mikor a szabadság s béke' fentartására szükséges, de büntetésében a szükséget nem szabad követni, ha az igazság' határain túl menne.

Szerintünk tehát a büntetés' jogalapja: az elkövetett bün (s ez örök, momentum necessitatis), és a szabadság s béke' fentartása, *együtt* (s ez változó, momentum libertatis). Amaz által igazság van a büntésben, ez által ész, és ez utóbbikban ben foglaltatnak minden relativa theoriák, melyeknek annyiban igazok van, hogy a büntetést nem magában tekintik, hanem viszonyában fogják fel a társasággal és társaság' czéljával: de innét érthetni egyszersmind, hogy ezeknek önállóságok nincs, mint azt követelik, mert az igazság' határa az övék is, s joggal csak ennek terén birnak, mit azonnal elvesztenek, mihelyt róla lelépnek. Bün nélkül Istent sem czél nélkül embert nem illet büntetés. Következik jogalapunkból, hogy ha nincs bün, nem szabad büntetni bár van szükség; hogy ha szükség nincs, nem szabad büntetni bár van bün; és hogy ha lévén bün, bár mi nagy légyen a szükség, keményebben azért senkit nem szabad büntetni mint érdemli.

De úgy látszik, s ez a gondviselés' nagy bölcseségének talán legnagyobb bizonysága, miként a józanúl vett igazságelv épen nincs ellentételben a józanul vett haszonelvvel, mert mig egy felül az igazság akarja, hogy a büntetés a szabadság' s béke' fentartására munkáljon, más felül a tapasztalás áltlátja, miép csak olyan büntetéstől várhat-

ni sükert, mely igazságosnak ismertetik, minthogy büntetéseket, melyek a köz lélekismeret szerint a bűn' nagyságával nincsenek igaz arányban, a törvényhozó soha nemvihet keresztül, sőt szilárd ellenállásra talál úgy a népen mint a birákban, — példák a juryk' itéletei Francziaországban 1832. előtt, s Angliában még ma is. A társaságban élvén s munkálkodván az igazság, védi az az anyagi érdekeket is, nem mivel s mikor pusztán érdekek, hanem mivel s mikor jogok is. S miként a bünökre nézve állíthatni, hogy rendszerint mi erkölcstelen az ártékony is, és mi ártékony az erkölcstelen s, úgy egykor ki fog fejleni, hogy a büntetésekben is összeesik a szükséges az igazságossal, s hogy mi valóban szükséges, az erkölcsi is, mert különben a sors a társaság' fenállását olyan feltételekhez kötötte volna, mik magok rontják el mit magok építenek, s igy a czélt ép azzal tolják el mivel elérni akarnák, hasonlólag ahoz, ki a lidérczfényt ép azzal távolítja el magától hogy közeledik felé. —

S mind ezek után hármat tudunk; tudjuk: mi a társaság' czélja? honnét bír az a büntetés' jogával? s mi a büntetés' jogalapja? S ki belátja, honnét és hova, az fél pályát haladt el. Ez elvek mellett bajos lesz eltévednünk, s ezért rájok múlhatlan szükségünk vala. Mi előtt ismeretlen tengerre bocsátkoznánk, körül kellett raknunk világtornyokkal partjait; mielőtt végtelen sivatagra lépnénk, meg kellett ismerkednünk utmutató pyramisaival.

II.

BÜNTETÉS' ÉRTELME ÉS CZÉLJA.

Értelmét e szónak: *büntetés*, minden tudja ki társaságban él; azonban magyarázata még sem fölösleges. Mert igaz az mit Phaedrusában Plato mond: „midőn valaki e szavakat ejti ki, vas vagy ezüst, mindenek egyet gondolnak, ellenben ily kifejezéseknél: igazságos és jó, egy ide más oda gondol.“ Hogy ennek oka nem annyira az ész' gyöngeségében, mint az akarat' gyarlóságában fekszik, egészen hiszem; de az állítás' igaz voltán az semmit sem változtat. A szükség igy is megvan magyarázgatni s meghatározni dolgokat is, miket minden ért.

Valaki megtámadtatik; védi magát, s védkezés közben a megtámadón sérelmet ejt.

Valaki megtámadtatik; védi magát, s már hanyatlásakor érkezik egy harmadik, s a megtámadón ez ejt sérelmet.

Valaki megtámadtatott; rögtön vagy idő múlva kárpotlásra kényszeríti a megtámadót.

Valaki megtámadtatott; a megtámadás' szüntével vagy idő múlva üldözővé lesz, s puszta gerjedelemből a megtámadónak fájdalmat okoz.

Valaki még nem támadtaték meg, hanem ehhez készületeket lát; akárván megelőzni a veszedelmet, hogy a megtámadót ártalmatlanná tegye, megsebzi.

Végre a gyermek hibát követ el szülei ellen; ezek viszont rája szenvedést mérnek.

Melyik ezek közűl büntetés? Egyik sem. Mert a büntetés oly *rosz, melylyel a társaságtól törvénybeli bün' elkövetője sujtatik.*

S a fogalom' e meghatározása után tisztán áll, miképen a büntetés különbözik:

Mind a *védelemtől* (mi az első eset), — mert ennek ott van helye, hol a veszély még jelen van, a büntetés ellenben csak múltat sujt.

Mind az *avatkozástól* (mi a második eset), — nem csak azért; mert ennek köre egy a védelemével, hanem mert büntetés csak a társaságtól jöhet.

Mind a *kárpotlástól* (mi a harmadik eset), — mert ez puszta megtérítése annak, mitől a kárszenvedő jogtalanúl fosztatott meg, s ebben a bünhödésre nézve még semmi rosz nem foglaltatnék.

Mind a *boszútól* (mi a nyegyedik eset), — mert nem ered a társaságtól, de különböznék akkor is, ha a társaságtól eredne, mert (de ez tartoztán a jogra miről már szóltunk, és a czélra mi következik, meghatározásunkban nem kifejezve csak ben értve van) a rosznak, mi a büntetés, a társaság' kezében czéllal kell bírnia, hogy az ész' kényszere azaz büntetés legyen, a boszúban pedig nincs semmi czél, mivel nincs benne ész, hanem egészen indulat.

Mind az *elővédelemtől*[25] (mi az ötödik eset), — mert a büntetés csak elkövetett bűnt sujt; a biró azt tartozik ismerni mi történt, mi fog történni az nem dolga.

Mind a *fegytől* (castigatio, mi a hatodik eset), — azért is mert nem a társaság rendeli, azért is mert nem törvénybeli bünért szenvedtetik; de ez a szüléktől nem is azon okbúl alkalmaztatik, hogy rosz cselekedetéért a gyermek meglakoljon (erre nincs joguk), hanem egyedűl hogy

---

[25]) Jus praeventionis. „Ut occupetur facinus, i. e. praeveniatur a passuro." H. Grotius. Jus Belli et pacis, L. II. Cap. I. §. tit. 5.

megjavuljon (ez kötelességük), ellenben a társaság nem a bűnös' javáért, hanem saját hasznáért büntet, azaz büntet mivel joga s épen szüksége van reá, mint a bünösnek nincsen joga, csak azért mert bünhödött, különben a bünből jog származnék, azt kivánni hogy javitása megkisérlessen.

Ezen esetek mind megegyezvén a büntetéssel két pontban, abban hogy *bűn* s ennek megfelelőleg *rosz* van, kimutatnunk, miképen ezek, véve egészben, a büntetéstől még is különböznek, szükséges volt, minthogy azok ezzel csaknem valamennyi theoriákban összezavartatnak. Igy a kártérítéstheoria szerint a büntetés azonos a kárpotlással, megjegyezvén, hogy ebben nem materialis, hanem csak intellectualis kárról van beszéd; a praeventiotheoriában nincs kölönbség a büntetés és biztosító elővédelem között; a javitótheoria' tanához képest fegy és büntetés egymástól nem különbözik; Luden' theoriája után pedig, mi szerint a büntetés nem más mint a társaság' kezébe szelidítés végett adott boszu, s az isteni igazságtheoria után, ott elvben, itt eredményben a boszu összeesik a büntetéssel.

S nincs ezeken kivül több eset, mely a büntetéssel oly rokon volna, hogy egymással bár ki által fölcseréltethetnék. Mert ha ok nélkül bántatom, ez merő *elleneskedés*; ha azért mert iszony éreztetik irántam, a nélkül hogy ártottam volna, az *ellenszenv;* ha valaminek cselekvésére vagy mondására rosznak használása által erőttetem, ez *erőszak*, mi ha testi és bizonyos fokot elért, *kinzás*; de mind ezekben a büntetés' eszméjéből csak egyetlen egy jegy találtatik, ez: *rosz*, bün nem és egyéb sem, s hol bűnt nem lát ott büntetést sem gondol az emberlélek, melyben ez eszmék: ártatlanság, büntetés, jutalom, bün, bár mi rendben tünjenek föl, természetöknél fogva s önkényt az ártatlanság mindig a jutalommal, a bün mindig a büntetéssel fog társulni.

S ez észrevétel áltvezet az *expiatióra*, melynek eszméje nyilatkozik az emberekben akkor is: midőn ismeretlen kéztől egy gonosztévő megöletvén, igy szólanak: el-

vette büntetését. De e kettő bár lényében egy, czéljában egészen más, azon kivül hogy a büntetés csak a társaságtúl s csak törvénybeli bün miatt jöhet, ellenben az expiatio akárkitől s mindenütt helye van hol vétek van. S e két fogalomnak összezavarása okozá azon kegyetlenségeket, mikkel a régi törvényhozások telvék, mert a büntetést egyensulyba akarák hozni a belsulylyal, holott nem ismerék sem ennek mélységét, sem annak mértékét.

Az expiatio büntetése az erkölcsi igazságnak, mi szerint a büntetés: rosz, mely a vétek' elkövetőjére a vétek' arányában nehézkedik. Mi, fölebb, a társasági büntetést határoztuk meg. Az a nem, ez egy faj; amaz mindent sujt, ki erkölcsi törvény ellen vét, ez csak olyanokat, kik a társasági törvényeket szegik meg; az szükségképen igazságos, ez lehet igazságtalan, mert a társaság csalódhatik, vagy a büntetés' mértékében, mind a belsulyon, mind a szükségen túl menvén, vagy nem a bünöst büntetvén, vagy jogszerűtlen eszközt használván, minek szinte jogszerűséggel kell birnia, például egy nőt maga megbecstelenítésre kárhoztatni nem szabad, bár mi foganatosnak találtaték az a helleneknél [26]).

Hátra van még bebizonyítnunk, hogy a büntetés' meghatározásában e szó: *társaságtól* (sujtatik), lényeges és elmaradhatlan. Mert a legnevezetesb jogphilosophoktúl állíttatik, miképen büntetőjoggal minden ember bír, mivel az természetjog, következőleg büntetés van társas állapoton kivül is.

Azt mondják, ha büntetőjog már a társaságon kivűl nem volna, olyat nem lehetne a társaságban sem teremteni vagy elismerni; azt mondják, a társaságkivüli magános büntetőjognak azon kútfőből kell eredni, miből a status' büntetőjoga ered, a statushatalom pedig tagainak ellenében tiszta természetjogi viszonyban áll, azaz olyanban, mi nem valami látható felsőség hanem az ész' törvénye ál-

[26]) Gellius, Noct. Att. Lib. 15. Cap. 10.(29. l.).

tal kötteték; ha tehát tagai felett a statusegyetem érvényes jogokat gyakorol, erejöket ezek a tiszta természet vagy észjogból merítik, e kutfő pedig az embernek úgy egyenkint mint összeségében nyitva van; azt mondják, hogy a birói itélet, mi egy különbség a társasági s azon kivüli büntetés köztt, a vádlott' büntetésre méltó voltának nem oka, csak kimutatása, s továbbá hogy a sértett' panaszára kénytelen a status büntetni, minthogy valóban kénytelen, ez nyilvános elismerése a sértett' büntetőjogának, bár az a status által gyakoroltatik; végre, hogy rövidek legyünk, azt is mondják, minden tartozván engedelmeskedni a természetjog' törvényeinek, kötelességből őre ezeknek mindenki, különben nem volna elég külső sanctiójok, s e nélkül minden törvény holtan született.

Azonban miután mi a büntetőjogot megtagadtuk egyestől a társaságban is, azt meg nem adhatjuk egyesnek a társaságon kivül.

Ne feledjük el, hogy ezek, az úgy nevezett természeti állapotot lehetőnek s ollyannak tekintik, mi egyező az ember' természetével; holott a társas' állapot az embernek erkölcsi és igy örök szüksége (momentum necessitatis), s az ember ép úgy társas lény, mint szabad, mint eszes, mint érző, — de az mind tulajdonaiból, mind hiányaiból is szükségesen következik. S az első hibás suppositióból új hiba származott, állíttatván, mikép a társaságnak jogai nem egyéb, mint összege az egyedek' külön jogai' egy részének, miből önkényt foly, hogy minden embernek van joga büntetni, mert hiszen a társaság' minden jogainak ember a kútfeje. De hol az elv hamis, ott a logica nem segit, bár követőket s védeket szerezhet. Ki az embert társassága nélkül tekinti, a helyett hogy ugy vizsgálná a mint van úgy vizsgálja a mint nincs, tehát azt mi nincs. Mindenik lényeges tulajdonával az egész ember más mint volna a nélkül. Ha az ember érzékkel nem birna, milyen volna? Ki tudja. Ha az ember nem volna társas, milyen volna? Ki tudja. A materialisták a lélekismérettől foszták meg az

embert, s hol van ember e nélkül? E jog philosophok társasságától, s hol élnek emberek társaság nélkül?

Minden büntetés szükségképen föltesz kettőt: bűnt és felsőbbséget. Ők sem tagadják egyiket sem, szerintök is a bűn első jogalapja a büntetésnek, szerintők is felsőbbségnek kell lenni abban ki büntet, a felett kit büntet, csak hogy állítják egyszersmind, miképen a természeti állapotban felsőbbséggel a bünös felett mindenki bír, mert bűne által elveszté embertársaivali jogegyenlőségét, s ellenökben erkölcsi alattvalóságra sülyedt, — e szerint a gyilkos örökké jogtalan, s akárki által megölethetik. De ép ez alattvalóság nincs megmutatva. A jobb ember az erkölcs' rendében azaz belsőkép áll magasabban, de nem szükségképen e világban azaz nem külsőleg (s ez még inkább eset a társaságban, kivülötte épen nem), itt felsőbbsége az észnek van, mely egyébiránt az erkölcscsel soha nem ellenkezhetik. S egy oldalról ők magok is vallják, hogy társaság nélkül nincs kifejlődés, s e nélkül hol van az ész? más oldalrúl viszont azon kivűl hatalmat s felsőbbséget képzelnek, mi nem lehet csak az észé. Közöttünk az a különbség: mi azt mondjuk, miután csak az büntetés mi az ész' kényszere, lehetetlen társaságon kivül a büntetés, mert lehetetlen azon kivül az ész' kifejlése. Ők azt mondják, lehetetlen társaságon kivül az ész' kifejlése, azonban van büntetés, mert az ész csakugyan megvan, bár szendereg, s mert van bün. Látni való, miképen e szerint a még burokban lévő gyémántról is állíthatni, hogy az már ragyog és világol; látni való, miképen azt teszik fel, hogy hol bün van, ott szükségképen következni kell büntetésnek is, holott ez csak az erkölcsvilágban áll; látni való, miképen ők a büntetést összezavarják a védelemmel, kárpotlással, s leghihetőbben a boszuval — mert hiszen szerintök a boszu nem ellenkezik az észszel, csak az erkölcscsel, szerintünk azonban nem észszerű az mi egyezersmind nem egyezik az erkölcscsel. Ha lehető volna mit ők is lehetetlennek mondanak, értelmökre mennénk által, mert mi is (a belső erkölcsi érzés'

javallása mellett) az észben keressük jogszerüségét mindennek. De megjegyezzük, mikép a társaságnak nem azért tulajdonitjuk e jogot, mert sok egyed' összege, minthogy szellemvilágban a jog nem ered számból, hanem mert az ész' tiszta hatalma csak annak mintegy megerkölcsült egyetemében nyilatkozhatik.

A jog csak addig terjed, meddig észszerű maradhat. E szerint minden hatalomnak szükséges föltételei vannak. Ilyenek az emberi igazság' gyakorlatára nézve: felsőbbség, eszközök és szükség. De a társaság közűli embernek honnét van felsőbbsége? Nem ismerjük ezt. Mely eszközökkel bir? Látjuk hogy ha a veszedelem jelen van, védi magát; ha elmúlt, vagy kárpotlást vagy boszut vesz ellenén,— e köztt egy harmadik esetet képzelni sem tudunk. Mert hol van a társaság kivűli igazságnak határa, mit a társaságinak ennek szüksége azaz, a szabadság s béke' fentartása szab? Ott hol a büné, a belsulyé; de mi eddig megy az nem büntetés az emberi ész szerint, hanem az expiatio' értelmében, s ez nem illet embert.

Sőt mi több, ha a természeti állapotban minden ember őre s birája a természet' törvényeinek, s ha ezekben az egész erkölcsvilág is benfoglaltatik, minthogy nincs különben, társaságba állásakor az ember ennek vagy egészen áltadá jogát, vagy megtartá egy részét; ugy de ebből az következnék, hogy az első esetben a társaság birája lenne a vétkeknek is, mit csak az javallhat, ki a theocratikai inquisitiókat is óhajtja vissza, a második esetben pedig az egyes tovább mehetne mint a status, s ez nem büntethetné meg az egyest, ki mást sujtott, ha az bebizonyítaná, hogy kit sujta, oly erkölcstelenséget követett el, miért az törvényesen nem lakolhatott.

De hiszen azt sem magyarázták meg, mit értenek azon hypotheticus természeti állapot alatt. Egy embernek büntetésre nincs szüksége; egy pár ha összeütközik véletlenül találkozván, látok két embert, egyik jobb másik rosz abb, de különben egyenlők. Hol ennél több van, öt vagy

ezer, ott már van elem, több vagy kevesebb, mi által s miben kifejtse hatalmát az ész, van felsőbbség, van eszköz, van czél s határ, mert társaság is van, mik föltételei a jog' észszerű gyakorlatának.

Mi tehát azt állítjuk, társaságon kivűl is megvan a büntetésnek első jogalapja, az elkövetett bün, de nincs meg a második, a társasági szabadság s béke' fentartása, azaz, az észszerűség, és igy a büntetés csak a társaságtul jöhet.

S itt nem annyira igyekeztünk pontonkint czáfolgatni, mint elvet állítani elvnek ellenébe, mi a vitálynak talán jobb módja, mert némely elv mellett felhozott erősségeket megczáfolhatni, a nélkül hogy maga megdöntetnék, mig más körül annál mesterségesbek állítvák, mennél gyöngébb maga, mint a bálvány körül ép azért emeltetnek erős vasrácsok, mert közelrül megismerné a világ, hogy bálvány az és nem Isten.

S világos abból is a mint az utólsó kérdést megfejtők, mi a büntetésben fő dolog a czél. Ki eltalálta csak az határozhatja meg a büntetés' értelmét, s ki e kettő iránt tisztában van, magát a rendszert, vagy gyakorlatilag vagy észletileg, a tökély' pontja felé csak fogja elébb és elébb vihetni. Si le philosoph n' est au but, il ne sait où il est; si l' administrateur ne voit le but, il ne sait où il va. Sièyes.

Azonban a czél mellett ép az a zavar uralkodik, mi a jogalap körül. S ezen kivül összezavarták e hármat: ok, czél, hatás (Wirkung), mik egymáshoz közel állanak, de azért egymástól még is különböznek. Egy a büntetés, de áll e hárombúl, közűlök akármelyik hiányozzék, nincs büntetés, mert bün nélkül nem szabad büntetni, — mert bár van bün nem szabad büntetni ha nem szükséges a szabadság s béke' fentartására (e kettő teszi a jogalapot), — s bár van bün s a szabadság s béke háboríttaték, nem kell büntetni ha a büntetésből a szabadság s béke' javára semmi hatás nem fejlenék ki.

És itt újolag találkozunk a sokféle relativa theoriákkal. Mindenik más más czéllal kinálkozik. Gondviselési

bölcseséget kell a törvényhozásoknak tulajdonítanunk, hogy fogadván el valamit mindeniktől, e sok tévutak mellett tántor nélkül haladtak el. Mi azonban nem mellőzhetjük el, s röviden álltekintünk némelyeken.

A kártéritéstheoria szerint [27]) a büntetés' czélja megszüntetni a jogállapotban okozott kárt, nem az anyagit, mert az tartozik a magányjogra, hanem az intellectualist. E kár megvan részint magánál a bünösnél, részint a többi polgároknál, részint a megsértettnél. Már itt is látjuk, mi homályos és ingatag fogalom ez intellectualis kár, s mint nem fogékony oly meghatározásra, milyen a szükséges a jogtanban, s ép igy megfoghatatlan az ilyen kárnak mikénti összehasonlitása valamely büntetésbeli roszszal, mi azon kárnak téritéke gyanánt tekintessék.

Hétféle intellectualis kárt állít e theoria, és igy a büntetésnek is hét czélt tulajdonit.

1. Erkölcsi,
2. Polgári megjavulását a bünösnek.
3. Polgár társai' bizodalmának s tekintetének visszaszerzését számára.

Az első és másodikra megjegyezzük, hogy a bünös' erkölcsi és polgári romlottsága, mit megjavítani egyik czél, nem a bün által okozott kár, sőt az épen kutfeje a bünnek, következőleg itt kárszüntetésről szó nem lehet. Mi a harmadikat illeti, tagadhatatlan dolog, mikép a közvéleményben mindig magasabban áll a bünős, midőn a tömlöczbe vitetik, mint midőn azt elhagyja, azon kivül hogy vannak büntetések, mik egyenesen becsület- s hitelvesztésre dolgoznak. De különben is a bizodalom' s tekintet' elvesztése olyan kár, mit büne vont reá, tehát maga okozott magának, és igy az megtérités nélkül is maradhat, azért is mert joggal érte, azért is mert maga magának kápotlással senki nem tartozik a jog' értelmében.

---

[27]) Alapitói: Klein, Grundsätze des peinl. Rechts. — Schneider' Noch einige Worte über das Princip des Strafrechts. Leipz. 1806, és Welcker, lásd. a 12. jegy.

4. Helyre állítását a jogszerű akaratnak a többi polgároknál; mert e theoria fölteszi, hogy a bűn által a többi polgárokban, saját hibájok nélkül; az akarat' jogszerüsége s általában a jogállapot' tekintete megháboríttaték.

Azonban a polgárok' jogszerű akaratára nem a bűn hat károsan, imert ez inkább utálatot gerjeszt, hanem a gonosztevő' büntetlensége, s e szerint itt nem annyira a kár' jóvátétele mint a kár' megovása forog fen. De e czéllal út nyittatnék a legkegyetlenebb büntetéseknek, mert tulzás nélkül gondolhatni, hogy sok millió közt sok van, kiben bűnre erős az inger, s igy az ily terjedelemben csak nagy rosz' ellenhatása által szüntethetik meg. Egyébiránt e hatás mások' akaratára hol s mi jelenségben mutatkozik, s miből ismerszik meg? Meghatározható és megbecselhető e az, is miként lehet összemérni a büntetéssel? S mind ezeken kivül e hatás függ mások' subjectivitásától, s másért a bünös nem lakolhat.

5. Helyreállítását a megsértett' becsületének s tekintetének.

E szerint ki megsértetik egyszersmind becsületét is elveszti, miről pedig eddig azt hittük, hogy azt csak az ember maga veszthetí el, más el nem veheti, és csak akkor nyeri vissza, midőn a bünös már lakol, honnét azonban természetesen folyna, hogy kinek sértője nem büntethetik meg, az örökre elveszté becsületét és tekintetét. De miképen megy végbe mind ez?

6. Helyre állítását a jogszerű akaratnak a megsértettben.

Ismételjük, miként nem a bűn, hanem a büntetlenség okozván e kárt, itt nem a kár' jóvátételéről, hanem a kár' megóvásáról lehet szó. Az nem szenved kétséget, hogy ha a bünös meg nem büntettetnék, a megsértett azzal kezdené el a jogállapot' megháboritását, hogy birája lenne magának.

7. Megtísztitását a társaságnak egy megromlott tagától.

Nem lehet kimutatni s még kevésbbé megbecsleni a ha-

tást és intellectualis kárt sem, mit e theoria szerint ember emberre gyakorol, s ime itt még többet, isteni erőt követel magának az ember' szivébe pillantani, s kimondhatni a szörnyű itéletet: javulhatatlan, mintha ki egyszer vagy többször bünös volt, az fogna lenni mindenkoron.

A *praeventio theoria* ellenben [23]) a büntetés' czéljának a bünök' megelőzését mondja, s két ágra oszlik. A különös megelőzés vitetik egyes bünösre, ki a visszaesétől háromkép ovatik meg; először physicailag meggátoltatik bünhödni, másodszor a vágytól fosztatik meg bünt követni el, harmadszor bátorságát veszik el. Az első esetben nem követhet el több bűnt, itt physicai lehetetlenség van; a másodikban nem akar többet elkövetni, itt erkölcsi javulás van; harmadikban teheti s talán akarja, de nincs bátorsága, itt megfélelemlés a gát. A másik és főbb ág az általános megelőzés, mi az által éretik el, hogy egynek büntetése mindennek például szolgálván, általa mind azok elrettentetnek, kik hajlandók volnának bünhödni, s ez ösz szeesik az elrettentés' theoriájával. Mi megtörtént, igy szólanak, az ellen hasztalan a büntetés, ennek tehát czélja megelőzni azokat mik történhetők, azaz, ott kell büntetni hol ok van félni a bűntől, mert késő lesz ha elkövettetett.

Mi illeti első ágát, nem tagadhatni, miként bűne álta a gonosztévő méltán gerjeszte aggoldalmat, hogy azt ismételni fogja; de az viszont tagadhatlan, hogy'mig ez aggodalom jogelleni cselekedetbe ált nem megy, addig csak őrködni lehet felette, de kényszert használni ellene nem szabad. De ha az áll, hogy ott kell büntetni, hol ok van félni a bűntől, ugy a megelőzést nem csak a gonosztévőkre, de mindenre ki kell terjeszteni, hol bünre hajlam mutatkozik, s épen nem lesz min csodálkoznunk, ha a politia' önkénye az igazságot saját országából egészen kiszorítja. Mi második ágát illeti, ez mint mondók összeesik.

Az újabb értelemben vett *elrettentés'* (vagy *fenyege-*

[23]) Védei: Bentham, Livingston, Grolman, némileg Lucas is.

tés, vagy *psychologiai* kényszer') theoriájával [29]). Okoskodásuk ide megy ki: cselekedeteiben az ember a jó és rosz, a gyönyör és baj' összemérése után ezek közűl mindig az erősb által határoztatván el, mihelytt több a rosz mi a bűnre következik, mint a haszon mi belőle származik, bizonyosan nem fog bünhödni, — azaz elrettentetik, és igy a bűn megelőztetik.

Állítjuk mi is, mikép a büntetés' üdvös hatásainak egyike, hogy elejét veszi hasonló cselekedeteknek, elismerjük a törvényhozónak jogát erre figyelemmel lenni az igazság' határai közt: de ha a büntetés' e természetes hatása annak fő és egyenes czéljául mondatik, akkor a büntetés' erejét nem máshoz mint az elérendő czélhoz kell alkalmaztatni; azonban igy, meglehet, a czélt elértük, hanem bizonyosan elhagytuk az igazságot. De nem, mindennap tapasztaljuk, hogy a büntetésnek ezzel oly czél jeleltetik ki, mit soha el nem érhet. S e rendszer mi egyoldalrúl hajlik igazolni a büntetések' túlzásait, más oldalrúl megfoszt minden eszköztűl elismerni e tulzásokat, mert ha nem fordul több hasonló cselekedet elő, következteti, hogy a büntetés jól van választva, ha igen, azt következteti, hogy elégtelen s a hatás még is gyönge.

Itt még csak azt jegyezzük meg, hogy midőn e rendszer az embert a bűn' vonzalmai s a büntetés' félelmei közé helyezvén, azt hiszi, szükséképen oda fog hajlani, hol több a suly, supponál ollyakat mik épen nem állanak. Először, hogy mindenki minden törvényt ismer, miben van lerakva a büntetés' sulya, ez törvényes praesumtio, de teljességgel nem igaz; másodszor, hogy minden bűn komoly határozgatásnak, s hideg számolatnak eredménye, mi naponkint megczáfoltatik bünök által, mik pillanat' szülöttei; harmadszor, hogy a gonosztévő elkövetésére a bünnek azon

[29]) Nevezetes bajnokai: Feuerbach. — Romagnosi a jogalapra nézve, mint az I. czikkelyben láttuk, más elvből indul ki, de a czélt tekintve e theoriákkal egy eredményre jut. Genesi del diritto penale §. 333..., 465..., 1369....

haszon által biratik, mit belőle vár, azonban e szerint a bünök' sorából eltünne ama nagy osztály, mi vigyazatlanságból s elmulasztásbúl áll elő.

Az *intés' theoriája* [30]) az előbbitől csak abban különbözik, hogy amaz az elrettentéssel pusztán az érzékekre akarván hatni, az embert igen csak érzéki lénynek veszi, mig az a szelidebb *intés* szóval meggondolásra is emlékezteti az embereket, s igy ez kiterjed oly cselekedetekre is, miknek oka nem érzéki jóban, hanem vigyázatlanságban és elmulasztásban vagyon.

A *javitótheoria* után [31]). Czélja a büntetésnek megjavitani a bünöst, vagy polgárilag, mi szerint okosságból és megszokásbúl kerüli a roszat, vagy erkölcsileg, mi szerint meggyőződésből követi a jót.

S valóban, a büntetés' eszméjében ez oldal, melyet az ujabb korban soká és sokaktúl megvetett canonjog' rendeleteiben látunk legelőbb felcsillámlani, a legragyogóbb, legmagasb, legvonzóbb, s az utósó században a büntetőrendszer, mind észletében mind gyakorlatában, ennek ösztönöző ereje által emelkedett föl a boszuállások, rettegtetések s előző kinzások' köréből, oda hol jelenleg áll. Mely perczben a törvényhozó által a büntetés e szempontbúl tekintetett, abban szünt meg állat lenni az ember, s lön emberré. S ne várjon sükert büntető törvényeitől a status, ha fogházai úgy rendezvék, hogy benne a bünös' megjavulása lehetséges; és ne válaszszon soha oly büntetést, mert azt tennie sem erkölcsileg, sem önczélját tekintve nem szabad, mi a javulással természeténél fogva össze nem fér. Azonban mind e mellett is a megjavulás a büntetésnek sem nem oly czélja, mi jogalapjával egészen egy, sem nem e-

[30]) Bauer, l. 10dik jegyz.

[31]) Reichmann, Betrachtungen über das Strafrecht des Staats, Wiesbaden 1836. — Möhl. Ueber den Zweck der Strafe, Heidelberg und Leipzig 1837. — Némileg Lucas is. Du système pénal et du système repressif. etc. Paris 1827.

gyedüli czélja, mint ezt e theoria' védei tanítják; hanem hatásai közűl egyik és pedig, hitünk szerint is, a legfölségesb és legkivánatosb, tehát reá törekednünk leginkább kell.

Még általánosan mondunk el néhány észrevételeket a relativa theoriákrúl.

1. Miután ezekben a büntetés' jogalapja és czélja egy, mi ellenvetés amazt éri, csaknem mindig sujtja emezt is, s ez okbul itten azokra is hivatkozunk, miket jogalapjaik iránt fölebb megjegyezénk.

2. E theoriák' némelyike szerint megszünik minden különbség azon cselekedetek közt, miknél a betudásnak helye van, és azok közt, miknél ennek helye nincs. Például, a régibb értelemben vett elrettentés' theoriája után a büntetés' czélja lévén: másokat a végrehajtás' közvetlen szemlélete-, azaz a rabnak testi kinjai által elrettenteni, természetes, miként e czélt betudásképtelen személyek' sanyargatásaival is elérhetni. S e theoriának egy véde, a franczia Jousse, ha régen is (1771.), de később Beccaria s Rousseaunál, s egy korban Pastorettel és Howarddal azon elvet állítá föl, hogy, az igen terhes bünök' eseteiben, mások' elrettentésére az őrülteket is, sőt még a bünős' ártatlan gyermekeit is meg *kell* büntetni. Alá esik ez ellenvetésnek a védelemtheoria is, mi szerint czélja a büntetésnek a veszedelmet elhárítani; mert a védelemjog annyira nincs pusztán betudható cselekedetekre szorítva, hogy épen ellenkezőleg kiterjed az még az élettelen természettestekre is.

3. Szerintök az ember puszta eszköz idegen czélok' elérésére, s a bűn nem ok' csak alkalom büntetni. Nem azért szenved ez vagy az sokat, mert érdemli, hanem hogy büntetése messzire és soká hangozván, mások féljenek és rettegjenek.

4. Valamennyiben egy lévén a jogalap és a czél, szerintök mindenkor jogtalanná válik a büntetés, mikor a czél be nem teljesedik; mert a haszon maradván el, ép az maradt

el, mi által az mint eszköz igazoltatni fogott volna. Világos, miként e vád nem sujtja theoriánkat, mert e szerint a büntetés' hatásai annak sem nem czélja sem nem jogalapja, s igy ha közűlök egyik vagy másik meg nem jelen is, a büntetés' jogalapja azért megvan.

Lehetetlen itt meg nem érintenünk, e theoriák' védeinél Gellius mennyivel következetesb (Cap. 14. Libr. VI.) ki a büntetés' czéljául hármat mond: a bünös' megjavulását; a sértett' tekintetének fentartását; s elrettentő példa' fölállítását másokra nézve. Mert mig azok a büntetésnek bizonyos czélt (jogalapjával összeesőt) jelelvén ki, annak alkalmazását, nem következetesen, megengedik akkor is, midőn tudják, hogy czélt érni nem fognak; Gellius egyenesen megvallja: „hogy ha vagy nagy remény van, miként a bünös büntetés' nélkül önkényt is megjavul; vagy épen nincs remény hogy meg fog javíttathatni; vagy nem lehet annak tekintetét félteni, ki ellen a bűn elkövettetett; avagy nem olyan a bűn, minek vonzó példája ellen rettentéssel hatni szükséges volna: minden ilyen esetekben, nem látszik fáradságra méltónak alkalmazni a büntetést."

5. Mindenik elrontja az arányt, mi a bűn és büntetés' közte szükségképen van, [32]) s ekkint tárt kaput nyit mindenféle igazságtalanságoknak. Igy a javító s praeventiotheoria szerint a legnagyobb bünöknél gyakran a legkisebb büntetést kell alkalmazni, ha t. i. vagy nem elfajult

[32]) Adsit regula peccatis, quae poenas irroget aequas, ne scutica dignum horribili flectere flagello. *Horatius.* — Etablissez une proportion entre les délits et les peines. Montesquieu et Beccaria. — L équité naturelle veut, qui il y ait une proportion entre le crime et le châtiment. Fridrich, a nagy. — Il y a un rapport intimre de quantité entre le mal du délit et le mal de la peine. Rossi. — Ily utasitást adott IIdik Katalin is, az orosz törvényhozói választmánynak. — The punishment shvuld be proportioned to offences. Útasítása Louisiána azon törvényének (februar. 10. 1820) minek a folytában büntetőkönyv' készitésével Livingston bizatott meg.

a rab, vagy nem lehet tőle tartani; ellenben ha nehezen javul, vagy jövendőre nézve félhetni tőle, csekély tettért éveken keresztül fog börtönben őríztetni. Igy a fenyegetés' theoriája szerint az éhezőt ki lop, keményebben kell büntetni, mint a gazdagot ki oroz; mert nagyobb a gyönyör mit amaz a lopásbúl reményl, s következőleg a büntetés' ellensulyának is nagyobbnak kell lenni. Igy a kártéritéstheoria szerint azok lévén a legveszélyesebb bünök, mik másokban a követésre legtöbb ingert költenek; a tulajdon vagy erkölcs elleni bünt szigorúbban kell sujtani mint a gyilkosságot, mert csáb amabban kétség kivül több van.

De hogy szükségképen meg kell bukni minden theoriának, melly egy különös közvetlen czélt állít föl, ki fog tetszeni még a következőkből is.

A büntetés' egy közelebbi czéljának ismeretére csak a tapasztalás által juthatni, mert csak ez uton lehet megtudni, a büntetések legközelebb s közvetlenül miként hatnak. Azonban itten minden dolgok, miknek czélját az ember kiismerni akarja, oly sok oldalrúl mutatkoznak, hogy minden tárgynál különbféle czélok' szemléletére vezéreltetik, azaz sokféle hatást tapasztalván, czélt is sokfélét von ki belőle. Igy történt, hogy az életben a büntetésnek a mennyi legközelebb s közvetlen hatása tünt elő, annyi különös czélja állíttatott. S tudjuk, miként a büntetésnek hatása nem mindig ugyan az, sem azon egy embernél minden időben, sem különböző embereknél különböző időkben; de ép innen érthetni egyszersmind, hogy mely czél egy nap igazoltatott a tapasztalás által, más nap ugyan az által czáfoltatott meg, — s ez az oka annak is, miért vivták e theoriák egymást hasztalan, miért volt igazsága mindeniknek, ha saját szempontjából tekintetett, s miért nincs egyiknek sem, mihelyt egy magasb elvből itéltetik meg. Mert lehetetlen a dolog' hatásából annak lényére húzni következést, mithogy ez az ész' országába tartozik, s mindent, mi ide tartozik, csak elvekből lehet származtani. Tehát ezekből is világos, hogy az említett czélok közűl egyiket sem lehet a büntetés' kizáró s kü-

lönös czéljává emelni, azaz olyanná, miből a vezérelvek vétessenek a büntetés' mind mértékének mind nemeinek meghatározására, mert azok csak a büntetés' jog vagy ész alapjából elvonhatók. Nincs a tapasztalásnak szabálya, mely kivételt nem szenvedne, azaz relativumot soha nem lehet absolutumra emelni, és pedig ép erre iparkodnak a reletiva theoriák, de ép azért estek képtelenségekbe is, mert a tapasztalás' földén észileg kivántak lenni következetesek, s csak hogy azok maradhassanak, megszüntek igazak lenni, mert egyedül azok vagy ott maradtak igazak, melyek és a hol következetességeiket föláldozák.

Szóval, a büntetésnek egy közelebbi s közvetlen czélt tulajdonítni, annyi mint eltávozni az igazságtól; mert a félelem, példaadás psychologiai kényszer, midőn egyetlen s végczélul tekintetnek, természetöknél fogva épen nem ellenzik igazságtalan vagy kegyetlen büntetések' alkalmazását.

Mi ama theoriát illeti, mely szerint a büntetés nem egyéb mint boszú, s a büntetés' czélja nem más mint a megsértettek' boszuját lecsillapítani; és továbbá mi az isteni igazságtheoriát illeti, mely szerint a büntetésnek semmi czélja nincs azon kivül hogy a bünös lakoljon: egy pillantással láthatni, miként emberhez igen alacsony körben s messze korban forog amaz, mely a romai *solatiumra* s ó német *fredumra* emlékeztet, emez ellenben igen magasra emelkedett, midőn semmi földi czélt nem tulajdonít a büntetésnek, hanem annak az erkölcsi igazság' végrehajtását mondja, mi halandó ember' erején felül van.

Mi tehát a büntetés' czélja?

Mi előtt felelnénk, tegyük föl a kérdést jól; tudjuk, a jól föltett kérdés félig oldva is van.

Munkálatában a társasági igazság összetett, s négy különböző elemből áll. Első a rendelet, mely parancsol vagy tilt, második a sanctio, s együtt e kettő teszi a törvényt; harmadik az itélet, negyedik a végrehajtás, s együtt e kettő teszi az alkalmazást. E négy elem kiegészítő eleme azon

egy cselekedetnek, az igazságnak, mint az öt érzék kiegészítő eleme az embernek. A végrehajtás igazságos ha az ítélet igazságos, az ítélet belsőleg nem lehet igazságos, ha a sanctio nem az; s a sanctio méltatlanság, ha a rendelet nem egyező az igazsággal. De ha a rendelet igazságon épült, innét azért nem következik, hogy minden sanctio igazságos, mit a status kimond, vagy azt kell állítani hogy bűn s büntetés közt nincs semmi örökös arány, mit megrontani nem szabad, s hogy a legkisebb bűn megérdemli a legnagyobb roszat; és ez áll az igazság' többi elemeire nézve is: a rendeletben nem tilthatja meg mit az igazság megenged; az ítéletben nem mondhat senkit bünösbnek, mint milyen valósággal, s nem hajthat végre ellene más büntetést mint mire ítéltetett. Azonban ép ez történik mindig, mikor a négy elem közűl akármelyik, például a relativa theoriákban a büntetés (sanctio) elszakíttatván a többi háromtúl, eszközzé fordíttatik egy különös czélra. S nincs igazság, mihelyt egy eleme mellék ösvényre ki van mozdítva az igazság' utából. E szerint a büntetésnek valami saját s független czélja ugy nincs, mint a többi három elemnek nincs, mint az, ember öt érzékeinek külön külön nincs; czélja az mi minden részé mindenütt s mindenben, hogy az *egész* (amaz az igazság, itt az ember) megfeleljen hivatásának. A kerdés tehát nem az: mi a büntetés' czélja, miként az egész ember' czélja körül forogván a vita, nem lehet kérdés: mi a látás, mi a hallás' czélja? hanem ez: *mi a társasági igazság' czélja?*

S erre feleljük: egyenes és végczélja helyre állítani a szabadságot s békét, midőn az elemeinek valamelyikében egy bűn által megsértetett és megháboríttatott.

És ez eszközöltetik azon hatások által, mik a büntetőtörvények' alkalmazásából kifejlenek.

Mert minden cselekedetnek különbféle hatásai vannak, belőle némelyek történetesen, mások természetesen következnek. A büntető igazságnak is természetes hatásai: a *tanitás* (intés), *rettentés*, *javulás*, melyek eredményeik-

ben a bünt előzik meg, s ha az első két elemnek inkább sajátja tanítani, inteni, kevésbbé rettenteni, s a második két elemé inkább rettenteni s javítani, mind ezen hatások kisebb s nagyobb mértékben kisugárzanak mind a négy elemből, ugy a törvényből melyben a rendelet s a fenyegetés, mind az alkalmazásból melyben az itélet s végrehajtás foglaltatik.

S ha bűn van, s ha általa a szabadság s béke a társaságban megháboríttatott, a büntető igazságnak mindig kell cselekedni, midőn cselekedetének e természetes hatásai a szabadság s béke' javára fejlődhetnek ki. De ha nem sujt pusztán azért, a relativa theoriák szerint, hogy ezek közűl egyik vagy másik bekövetkezzék; azonban másrészről viszont nem sujt, ha, maradván az igazság' mértéke mellett s határai köztt, e hatásokkal nincs reménye munkálhatni a szabadság s béke' fentartására.

Ezek szerint a büntető igazság csak ott cselekszik, hol kötelesség sértetett meg, azaz hol erkölcsi bűn van mely egyszersmind polgári is.

Csak a szabadság s béke' javáért cselekszik.

És csak természetes hatásai által cselekszik, s e hatásoknak jogszerű mértékében, azaz, a mint azok kifejlődhetnek vagy kifejlesztethetnek a büntetés' igazságos mértékének megrontása nélkül. Mert miután e hatások' egyike vagy másika, inkább vagy kevésbbé, szükségképen elő áll, nem csak szabad e hatásokból hasznot vonni el, hanem vagy a törvény' fenyegetőzésekor vagy a büntetés' alkalmazásakor szabad e hatások' előállítására dolgozni is, a mennyiben általa a büntetés maga nem szünik meg lenni igazságos és jogszerű. „Valamennyi művészetben s tudományban, mond Aristoteles (Politica VIII. 13.), annak ki azt gyakorolja, mind kettőre kell nézni, a végczélra és azon míveletekre mik a végczélhoz eljuttatják.“

S ha a büntető igazság e föltételek szerint gyakoroltatik, teljesen eléri a czélt mit mi neki tulajdonítánk. Mert a szabadság s béke a társaságban fentartatik; a bünök pil-

lanatokra s részenkint megháboríthatják, de azért menetele az egésznek nem gátoltatik meg. Ellenben ama czélok által, miket elébe a relativa theoriák tüznek, félre vezettethetnek az igazság' utából, a nélkül hogy valaha eljutna oda hova pillant. Összezavartatott az egésznek czélja annak hatásaival, miknél mint eszközöknél fogva tartatik fen, amaz t. i. a szabadság s béke a társaságban.

S czime után itt e szakaszt berekeszthetnők. Azonban miután a büntetés' czéljai alatt közönségesen azok értetnek, miket mi hatásainak nevezünk, s miután ezeknek ismerete mellőzhetetlen a büntetésnemek' megválasztásában, szükséges és épen itt szükséges rólok értekeznünk.

A büntetés' hatásai különbfélék.

I. *Mint még törvénynek*, fő hatása hogy tanít és rettent.

1. A tanítás, mit a törvényhozó intéz a néphez, kétképen munkál; mint erkölcsi oktatás, és mint intés. Amaz gyakran felesleges, mert hogy lopni s ölni nem szabad, azt tudja mindenki; de még sem mindig az, mert vannak cselekedetek, miket erkölcsteleneknek sokan nem tartanak, mig azokat a törvény olyanoknak ki nem jelenti. Emez soha sem felesleges, mi szerint intetik mindenki hogy ez vagy amaz erkölcstelen cselekedet törvény által is tiltva van, következőleg attól tartózkodni kell, ha nem azért mivel erkölcstelen, azért mivel törvénytelen. Innet látni, hogy az oktatás mindent illet, azokat is kiknek elég valamit erkölcstelennek tartoniok, hogy azt ne cselekedjék; az intés azonban már azokhoz van intézve, kik ha nem elég lelkismeretesek is mindig erkölcsösen de elég becsületesek mindig törvényetesen cselekedni. Azok fölvilágosíttatnak, ezek figyelmeztetnek, s igy megőriztetnek a bűnhödéstől, azaz, a bűnök megelőztetnek.

2. A félelem vagy rettentés azokra hat, kik már nem is eléggé becsületesek, azonban elég hidegvérüek s okosak csak ugy bünhödni, ha a jó, mit a bűnből várnak, több a rosznál mitől félhetnek. Ezeket szerencsejátékosakhoz ha-

sonlíthatni [33]); megnézik azt mit elveszthetnek és azt mit megnyerhetnek, összemérik a kettőt, s emez sokkal haladván azt, mernek.

A törvény kétféle roszszal rettent: egyenessel, mi közvetlen a bünhödőt sujtja, és mellékessel, mi a körében élőkre hull, s ezekről reá ismét vissza pattan. Mert a büntetés nem pusztán a gonosztevőt éri, hanem hatása mindig kiterjed azokra is, kik vele mint nő, mint gyermek, mint rokon, mint társak s hitelezők összeköttetésben vannak. Kicsordulása ez a büntetésnek, mely saját medrén tuldagad s elborít ártatlanokat is. De ez ovhatatlan; mindent tön a törvényhozó ki e tulömlést a legkisebb körre szorítá. Azonban ha ez álthatásra dolgoznia egy általában nem szabad; mint a büntetés' egyik természetes következményét számolatába szabad fölvennie.

Eredményében a félelem szinte előző mint a tanítás, s ha ennél nemtelenebb is de fontosabb, mert ott hat hol a negyobb veszély, ott előz hol közelebb a bűn. S mint kétféle roszszal rettent, ugy kétképen is előz. Először azon rosz által, mivel a bünhödőt közvetlenül fenyegeti. De nem hat minden rosz mindenre egyenlően, előzőleg; emlékezzünk azon elbizakodott ifjura Romában, ki minden mellette elmenőt arczúl csapott s mindeniknek azonnal nyujtá a pénzt, mi e cselekedetre a tizenkét táblák által büntetésül szabatott; emlékezzünk hazánkban azon levelekre, melyekben a becstelenitéssel együtt annak dija a 100 ft is foglaltatik, s azon nemesekre, kik az okleveles nemtelent bot alá hurczoltatván, a felkelőnek kaczagva nyujtják ált a 20 forintot; emlékezzünk azokra Angliában, kik egyenesen azért követnek el bűnt, hogy messze szigetekbe vitessenek el. Azonban ne feledjük el, miképen azon roszon kivül, mi a bünöst egyenesen sujtja, a büntetéssel egyéb roszak is elválaszthatlanul járnak; mik kisebb s nagyobb erővel és számban a bünhödés előtt a cselekvő' agyában mindig keresztül ső-

[33]) Wakefield, Facts relating to the punishment of Death in the Metropolis, 2d. edition. London, 1832. I. 78.

tétlenek, és nem mindig foganatlanul; igy a hütelen tárnok hitelét veszti s nehezen kap uj hivatalt, a fogházba jutott kalmárnak dolga akad meg, a tisztviselőnek pályáján nem lehet menni előre, a gyönge alkatúnak egészsége romlik el, s közönségesen nem csak elvesztik mások' bizalmát s becsülését, de gyakran élethervasztó köz megvetés és örökös homály száll fejökre.

Másodszor előzőleg hat a félelem azon rosz által, mi nem a bünöst hanem azokat érné kiket ez szeret. Az elfajult fiu már a vétek' szélén áll, de ősz apja eszébe jut és visszalép; a családfőt titkos szövetségekből házanépének emlékezete vonja vissza; Coriolán azért nem bántja Rómát, hogy anyjának fájdalmat ne okozzon.

II. *Mint már alkalmazásnak* fő hatása,

A. Másokra nézve

1ször. Ismét a tanítás, de mely példákban már inkább hat: és

2or. Ismét a félelem, de mely ilyenkor magára mintegy testet öltve jelen meg mindenek előtt, látván mit és mint fognának szenvedni, ha bünre vetemednének. Sok törvény hozatik és eltöröltetik a nélkül, hogy mindenektől ismertetnék, bár illet mindent; ellenben egy elmarasztó itélet messze és hosszan elhallik, bár kevés embert érdekel. Oka, mert a törvény általánosság, az itélet s végrehajtás pedig személyek körül forog; a törvény egy puszta szabály, a végrehajtás egy történet; a' törvény egy elv, egy gondolat, az itélet egy alkalmazás, egy élet, s a sokaságnak figyelmét inkább magára vonja a leghitványabb ember' sorsa, mint a világ' legtökélyesb törvénykönyve. A nép az életből tanulván, legjobban arra figyelmez. S kivált ez okból vallom én bölcsnek a louisianai törvényhozás' azon rendeltét, mi szerint minden nevezetesebb büneseteket' s fenyitőperek a közönséggel hivatalosan közöltetnek [34]). S ennek nemcsak az a haszna van, hogy a pél-

[34]) Livingston, Project of a new penal code for the state of Louisiana. London, 1824, l. 11.

dák bele nyomakodnak a nép' elméjébe; hanem az is, mi talán még fontosabb, hogy a bünt többnyire büntetve látván, lassankint hitté nő lelkében elkerülhetlensége a büntetésnek, pedig a legmérséklettebb büntetés bizonyossága, mint már Beccaria (§ 20) megjegyzé, erősebb tartalék a legkegyetlenebb büntetés' félelménél, ha az a megmenekedhetés' reményétől kisértetik.

3or. A megnyugvás. Midőn bűn követtetik el, s a gonosztevő ismertetik, fölriad a nép, s melyből kiháborítták a béke' ölébe csak akkor ülepedik vissza, midőn a bünösre az igazság rátette kezét, vagy nagyobb esetekben midőn már reá az itélet kimondatott. Bizonyítja a történet, hogy hol az ország' birái, talán mivel nagy rangu vala a bünös, nem akartak itélni, a nép tette magát bíróvá. Ez az mit a kártérítéstheoria saját nyelvén igy fejez ki: helyre állítása a jogszerű akaratnak a többi polgároknál. Tehát nagy megtartó erkölcsi erő a társaságban annak tudása: a bünös meglakolt. De ép azért vigyázni kell, hogy a bűntetés ne legyen sem tul kemény, mert ekkor áldozatot lát és sajnálkozni fog a nép, sem tul enyhe mert ekkor a birót részrehajlónak véli és boszus marad. S a nép olyan mint a lélekismeret, mely nem mondja meg mindig világosan mit és mennyit, de megérzi a sokat és keveset, s megismeri a büntetés' határszéleit.

B. A bünösre nézve, a szenvedésen kivül, mi a puszta fenyítésnél sükeresbben int és rettent, fő hatása

1. Ártatlanná tétele most rövidebb majd hosszabb ideig, vagy azokra nézve kiket megsértett, ha például hivatalától s gyámságától fosztatik meg, ha messze földre elvitetik; vagy mindenekre nézve, ha például fogházban őriztetik. S tudjuk, miképen korunkban, ama romai jogelvvel egészen ellenkezőleg „carcer ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet", minden mig oly csekély bűn is elzárással büntettetik.

2. Megjavulása; akár azon értelemben vétessék, hogy rendhez s munkához szokván, okosságból nem követ el

több bünt, akár azon magasbikban, hogy lélekbe szállván erkölcsiségből tartózkodik a gonosztúl s ha a megjavulásnak e kettős értelmet tulajdonítjuk, nem lehet azt állítanunk, mi némelytől állíttatik, hogy a tanitás és félelem a büntetésnek ennél bizonyosabb és szükségesbben bekövetkező hatása, hanem csak azt, hogy általánosb hatása, mert munkálkodik az egész tömegben, s munkálkodik még mielőtt bűn volna, ellenben a megjavulás' esete csak a bünével együtt áll elő s hatása csak a gonosztevőre terjed ki. —

Ne feledjük azonban, miképen kevés embernek megjavulása számtalanok' félelmével fölér, nemcsak azért, mivel a félelemnek képe naponkint halványabbodik s elenyész végre, mig a javulásnak természete tartósság, hanem azon fontos eredmények miatt, mik belőle az egészre kiáradnak: másoknak kína tartózkodásra ijeszti a gyöngét, ez negativum, másoknak javulása bizalomra maga iránt, s erőre segíti, ez positivum; s ily példák' szémlélete után a nép előtt a törvény s igazság' mit kegyetlenségei miatt hajlék erőszaknak tekinteni, mindinkább erkölcsi világosításban jelen meg; jobban tiszteli, mert csodálja foganatát; vonzalmat érez hozá, mert nem érez benne boszút, s látván hasznát kegyetlenség nélkül, önkényt szövetkezik a kormánynyal a bünösök' fölkeresésében. S azt se feledjük el, hogy ha a fogház úgy van elrendezve mint kell, a magány rendszer' szigorúbb elvei szerint, az a véghetlen lélekkín, mi falai' csendén belül a rab' megtisztulásának lángja, kivül rajta szörnyebb s kisértetőbb félelmet terjeszt el mint minden kín- és hóhérpad, és még e fölött sokkal tartósbat is, mert nem látván előttünk embert sem vérzeni sem szenvedni, hatásában ez semmi iszony, s borzodás és szánakodás által meg nem gyöngíttetik; miből kitetszik, hogy a törvényhozó dolgozhatik a bünös' megjavítására, a nélkül hogy a másik hatás, a félelem, vagy erejéből kivetkeztetnék vagy szükebb körbe szoríttatnék. Hatalmas elrettentő ereje van a magánynak; Glasgowban a katonák néhány

héti elzárásért 500—1000 korbács' egyszeri elszenvedésére ajánlák magokat, s a philadelphiai Cherry-hillből kiszabadult rabok csak azért költözködnek New-yorkba, mert itt a hallgatórendszer uralkodik, s ezt könnyebb lesz türniök ha sorsuk és bünök ismét rabságba ejtené.

Hogy a legbölcsebben szerkezett fogházban sem javul meg minden, az igaz, ép ugy igaz mint az hogy félelem sem rettent el mindent, mint az hogy a nevelés sem képezjóvá mindent; azonban a nevelés ellen ezt még senki nem hozá föl ellenvetésül. Pedig az óvónevelés, ártatlant és gyermeket nevelni, vajmi könnyü a kivetkeztető s áltképző neveléshez képest, rabot és embert nevelni; mert nem oly igen nehéz meggátlani hogy a rosznak magva a lélekben ki ne fejtekezzék, de óriási s csaknem teremtői munka a rosznak elterjedt gyökérszálait a szív' ezer redőiben föllelni s kitépni; amaz egy lágy viasz, mely minden képet magába fogad, ez egy darabfa, mely az idő' folyamában kővé vált, s viseli a jelt mi csemetekorában rámetszeték. De látjuk azon táblákból, miket a bostoni, londoni, párisi, belgiai, helvetiai tömlöczegyesületek időnkint kiadogatnak, hogy a megjavulás egy nagy számra nézve mindig bizonyos, és ez elég azt kimondhatni: hogy miután a megjavulás nem puszta hihetőség, minek sok ideig tartatott, tekintetessék ez a kormányoktól törekvéseiknek legmagasb pontjául, melyben az erkölcsi s polgári jó összeolvad; és azt kimondhatni, hogy mind erkölcstelen, mind észtelen s mind czélszerűtlen cselekedet oly büntetést választani, melynek hatásai a megjavulást nemcsak kizárják de azzal ellenkeznek.

Ki azért nem akar javítani mert minden meg nem javul, annak büntetni sem kellene, mert a bün nem fogy el, pedig bűn lesz mindig, mig ember lesz, lételt az ezzel együtt kap és sirba vele együtt száll. Emelkedjék bár menynyire a miveltség, az isteni természet a lélekben fejlődjék ki bár mi fénynyel, foltjai mint a holdnak és napnak

mindig lesznek az életben, s változhatnak sokképen, de teljesen soha el nem enyésznek. Minden a mit tehetünk nevelés és jóllét' terjesztése által, az hogy sokkal kevesebb bűn lesz mint volt; minden a mit tehetünk okosan választott s alkalmazott büntetés által az, hogy sokkal több megjavúl mint nem.

II.

BÜNTETÉS' TULAJDONAI S NEMEI.

Ha a kérdés által nem korlátoltatnánk, s ha erőnk ép oly gyönge nem volna, akaratunk a milyen nagy, óhajtanánk kezdetben kifejlett jogalapunk' elvei szerint: vonalt huzni a büntetésre méltó s büntetésre nem méltó cselekedetek köztt, azaz, értekezni a bünökről; ohajtanánk meghatározni a bűn és büntetés köztti belső viszonyt, azaz, értekezni a büntetés' mértékéről; s ekkor következnek kijegyezni a különbséget a jogszerű és nem jogszerű büntetésnemek köztt, azaz, értekezni a büntetés' tulajdonairól s nemeiről. Azonban e három rész magában foglalja az egész büntető-jogtudományt, s ezt a kérdés nem kivánja. S mi is örömmel maradunk a pálya' kijegyzett határai között.

Ki a jog' philosophiájától azt követeli, hogy büntetésnemeket magában, a priori állítson elő, az tőle, az esztől olyat kiván, mit nem teljesíthet; mert a polgári büntetések épen ugy mint a polgári jutalmak pusztán az emberi önkényből, a tapasztalás' adataiból erednek, ezért oly változók, — mi az észből származik az örök, s örökké valók csak az elvek. A jogphilosophia, vagy a philosopháló ész, itt nem teremt hanem vizsgál és itél, birószéke' elébe vonja a büntetésnemeket, miket vagy szokásban vagy törvényben vagy javaslatban talál, s a szerint a mint általános elveinek mértékét megbirják, vagy elveti vagy elfo-

gadja. Az tehát a kérdés, melyek azon elvek mikkel a a büntetéseknek meg kell egyezniök, vagy melyek azon tulajdonok mikkel birniok kell, hogy jogszerüknek s czélirányosaknak ismertessenek? Többek által különbféle elvek s tulajdonok állíttattak föl. Észrevehetjük csak hamar, hogy a gyakorlat' mezejére jutánk; német irókkal nem fogunk találkozni.

Elsőbben is Montesquieu állíta föl ily lényeges tulajdonokat. Szerinte a büntetésben négy tulajdon kivántatik meg:

1. Hogy a bűn' természetéből vétessék.

2. Hogy mérséklett legyen; de ez igy magában igen határozatlan kifejezés, melly sem a túlt sem az innent nem jegyzi ki.

3. Hogy arányban legyen a bűnnel.

4. Hogy illedelmet vagy erkölcsöt ne sértsen (pudique).

Utánna Beccaria lépett föl, ki a büntetésben szinte négy tulajdont monda szükségesnek

1. Hogy a bünnel analog legyen; azonban mit ért alatta, nem magyarázza ki.

2. Hogy nyilvános legyen; itt e szót, kétségkivül ‚példással' veszi egy értelműnek.

3. Hogy szelid legyen; szinte határozatlanul hagyja, mint Montesquieu.

4. Hogy arányos legyen.

Sőt ezek fölött Beccaria még azt is kivánja, hogy a büntetés bizonyos, gyors és elkerülhetetlen legyen; azonban látnivaló, miképen ezek nem tulajdonai a büntetésnek, hanem tartoznak az alkalmazásra s törvénykezésre.

Romagnosi ezektől jobban eltér. Ő már némileg más tulajdonokat követel a büntetőtörvénytűl. Kivánja hogy

1. Igazságos legyen tárgyára nézve, azaz, csak valósággal büntetésre méltó cselekedetet sujtson büntetés.

2. Szükséges, azaz, a büntetés' czélja ne érethetett legyen el szelidebb kényszer által.

3. Arány legyen a bűn és büntetés között, mert a

büntetésnek nem szabad lenni sem tul keménynek hogy a bűnös —,sem tul enyhének hogy a közbátorság meg ne sértessék.

4. Gazdaságos legyen, azaz a büntetés nagyobb roszat ne okozzon, mint mi általa elhárittatott.

5. Bizonyos legyen alkalmazása.

De mind ez inkább tapogatózásra mutat, semmint biztos mértéket ád, mert mind a három osztály részint hiányos, belőle a leglényegesb tulajdonok maradván ki, részint homályos, mi benne jó van sem lévén tisztán kifejtve s világosan meghatározva, s részint összeszövött és zavart olyanokkal, mik, például hogy a büntetés arányos, hogy igazságos, szükséges legyen, vagy az alkalmazásra azaz a büntetés' *mennyiségére* s mértékére, vagy a bűn' meghatározására tartoznak, következőleg a büntetés' *milyenségére* vagy tulajdonaira épen semmi világot nem vetnek.

Bentham, kit okoskodásainak közepette mi szeretünk a száz szemű Argoshoz hasonlítani, vizsgálat alá vett tárgyainak mind a száz oldalán egyszerre végig pillantván, s fejtegetés közben azokat folytanosan figyelemben tartván, Bentham, e nagy jogphilosoph, bámulatos elme-éllel állította föl s fejtette ki és fontosságuk szerint sorozta össze azon tulajdonokat, mikkel a büntetéseknek birniok kell. Rossi őt követte, bár tőle némelyben eltér. Különbség köztök csak onnét van, hogy más rendszerhez tartoznak; különböznek de nem ellenkeznek. Amaz tizenkét categoria alá gyűjté a szükséges tulajdonokat, ez kilencz alá; annál gyakorlatiabban kitfejtvék, ennél általánosbságban tartvák; amaz talán igen is teljes vagy igen részletes, némely elmaradhat belőle vagy általánosbbal feleserélhető, ennél talán ürre is találunk, mit be kell s be lehet tölteni. S e kettőt próbáljuk mi összekötni a következőben.

A társasági igazság három föltétel' határai közti jogszerű [35]).

1. Ha megyegyezik az erkölcsi igazság' elvelvel Ez a

[35]) Broglie herczeg, Revue Française, 1828, Nro 5. l. 49..., IV. l. 63..., V. — Rossi, Traité etc, 1835. l. 111, 112.

határt jegyzi ki melyen tul menni nem szabad. Nem büntetni csak a bűnt, nem büntetni csak a bűn' mértéke szerint; hol ártatlan sujtatik, vagy hol a bünös keményebben sujtatik mint bünhödött, ott van áldozat a közjóért de nincs büntetés.

2. Ha megfelel a társasági szabadság s béke' kivánatainak. Ez a szükséget mutatja ki. Mely törvényhozó ott büntet, hol azt a társaság' érdeke nem kivánja, jogszerűtlenűl cselekszik; az ő kötelessége csak a társasági rend' fentartása, Isten' dolga az erkölcsi rend.

3. Ha benne folytonos ügyelet van gyarlóságunkra, mi szerint könnyen csalatkozhatunk mind az ismeretben mind a cselekvésben. Ez óvakodóvá tesz, s az *igazságot emberivé teszi*; oportet justum esse et humanum. Nem kell a törvényhozónak olyat cselekedni, mit, tévedése kivilágosodván, némileg helyre nem hozhat, s nem *szabad* olyat cselekedni minek természetét nem ismeri s végét lehetetlen belátnia

E három föltételnek alkalmaztathatniok kell az igazság' minden részeire. Lássuk tehát mi elvek s tulajdonok folynak belőlök a büntetés' nemeire nézve.

Az igazság' elveivel hogy összehangozzék a büntetés, szükség hogy legyen.

I. 1. Személyes,
2. Erkölcsi,
3. Osztékony,

A társasági rend' kivánatainak hogy megfeleljen a büntetés, szükség hogy belőle a feljebb előszámlált hatányok fejlődhessenek ki, azaz, legyen

II. 4. Szellemi és javitó,
5. Bizonyos és egyenlő,
6. Példás,
7. Tanító,
8. Gátló ártani,
9. Népszerű.

Az emberi gyarlóságra hogy számitás találtassék a büntetésben, szükség hogy legyen

III. 10. Megbecselhető,

11. Helyrehozható.

I. 1. *Személyes.* Az örök igazság' parancsa, hogy mindenki saját vétkének terhét hordozza, mindenki csak a maga büneért lakoljon. Ezt említeni feleslegesnek látszik, hisz az ellenkezőre fellázad a természet, — midőn a megváltó másért szenvedett, meghasadt a föld s az ég elsötétült. Azonban nálunk is volt egy törvény, az 1715. 9ik czikk, mi szerint az apának büneért a gyermek is sujtatott, az 1514: 47 cz., mi szerint a zendülő s nemes nőt szeplősitő parasztoknak nem csak atyjokra, testvéreikre, magzataikra, hanem leendő magzataikra is kiterjesztetett a büntetés. Modenában és Angliában most is áll az, mi szerint az öngyilkos itélet által akasztófára kárhoztatik s bizonyos esetekben javai is elkoboztatnak. S midőn az apa' holt teteme meggyaláztatik s birtoka elvétetik, becsületben és vagyonban vajjon nem a feleség s gyermekek büntettetnek é a legkegyetlenebbül? Ilyesmi, szinte Angliában, az ugy nevezett *deodand*, mi szerint mind az mi embernek halált okoz, legyen az egy hajó a Temzében Indiák' kincsével, mi félre mozdultával életet olta, legyen egy feldölt társzekér, tulajdonosától a király' részére elfoglaltatik [36]). S ilyen ugyancsak itt az mi vérfomlásnak mondatik, melyhez képest a *felonie*' bizonyos eseteiben, az ártatlan unoka nem örökölhet ártatlan nagyapja után, mert jogai elváltoztak s elvesztek áltfolyás közben a bünös apa' vérén keresztül. Ide tartozik a franczia codexből a polgári halál, a menynyiben általa az elmarasztottnak házassága feloldatik, akár van kedvére a másik hittársnak akár nincs. S ide számlálnám a visszatorlásokat vagy repressaliákat is, miknél fogva távollévők' büneiért jelenlévők lakolnak, ha azok rendszerint nem háborukban történnének, —de a háboru' kezdete elmulása az igazság' uralkodásának, s a népek ugyan annyi vadak lánczok nélkül.

---

[36]) Omnia quae movent ad mortem, sunt Deo danda. Blackstone, Lib. I. Chap. VIII.

Világos mind ezekből, hogy, az igazságnak ez elve bár mi szembeszökő, emlékeztetni reá a törvényhozót nem felesleges, mivel gyakran elfeledtetett. S a dicsőség ezt elsőbben kihirdethetni a föld' szinén, nem oly teljesen illeti a mósesi törvényhozást mint Rossi állítja; mert azon szép hely mit ő felidéz: „Meg ne ölettessenek az atyák a fiakért, se a fiak az atyákért: hanem kiki az ő büneért haljon meg" (Mos. V. k. XXIV. r. 16. v.) egy más hely által mi az isteni igazság' szavakint mondatik el, vajmi meggyöngíttetik: „Mert én vagyok a te Jehova Istened, erős boszuálló, ki megbüntetem az atyáknak vétköket a fiakban, harmad és negyed iziglen (Mos. II. XX. k. r. 5. v.).

Az hogy az ártatlan szándékosan ne sujtassék, különbözik attól, mirűl fölebb szólánk, mi szerint a büntetés elkerülhetlenűl kihat mind azokra, kik a bünös' körében esnek. Egynek becstelensége homályt borit az egész családra; nagy pénzbirság egész háznépet szükségbe ejt; egy férfi' számkivetése vagy fogsága egy társaságnak okozhatja bukását, melynek lelke volt. E kihatást lehet korlátolni, de egészen meggátlani nem; emberek a társaságban összefogodzva élnek s mint a villany' ereje, egynek öröme s fájdalma az egész lánczolaton végig fut. Midőn a bűn követtetik el, a sértetten kivül az másoknak is árt; midőn valaki büntettetik, vele és miatta mások is szenvednek, mert minden ember középpontja egy körnek, melyben esende és zajgása megéreztetik. De a törvényhozó oly büntetéseket iparkodjék választani, miknek terhe a mennyire lehet csak a bűnösre nehezkedjék; mit kedvesei szenvednek, igaz azt ő is szenvedi, s igy reá nézve büntetés, s vannak kik leginkább ez által tartóztatnak vissza sötét szándékaikban, azonban mind e mellett is nehezen fogna ez hasznosnak találtatni, s igazságtalan marad örökké: mert kiki a maga büneért lakoljon.

2. *Erkölcsi.* Embernek nem szabad roszat tenni még akkor sem ha belőle jó következnék. E szerint törvényhozó nem parancsolhat rosz cselekedetet s a vonakodást attól

bünné nem keresztelheti, s Bentham, hü maradván saját haszonelvéhez, valóban igen eltávozott az igazságtól, midőn azt javaslá, hogy a vádlottak' ügyvédei büntetés' terhe alatt köteleztessenek a bíráknak mindent kimondani, mit védenczeiktől titok' pecsété alatt tudtak meg, s hogy az apák és anyák tartozzanak gyermekeiket és ezek viszont szüléiket föladni s egymás ellen bizonyítani a törvény előtt; e szerint a törvényhozó nem választhat büntetést sem olyant minek egyenes és világos iránya erkölcstelen,—vagy zsarnok az mint Gessler, ki az apát kényszériti gyermekének fejére bocsátani nyilát. Különbséget teszünk azon büntetések közt melyekből mintegy természetesen és szükségkép fejlődik ki erkölcstelen hatány, és azon büntetések köztt, melyek magokban ártatlanok s erkölcsi rosz belőlök csak erkölcsteleneknél számazik; mert vannak megromlott elmék, melyekre, szinte csodálatosan, a legjobb szabály is a legkárhozatosabban hat. Amerika' némely fogházaiban s a genfiben a jóviseletű s töredelmes rabok' fogsága kegyelem útán meg szokott rövidíttetni; magában az jó, azonban következménye az, hogy a gonoszok képmutatók is lesznek. A pénzbirság szinte nem erkölcstelen; azonban gyakori példa, hogy ingerül szolgál bús dorbézolásra s vesztegetésre.

Szerintünk vagy irányában vagy hatányaiban erkölcstelen büntetések közé tartoznak azok, melyek által a törvényhozó egyenesen roszat parancsol, ilyen a némberek' meztelen veretése, mi kioltja a szemérem' utósó szikráját; azok, melyek számtalanokban okvetetlenül erkölcstelen érzéseket, kegyetlenséget, boszúörömet, birtokszomjat stb. gerjesztenek; és azok, melyek bizonyosan romlottságnak válnak kútfejeivé. Ilyen az elkobzás s a pénzbirság is a föladó' részére. Élesztgeti a felekezetek' vagyonszomját, s ez úton megörökíti a belső villongásokat. Bizonyság a történet. Bölcsen tette a franczia nemzet, hogy 1830ki Chartajába nem felejté e kettőt világosan följegyezni: „a censura soha vissza és föl nem állíttathatik (7ik czikk)"; és: „a jó-

szágkobzás' büntetése eltöröltetik, és soha többé vitssza nem állíttathatik (57 czikk)."

Ilyen a bitó és bélyeg, mely a bünöst ép a jók' köréből zárja ki, hová bevonni kellene; az elszállítás, mely nem egyéb mint saját fekélyünket idegen testre rakni; a csonkitás, mely érzést vadit s tápláléka a boszúnak; a verés, mely az embert állattá teszi; sőt ilyen a fogság is tömlöczeink' jelen állapotában, mert tömlöczeinknek terme egy nagy ember- s bünkeverék, s valóságos iskola,—azért küldetik bele, hogy mi roszat még nem tudna, ott azt is megtanulhassa. Később lesz alkalmunk mind ezeket részletesebb vizsgálat alá vehetni.

3. *Osztékony.* Azaz lehessen nagyobb, lehesen kisebb, vagy szigorában vagy tartósságában. Miután a büntetés csak ugy igazságos ha arányban áll a bűnnel, szükséges hogy a mint a bűn most kisebb majd nagyobb, a büntetést a szerint lehessen most kevesbíteni majd nagyobbítani, különben vagy igen kemény lesz s igy igazságtalan, vagy igen enyhe s igy czéliránytalan. A nem osztékony büntetés csak akkor jogszerű, ha találtatik bűn is melynek pontban az igy felel meg. Ép azért aligalig lehet az ily büntetést alkalmazni, s nem kell ha elkerülhető.

A bitó, bélyeg, halálbüntetés egyik sem osztékony, mit pedig Bentham a büntetés' első tulajdonának mond; osztékony mind szigorra, mind tartósságára nézve a számüzés, fogság, munka s egyebek, a testi kín inkább szigorjában mint tartósságában az.

II. 4. *Szellemi és javitó.* A veszély és bűn nem annyira a cselekedetben fekszik, mint az akaratban mely a cselekedetet szülte; mutatja az, hogy hol szabad akarat nem volt ott betudás sincs, s hol betudás nincs ott bűn sincs. Ebből természetesen foly, hogy miként a bünben nézik az akaratot is, s miként a bünnek forrása s egyik (subjectiv) mértéke az akaratban van, úgy a büntetésben is tekinteni kell az akaratra, s kivált nagyobb bűnöknél, a büntetés' fő sulyának is az akaratra kell vezettetni, ide pedig

csak szellemi erő hat be. A gyilkosnál nem csak a tőr, mit embertársának szivébe márt, eszköz, de a kar is melylyel döfött, s a bölcs törvényhozó nem a tőrt s nem a kart igyekzik büntetni, hanem az indulatot, mely ezt vezette, s az akaratot mely ezen diadalmat vehetett volna és nem vön. A lélek bünhödött, tehát szenvedjen a lélek, a lélek romlott meg, tehát az javíttassék meg; a lélekben fészkel a gonosz, tehát oda csapjon be s ott duljon a büntetés' villáma. Ha a lelket meg lehetne büntetni a nélkül hogy a test bántassék, ezt sérteni oktalanság lenne. Ki akarja megbüntetni a holt testet mely lábainál lélektelen hever? Melyik okos ellenség rombolja össze az öldöklő gépet, ha mozgatóit hatalmába kerítheti s rájok hüntetést szabhat? a testi fájdalom ne legyen czél, mint volt eddig, hanem eszköz mit csak addig szabad használni, meddig remény vele van az akaratra munkálhatni. Örvendetes jelenet napjainkban a népeknél, hogy mind inkább uralkodóvá válik a meggyőződés, mi szerint a büntetésekben több számitással kell lenni az ember' erkölcsi természetére s kevésbbel a durva physicai hatalomra, mely az embert pusztán érzéki természeténél fogva véli kormányozhatni. Az iskolákban példát láthat a status; az ifjak akkint szelidültek a mint a fenyiték szelidült. Elég sokáig hitte a világ mindenben hogy csak az hat, az erő mi massiv, csak az kín s büntetés mi a szenvedőből vért ont és ordítást csikar ki, s tanubizonyság a történet, mi sükere volt azon áldozatoknak, melyek e rendszer mellett a kín és hóhérpadon ezeredek' hosszában seregenkint hultak el.

A bot, korbács és láncz kevésb embernek tartalék mint a gyalázat és szégyen mi a a bünnel együtt jár, — és ez szellemi erő. De a szellemi büntetésnek legnagyobb példái a javitóházak. Az embert álttétetik egy erkölcsi elembe, a magányba, s itt a bűn és lélekismeret mintegy magában dolgozik. S erejét még nagyobbra lehet gerjeszteni oktatás, vigasztalás, tanács által; nagyobb világosságban a bűnös jobban megismeri magát, s melegben a szív, mint a föld, meg-

nyilik s virágokat hajt, mig kegyetlen bánás alatt s hidegben csak kérge nő s zordon marad. Szellemi irányok van azon büntetéseknek is, melyek a bűn' természetiből vevék, azaz melyek azon szenvedélyre s rugóra hatnak, mely ösztön vala elkövetni a bűnt. S korán sejté az emberlélek ez utóbbik irányt; Bentham, Russell, Barbacovi, Feder [37]) s mások előtt kimondá azt már Montesquieu [38]), s még elébb Cicero [39]) s talán legrégebben Aristoteles [40]).

Miként a bizonyos büntetés egyszersmind egyenlő is, ugy a szellemi egyszersmind javitó is. S kik a tudomány' kiszáritásában dicsőséget keresnek s azt a szívnek s emberiségnek még lehelletétől is óvják, csak azok állíthatják, hogy a statusnak mindegy akár javul meg a bünös akár nem. Sőt inkább gyakran a sebnek mindegy begyógyul e vagy nem, de soha nem a testnek melyen van a seb. Két oldala van a megjavulásnak; igaz egyik magát az embert érdekli mint egészet önmagában, de ép ugy érdekli a másik a statust mint melynek ez egy taga, s a testnek, mi a status, bizony nem mindegy, van e nincs e nyavalya egyik vagy másik tagában.

Mert láttuk, miképen a büntetés kétképen javíthat. Vagy becsületessé tesz szokásainkban s megtartjuk a törvényt mivel törvény; vagy erkölcsünket változtatja meg, s nem cselekszünk roszat mert szeretjük a jót. Az első is elég; a második kivánatosb; melyik valószinűbb az még korán sincs eldöntve a tapasztalás által. Mely büntetés nem munkál a bünös' megjavulására, ha lehet az ne alkalmaztassék; mely annak elfajulására munkál, azt nem szabad alkalmazni. A büntetés' eszméje élben szükségképen s természeténél fogva ben van a javitás' értelme, bár a status saját javáért büntet; mely büntetés nemcsak kizárja de paralysálja a javu-

[37]) Vom menschl. Willen, IV. Th. I. 103.
[38]) Esprit. des Loix. 12. 4.
[39]) De Legibus III. 20,
[40]) Ethik. Lib. X. Cap. 10.

lást, az nem az ész' kényszere, rosz roszért mint a boszu, de nem büntetés.

Nemcsak nem javít de ront valamennyi becstelenítő büntetés: bitó és kaloda, bélyeg, bot és korbács, béklyó és-láncz, kivált ha személyválogatás nélkül s könnyebb vétségekért is alkalmaztatik, Nemo dignitati perditae parcit. (Seneca de Clem.) De a romlottságnak s erkölcstelenségnek legdusabb kutfejei a tömlöczök ugy mint azok jelenleg elrendezvék vagy inkább el nem rendezvék, Europa' legtöbb kormányinak gyalázatára. Howard ha föltámadna, újra áldozatul eshetnék.

5. *Bizonyos és egyenlő.* A büntetésben lényeges tulajdon, hogy a bűnösre nézve roszat foglaljon magában. E szó alatt bizonyos, itt nem az alkalmazás' bizonyosságát értjük, mert az függ a nyomozástúl s törvénykezéstűl ha nem azt, hogy senki ne viselhesse a büntetést a nélkül hogy alatta szenvedjen. S mennél bizonyosb a büntetés annál egyenlőbb is, azaz annál hihetőbb hogy mindenek egyenlő mértékben érzik meg sulyát.—Tökéletes egyenlőség kivihetetlen dolog; ugyan azon névbeli büntetés nem mindig ugyan azon valóságos büntetés; de a bölcs törvényhozó el fog s neki el kell kerülnie minden nyilvános és botránkoztató egyenetlenséget. Nem büntetés miben rosz nincs s nem sükeres és nem népszerű büntetés mi némelyt igen keményen, némelyt épen nem sujt. Egyiken sem lehet másképen segíteni, mintha a birónak némi szabadság engedtetik a büntetés' kimérésében. A törvényhozó mindent nem tehet, sem előre ki nem számolhat; de viszont a bírónak se adassék hatalom tetszése szerint szoríthatni s tágíthatni a törvény' kötelékein. Mely büntetés már természeténél fogva vagy igen bizonytalan vagy igen egyenetlen, ugy hogy azt biztoson nem lehetne alkalmazni, ha csak a biráknak, mondhatni, korlátlan hatalom nem adatnék; az veszedelmesb sem hogy használata szabad legyen.

Példákat akarok keresni büntető-törvénykönyvünkben, — de büntető törvénykönyvet nem lelek!! Nálunk

nincsenek büntetőtörvények és büntetnek, mint kevéssel ez előtt Zürich Cantonban sem valának, de azért ott is öltek és akasztottak. E szerint biráink s birái, mindnyájan gyarló emberek, az erkölcsi igazságot gyakorolják korlát és szabály nélkül mintha istenek volnának.

Kénytelenek vagyunk idegen törvényhozásokat vizsgálgatni. Angliában több bünök pusztán az ingó javak' elkobzásával büntettetnek, miből következik: hogy kinek minden vagyona ingó, az koldusbotra jut, kié ellenben mind ingatlan, azt nem éri büntetés. Mig ez ország Amerikába szállítgatá rabjait, sok ki áltvágyott s nem vala költsége, azért követett el bünt hogy ingyen áltjuthasson. Általában pedig bizonytalan és egyenetlen minden eleve megszabott pénzbirság; ki 1000 forintjából ád 100at igen meglakol, ki 50,000ből veszt el annyit, amahoz képest épen nincs büntetve.

6. *Tanitó.* A büntetés tanitó, midőn a bűnnel analog s midőn egyszerű lévén minden elmében könnyen benyomakodik.

Az analogia kétféle; belső vagy erkölcsi, és külső vagy anyagi.

Belső az analogia midőn a büntetés épen azon hajlam ellen intéztetik, mely erkölcsi ok s ösztön vala a bünre. Mint a nép mondja: kinek lelke mi által vékezett az által lakoljon meg. A sokaság az ily büntetésekben mintegy az Isten' ujját szemléli. Napoleont, ki Európában nem fért meg, jólesik látnia korlátolva egy szűk sziklára. S az ész és erkölcsi érzés minden büntetésben szinte követeli a belső lakolást. Hol ezt lát, ott az erkölcsi igazságot látja munkálkodni. S vannak számtalan bünök, melyeknek indítóokai világosak lévén, ellenök munkálkodni sükerrel lehet.

A fogság,
munka,
pénzbirság,
megszégyenités,
hivatalképtelenség,

mint büntetés megfelel annak ki a szabadsággal vissza élt,
kit henyeség vitt lopásra,
ki uzsoráskodott és csalt,
ki békétlenséget okoz gőgjével
ki tisztét nem teljesíti, vagy
hiuságból hivatalt bitorol.

A bélyeg, bitó, csonkitás, verés és halál-büntetés e belső analogia szerint semmi bünnek nem felel meg.

Azonban ez sem általános szabály, mint a többi sem, részint mert ugyan azon bünöket, más személynél más indítóokuk lehetvén, gyakran másképen kellene büntetni, miáltal a büntetőigazság rendkivül összebonyolíttatnék; részint mert vannak bünök mik a legnemesb forrásból erednek, például melyek becsület, haza és szabadságszeretetből követtetnek el. Vagy a törvényhozó a büntetésben ezen indítóokoknak is épen ellenkezőjét alkalmazza s munkáltassa?

Külső az analogia, midőn büntetésében a törvényhozó a bünhödésnek képét adja vissza az eszközre nézve; L. 28. §. 12. De poenis: „incendiarii... vivi exuruntur.“ Ki gyujt megégettetik, ki áradást csinál vizbe fulasztatik, ki árúl nyelve szakíttatik ki, mint egykor Németföldön, ki házasságot tör s erőszakot követ el castráltatik, mint még ma is (ut fertur) Missouriban, É. Amérikában.

A belső analogia az erkölcsi érzés s észhez szól, a külső a képzelethez; amaz mivelt emberekre hat, kiknél az igazság él, ezt a Korán magasztalja, azon népeknek melyeknél a boszu uralkodik.

Ennek tetőpontja a *talio*, mi szerint a bünöst ugyan azon rosz érje, mit ő másnak okozott; e szabály szerint: fogat fogért, szemet szemért. Ki mást megcsonkított csonkíttassék meg; ki másnak gyermekét megölte, ölessék meg az övé is; ki másnak javát elrablá, raboltassék el az ő java is. De a talio felett, egyszerüsége miatt bár mint has-

son az elmére, kimondva az ítélet. Hajthatlan lévén nem arányozhatni a bűnhöz, s igy elront minden mértéket, mi nélkül nincs igazság. A talio ritkán egyéb mint a legteljesebb boszu.

Külső analogia van az ilyen büntetésekben: a pasqvillíró, ki mást nyilván csuffá tett, a bitónál nyilván gyaláztassék meg; ki közpecsétet vagy bankjegyet meghamisított, szinte bélyegeztessék meg; talio van a halálbüntetésben, ki ölt ölessék meg. A külső analogiát igen védi Rotteck, elismeri bár, hogy azt szerfelett ritka esetben alkalmazhatni [41]).

Továbbá annál tanitóbb a büntetés mennél egyszerübb, mert a nép annál könnyebben megtartja emlékezetében. S ez egyetlen tulajdona van a talionak; de ezt nagyobb mértékben birja mint minden más büntetés. Ha az egész törvénykönyv ebből állana: „mindenki azt fogja szenvedni, mit mással szenvedtetett" tudni fogná minden mi vár reá, s gyakran bűn nélkül mulnék el a kisértet' pillanata, mert örökké jelen volna a bünben magában a büntetés' emlékezete. Az összetett büntetéseknek fő hibájok hogy nehezen maradnak meg a nép' elméjében; némelyiket belőle nem is ismeri, némelyiket elfeledi.

Némileg ez nálunk is áll a nagyobb hatalmaskodás, a lárva s vérárulási büntetésekre. De kivált homályos az angoloknál az ugy nevezett *felonie*; a jogtudósok magok alig tudják mely esetben mit értsenek alatta, miképen tudná a nép. Bentham elmésen hasonlítja a törvény' ily talányait a Sphinxéihez: azért lakoltak az emberek mivel nem találták ki.

7. *Példás.* A büntetésnek egyik legfontosabb hatánya az elrettentés, s legjobban elrettent a példa. Rossi szerint példás valamely büntetés midőn az oly roszat okoz mitől mindenki fél; Bentham szerint, midön a szenvedésnek

---

[41]) Lehrbuch des Vernunftrechtes. Stuttgard 1840. III. B. §. 20, l. 231.

látszata igen nagy a szenvedés' *valóságához* képest. A valóságos szenvedés a büntetésben az mit alkalmazásakor a bünös érez; a látszatos az mit mások benne képzelnek, — amazt pusztán a bünös ismeri, a közönség' viseletére befolyást csak ez gyakorol. E szerint az a legpéldásabb büntetés mely valósággal nem szenvedtet jobban mint kell, külsőleg azonban a lehető legelrettentőbb alakban jelen meg. Ennek ellenképe volt a tortura. A titkos büntetés félelmet önthet a bünösbe vagy megjavithatja, de másokra nézve elvesz, kik talán épen hajlandók bűnre vetemedni. S azt se feledjük el, hogy a nép a törvényt inkább példákbol s esetekből mint könyvből tanulja meg. S itt ismét kiviláglik, mi fontos hogy a büntetés egyszerű legyen mert annál példásb, a mennyiben annál tisztában emlékezhetni rá, s gyakran elmaradna a bűn ha a bünhödőnek eszében volna a büntetés [42]),

Azonban itt egy nagy nehézség fordul előnkbe. Épen a legpéldásabb büntetések leginkább gátlói a javulásnak. A bitó, bélyeg, verés, csonkitás, halálbüntetés mind igen s részint szörnyen is példás, de mi áron! A halálbüntetés megszünt lenni nyilvános New-yorkban s Massachusettben (legalább ennek 1831ki törvényhozói választmánya igy javaslá [43]); de ha egyetlen tulajdonától (mert a mellett azt, hogy gátló, alig méltó említeni) megfosztaték, valóban kérdhetni mi végre tartatott meg maga? Mi czimmel ez megtartatott, azzal újra föl lehetne állítani a kínpadokat is.

Megjegyezzük, miként szerintünk nem pusztán az példás büntetés mi alatt a bünöst szenvedni látjuk, az a régiek' értelme volt, hanem az is mi alatt szenvedni halljuk s mit kínosnak hiszünk. Ha csak az volna példás mit szemeinkkel látunk, ugy a bünösnek mindig mások előtt kellene lakolnia, s a fogházakba mint állatkertbe látogatókat

---

[42]) Bentham. Théorie des peines L. I. Ch. IV. Dépense des peines.

[43]) Mittermayer, Archiv des Criminalrechtes, neue Folge, 1834. 1 Stück.

kellene eresztgetni, de ekkor le kellene mondani a javulásról, a kettő össze nem férhet. De a bölcs törvényhozónak sok eszköze s úta van rettenteni, s félelmet költeni a gonoszokban.

8. *Gátló ártani.* Általában minden büntetés ha igazságos és a bűnhöz arányban áll, megnyugtató, de különösen az mely rövidebb vagy hosszabb ideig egyszersmind gátol ártani. Ez egyik nagy elsősége a fogságnak. S ki hivatalával mint köztisztviselő vagy más' bizodalmával mint gyám, ügyvéd, igazgató visszaélt, szinte meg van gátolva mihelyt helyéről elmozdíttatik.

Gátló a csonkítás is, ha például a hamisitónak ökle vágatik el, de ez vad boszu és nem büntetés; s kivált gátló a halál! De mi áron!

9. *Népszerü.* Mely büntetésnem ellen a közvélemény nyilatkozik, az ne alkalmaztassék; magában lehet jó, de foganatlan marad. Ha a törvényhozó a nemzet' érzelme ellen cselekszik, azt észrevétlenül maga ellen fordítja. S elveszti azon nagy segedelmet, mivel az egyesek a törvények' végrehajtásához járulnak, midőn azokat helyeslik; a nép nem mellette, de ellene van. Ez nehezkedik a bünöst feladni, az könnyítni iparkodik szabadulását, a tanúk vonakodnak bizonyságot tenni, s a törvénynek nem megtartása de meg nem tartása válik tiszteletessé. Erre a legvilágosabb példát nyujtja Anglia, hol a törvény igen sok esetben mond halálbüntetést, mikben ez (tehát ez még csak viszonyos népszerületlenség) a néptől egyáltalában roszaltatik. S mi a következménye? A sértett nehezen adja fel a bünöst, s épen nem ha vele megegyezhetik; ha csakugyan föladja, a tanúk elrejteznek vagy készek hamisan esküdni, néha kegyes szándékból, néha nagy pénzen megvásárolva emberbarátok által; ha azonban vallanak, fölmenti a vádjury, s ha ez is vallaná a vádat, a veszedelem' szélén megmenti az itélőjury. Igy tudositá a parla-

mentet saját választmánya [44]). Egyébiránt ez Angliában már régi baj; dr Johnson már 1751ben emlegeti s az óta százan. De ha valamely büntetésnem ellen föltámad a közértelem, az nem azt teszi: nem kell büntetni, hanem azt: más büntetést kell választani. S hol kormány s nép összedolgozik, csak ott reménylhető, hogy ritkán fognak bünhödni, mert kevesen fognak megmenekedhetni.

Elnépszerütlenült, elhagyatott büntetés a bot, korbács, béklyó egész Éjszakamerikában, Franczia-, de nem egészen Angolországban s a két elsőbb s csaknem egész Németföldön; a bélyeg s elkobzás Franczíaországban 1830 óta; a bitó Franczíaországban s Angliában utósó vonaglásait éli. De a közvélemény mind a két mívelt világrézben legjobban föltámadt a halálbüntetés ellen; kevés helyen töröltették egészen el, de birodalma naponként szükíttetik; Párisban a guilotine a grèveről (városháztérről) a város' szélére mintegy számkivettetett, s nem nappal mint eddig, de a hajnal' féléjjelében állíttatik föl; Éjszakamerikában itt ott, például New-Yorkban, Massachusettsben NewYerseyben titokban történik a kivégzés s ilyen javaslat már az europai törvényhozásokban is (például a szászországiban, 1834ben) tétetett. De mely büntetés nem birja meg a nyilványt, azt el kell törleni.

III. 10. *Megbecselhető.* Mi e czímet Rossinál szorosb értelemben veszszük. Ő e czim alá vonja azt is, mit mi ez alatt: bizonyos és egyenlő (II. 5.) mondánk el. Talán ugy általánosb, igy talán határozottabb s gyakorlatibb.

Meg nem becselhetők az olyan büntetések, melyeket rendelvén a törvényhozó be nem láthatja azoknak minden következményeit, melyek messzebb hatnak mint akarná, melyek jobban sujtanak mint volt szándékában, melyek számtalan véletlennek alá vetvék, melyek a végre-

[44]) Second Report, from his Majesty's Commissioners on Criminal Law. Ordered by the House of Commons to be printed. London. 1836.

hajtásban egészen mássá változhatnak mint mik voltak az ítéletben. Az ilyeneket nem kell használnia. Ilyen a fogság elhanyagolt tömlöczökben; egy évre volt a bünös ítélve, s testében a mirígyes légből örökös nyavalyát hoz ki. Ilyen a becstelenítő büntetés; néha valaki egy évre mondatik infamisnak, azonban gyalázata örökké válik; néha kit a biró megbecstelenít a nép dicsőséggel koszoruz meg, ott a bünös áldozat, itt a törvényhozó s biró nevetséges lett, egyik esetben sem az történt mit a törvényhozó akart. Ilyen a verés és csonkítás; mindenik gyógyíthatlan betegséget vonhat maga után. Ilyen az elszállítás; mielőtt a bünös az ítéletben kijegyzett helyre eljutna, viharban és hajótörésben elveszhet, a szűk hajótömlöcz' dögvésze s az égalj' heve fölemésztheti, áldozata lehet éhségnek, rablók s vademberek által felmészároltathatik, s ha mind ezektől mentt maradt, a partra betegebben lép semhogy rajta mi hamar sírja ne nyíljék. Tudja e a törvényhozó: e veszélyekből kit melyik s miképen fog érni? S ilyen végre a halálbüntetés. Hol van azon törvényhozó a földön, ki ismeri mi van a síron túl, hova a bünöst juttatá?

11. *Helyrehozható.* A mennyiben mi elmult minden visszahozhatatlan, annyiban helyre nem hozható egy büntetés sem; már Agathon mondja Aristotelesnél:

Das eine ist den Göttern selbst verwehrt
Das was geschehen ist, ungeschen zu machen.

Azonban megtéríthetőnek mondathatik a büntetés, midőn azt, arra nézve ki szenvedé, némileg jóvá tehetni, ilyen kivált a pénzbirság. Fizettessék vissza az összeg, sőt némely esetben a kár is mi általa okoztatott, s a büntetésnek csak puszta emlékezete marad meg.

Elengedhetőnek mondatik a büntetés, midőn alóla az elmarasztaltat fölmenthetni a nélkül hogy rajta enyészhetetlen nyomokat hagyna. Világos miként az a büntetés legelengedhetőbb, mely alkalmazásában legtartósb. Ilyen kivált a fogság. Mely pillanatban a rabnak kisül ártatlansága, szabadságát abban visszaadhatni. A verés és csonkí-

kitás csak némileg megtéríthető, s mindenik elengedhetetlen.

De kivált s mindenik tekintetben helyre hozhatlan épen azon két büntetés, mely az embernek épen legdrágább két kincsét veszi el: becsületét és életét. Ki bitóhoz vala kötve s kinek testére bélyeg sült, azon, ha büntelensége kivilágosodik is, némi gyalázat örökké lesz bár a szégyenkaró már elrothadt, bár testéről a jegy csudaképen már eltünt. S nem támad föl a halott sem, bár halt legyen meg a gyalázatos hóhérpadon ártatlanúl.

S akármint igyekezzék Rossi gyöngíteni e tulajdon' fontosságát, mondván hogy a veszedelem ártatlanokat lakoltani nem minden bűnnél s nem minden országban egyenlő s csekély ott, hol kidolgozott törvénykönyv, nyilvány s jury van, mondván hogy ha ez eldöntő volna, nem lehetne büntetni, mert nincs büntetés teljesen helyre hozható: az elsőre czáfolatul bőven talál példákat mind saját honából Lucasnál [15]), mind Angliából a Morning Heraldban [16]), pedig törvénykönyv, nyilvány, jury mindenikben van; a másodikra azt jegyezzük meg, hogy ha viszonyos fontosságú is akkor, midőn vagyonunkról s életünk' napjairól s éveiről van szó, elhatározó akkor midőn minden, midőn maga az élet forog kérdésben.

Mely büntetések e tulajdonok szerint fognak választatni, azok foganatosak is lesznek, ha egyszersmind: arányban állanak a bűn' különbféle fokozataival, mi által igazságosakká válnak; ha a bűnt közel érik, mert hatányuk így erősebb a lélekre, s gyöngül ha köztük s a bűn között nagy távolság van; és ha elkövetkezésök bizonyos. S ez utóbbi különösen fontos tekintet, mert egy oldalról men-

---

[15]) Von dem Strafsysteme etc. übers. v. Samhaber, Darmstadt, 1830. 414—416.

[16]) The Purishment of Death, a selection of articles from the Morning Herald. London, 1836. vol. I. l. 112. 145. 235, — 1837. vol. II. l. 117. 295.

nél bizonyosabbá tétethetik a büntetés, más oldalrúl annál szelidebb lehet, miután a büntetésnek legnagyobb ereje nem kegyetlenségében hanem bizonyosságában fekszik. Miből következik, hogy káros mind az mi a büntetést bizonytalanná teszi, mert miatta vagy foganatlan marad vagy keménységben kell emelkednie; olyan pedig a kegyelemjog. Csodálatos szer, — ugyan azon veszélyt itt elhárítja, ott előhozza. A chininhez kell hasonlítanom; ez hol nincs láz, ott előállítja, hol van ott megszünteti, — az hol kegyetlenek a törvények ott szelidebbekké teszi, hol szelidek, ott, bizonytalanokká tévén, okozza hogy szigorubbakká váljanak.

Eredete azonban e jognak természetes. iNem csak egyeseknél, népeknél is megelőzi az indulat' az ész' korát. az első büntetőtörvényeket harag és boszu alkotta. Szelídülvén az erkölcsök, a nép visszaborzadt a vérengző törvényektűl; ellenök átalom volt a kegyelemjog, s örömest föltartatott, mert védeleműl szolgált. Lehet ugyan más eredete is. Tetszhetett a fejedelmeknek fölül állani a törvényeken. Mert nem egyéb ez; a kegyelem azt tiltja el, mit a törvény parancsol, lakoljon azt rendeli ez, nem fog lakolni igy végez amaz. Annyi tagadhatatlan, hogy minden kegyelem mi a fejedelem' puszta kényéből foly, kegyetlenséggel vádolja a törvényt s birákat. Észnek, igazságnak, emberiségnek valahol hiányzani kell: mert hisz az ész magával nem jöhet ellenmondásba; az igazság egy kezével el nem ronthatja mit a mással alkotott; az emberiség egyszerre nem itélhet büntetést az ártatlanság' védelmére, és kegyelmet bátorítására a bünnek. Minden kegyelem számtalan bünök' anyjává lesz, azoknál kik azért bünhödnek mivel szinte kegyelmet reménylenek. S az emberek erkölcsi fogalma megtévesztetik; hajlandók a büntetésben nem látni igazságot, mi szerint az szükségkép sujtja a bünt, hanem erőszakot mi néha üldöz néha nyugtot ád. A kegyelem törvényből és ne az itéletből sugározzék ki. A birák

a végrehajtók kérlelhetlenek legyenek, hanem a törvényhozó legyen szelid, engedékeny és emberi.

Megvalljuk, hogy hol a törvények túl kemények, ott a kegyelemjog szükséges igazító; de valljuk egyszersmind, miként ez igazító viszont egy uj rosz. Egy igaz út van mely ez: legyenek a törvények jók, s bizonyosan és okvetetlenül hajtassanak végre. Mert czáfolhatatlan e dilemma: ha a büntetés igazságos és szükséges, nem szabad elengedni; ha igazságtalan és szükségtelen, nem szabad törvénybe tenni s nem szabad kimondani. Ezért valóban boldog volna azon nemzet, mint már Beccaria fölkiálta, melynél a kegyelem károsnak tartatnék! ott nincs szükség rá, hol szelídek s emberiek a törvények. S a korona is szivesen lemondana olyan jogrúl, mit haszonnal többé nem gyakorolhatna, mint Toscanában bölcs Leopold önkényt lemonda, miután százada s kora előtt fényoszlopként járva, a halálbüntetést, torturát és egyéb kegyetlen büntetéseket törvényéből kitörlötte vala [47]). Avagy e jog, mint a romai aequitas' magas értelme, nem gyakoroltatnék e erkölcsi érzésünkkel megegyezőbben egy erkölcsi testület, egy legmagasb itélőszék által?

Az éjszakamerikai statusok' kormányzói mi sok roszat okoztak kegyelemjogukkal a javitófogházakban a rabok közt! Áltlátták, s kezdenek vele nem élni. Az angol kormány mi ostromot áll ki, valahányszor halál itéltetik! Mert a törvény itt sok bünre mond halált, mit a kormány sem javall, de rettentésül fentartja, kegyelemjogával hárítván el sulyát a bünös' fejéről. Azonban néha példát kell mutatni. S a sors épen a 101diket éri, ki nem követ el bünt, ha nem látta volna hogy előtte 100 nyert kegyelmet [48]). S nem a kegyelem vált e itt törvénynyé, s nem lőn e kivétellé a törvény? S ha igazságtalan lett volna a 100 kivé-

[47]) Leopolds Toscanisches Gesetzbuch §. 119.

[48]) Például a Londonban és Middlesexben 1827—1830ig halálra itélt 408ból 358 nyere kegyelmet.

gezése, nem az e a 101diké? S nem azért halt meg a bűnös, mert érdemli, hanem mert példa kell, s varjuként néha azért lövetik le egy, hogy póznára szúratván, az egész sereget elrezzentse? Mivel bizonytalan a büntetés, s egy végeztetik ki, mig száz megél, ezeren hünhödnek, mert mindenik azt hiszi, s több oka van hinni mint nem hinni, hogy ő is, ha ugyan még fölfedeztetik, egy leend a száz közül: s nem lehet képzelni a megindulást, mely itt álthatja a népet, midőn az ilyenekből egy példa' kedvéért, vesztőhelyen múl ki: nem a 100ban lát annyi megszabadult gonosztévőt, az egyet tekinti ártatlanul feláldozottnak.

S e felszólaláson a kegyelemjog ellen hazánkban nem kellene megütközni. Törvénykönyvünkben, melyben oly sok minden van, ennek is nyoma van. Az 1471: 28; 1492: 82 és 107; 1563: 38; 63; 1655: 26 czikkelyekben a kegyelemjog világos szavakkal korlátoltatik [49]). Azonban ugy is mint akkor állott, igy is a mint most áll büntető igazságunk, a kegyelemjog népünk fölött a legnagyobb jótétemény.

Viszszatérünk a büntetés' tulajdonaihoz: Már kevés mondani valónk van.

Alig van büntetés melyben ezen tulajdonok mind egyesülnének, s épen nincs olyan, mely azokat magában egyenlő mértékben egyesítené. Sőt épen midőn némely tetőt ér,

---

[49]) Lehetetlen elhallgatnom az eszmetalálkozást, ekkori törvényhozóink és Bentham közt; törvényekben a kegyelem épen a gyilkosságra nézve szoríttatik meg s Bentham is (Grundsätze der Civil- und Criminal-Gesetzgebung übers. von E. Beneke. Berlin, 1836. II. Bd. 1. 190) legalább a gyilkost óhajtaná kivenni a kegyelemjogból. De a czélnál s oknál ismerünk a különböző korra; azok nem akarták a kegyelemjogot, hogy bizonyosan meghaljon a gyilkos, Bentham hogy bizonyosan meglakoljon, de meg ne haljon mert csak ott akarja a kivételt, hol a halálbüntetés már eltöröltetett, hol ez még áll ott védi amazt is.

akkor némely szükségkép állászáll; az igen is példás nem lehet javító, a külső analogia tökélyre víve talioban végződvén a büntetést erkölcsiségétől fosztja meg. Az igazság rés:érül kettő kivántatik meg mindenha s okvetetlenül: hogy személyes és erkölcsi legyen; a többinek fontossága egymásra nézve kissé már habzik a bünök' természete s büntetések nagysága szerint. Mennél terhesebb a büntetés, annál szükségesb tulajdona hogy megbecselhető s helyre hozható legyen; mennél mélyebb romlotságot árul el a bűn, annál fontosb a büntetésben a javító tulajdon. S midőn valamely büntetésnemről itélni akarunk, közűlök magában egy sem lehet eldöntő; szükséges valamennyit tekintetbe venni s egyenként mérlegbe vetni. S nem tagadjuk azt sem, hogy az erkölcsi számvetés közben a törvényhozónak nem csak szabad de kell emlékeznie azon míveltségre, anyagi s értelmi fejlettségre is, min áll a nép melynek törvényt ád. Fél vad népnél kitünőbben példás és analog lehet a büntetés; ülepedett statusban, hol a rend' erkölcsi hatalma egyeseket sors' kereke gyanánt ragad maga alá, hol közvélemény nyujtja támaszát az erkölcsnek, törvénynek és igazságnak, már inkább szellemi és javító legyen. De ovást teszünk, mikép mi Európa' népeit, csak az oroszt s törököt talán kivéve, az utóbbik' osztályába helyezzük. Kevés ismeret a népek közé nem hoz oly nagy különbséget. Az mi divinum az emberben van, a szabadság s béke' fuvallatára fejlésnek indul. Végtelen a tér mely fekszik állat és ember köztt, de az mely a fejlésnek legalsó lépcsőjén álló, s a fejlésnek tetőpontján ragyogó ember köztt van, vajmi mondhatlanul kisebb mint a gazdagok és tudósok elhiteték magokkal.

Most már alkalmazzuk elveinket azon főbb büntetésekre, melyek Amerika s Europa' müveltebb népeinél szokásban vannak. Példákkal bőven világosítván minden tulajdont, alig lehetünk tul rövidek.

A FOGSÁG korunkban büntetés per catexochen, s theoriánkkal különösen harmoniában áll. Mondván hogy a

társaság' czélja a szabadság s béke' fentartása, hogy tagai között a társaság a szabadság s béke' uralkodását köteleztetik megőrízni, hogy az a bűn mi a szabadságot s békét megháborítja: a legtermészetesb, hogy a bünhödő épen a szabadságtúl fosztatik meg, attól mit a status neki is biztosított de mit ő mások' vagy az egész' sérelme nélkül nem tudott gyakorolni, s hogy békre, rendre szoríttatik, mit saját javáért kívánt ő is, de másokéért nem tisztelt. Minden bűn egy visszaélés a szabadsággal, tehát a szabadság egy részének elvesztésével természetesen büntettetik; a kés vétetik el a gyermek' kezéből melyet nem tudott okosan használni; minden bünben egy törekvésre ismerünk korlátain tul terjeszteni a szabadságot, tehát természetes munkálat ellene azon fenyegetés, hogy ily törekvés által azon szabadságot is elveszti, mihez különben joga volna. Szóval legnagyobb jutalom a szabadság mit a jóknak a társaság adhat; mert szabadság minden hivatal, hatalom, rang, ezer név alatt; s legnagyobb mit a gonoszoktól elvehet szinte a szabadság. Adni és venni az egész kölönbség. Amannak tetőpontja önkény, törvényfölöttiség, ide embert nem szabad emelni; emennek legalsó lépcsője rabszolgaság, ennyire embert nem szabad letaszítani.

Jollehet már Platonál háromféle fogházat találunk javaslatban, melyek közül a másodikban lehetetlen a javitóházak' eszméjére nem ismernünk: büntetésképen a fogság igen késő kezdett használtatni. A romai jog azt csak a rabszolgáknál engedé meg, a szabadokra nézve világosan eltiltá: ‚Solent praesides in carcere continendos damnare, aut ut in vinculis contineantur; sed id eos facere non oportet, nam hujuscemodi poenae interdictae sunt; carcer enim ad continendos homines non ad puniendos haberi debet (fr. 8. §. 9. De poenis.) — hoc enim in sola servili conditione procedere potest (Const. 6. Cod. de poenis). Először is a canonjog által hozatott be, előbb mint ‚poenitentia'-tartás zárdák' falai közt azon papokra nézve, kik vétség vagy bűn miatt letétettek, azután, midőn az egyház önálló bün-

tetőhatalmat nyert IIIdik Incze és VIIIdik Bonifácz által, de szinte csak a papokra nézve, mint valóságos büntetés, és vagy ideigleni, vagy pedig örökös olyan bűnöknél, mik világilag halállal fogtak volna sujtatni. Innét vevé ált a világi jog mint büntetést, s foganata csakhamar mutatkozék abban, hogy szelidebbek lönek a büntetések s valamennyire ritkább a halálbüntetés. Azonban mi kezdetében nagy jó volt, folytában a legnagyobb roszszá változott és marad addiglan, mig Éjszakamerikában, végén a mult századnak, a fogházakra uj időszak nem derült. S mi ilyen javítóházbeli fogságot értünk mindenütt a következőkben.

E büntetés *személyes*, a teher egyenesen a bűnös' lelkére és testére nehézkedik; s irányában *erkölcsi*, mert a folytonos dolog rendre s munkára szoktat, mert az örökös magány s elmélkedés és oktatás megbánásra tesz hajlandóvá; és kitünőleg *osztékony* kivált tartósságra, de szigorra nézve is, mivel a munka, világ s étel' megadásával s megtagadásával a kéjelemtől, fokozatonként, egész az őrülés' kínáig lehet változtatni.

Bizonyos is, mert nincs ember kinek nem fájna elveszteni szabadságát; s tekintve az egyenes roszat, eléggé *egyenlővé* is tétethetik. De sokkal kevésbbé a mellékes roszra nézve mi belőle eredhet; ez hivatalát s rangját mit örökké birhatott volna veszti el, másnak inségbe sülyed háznépe melyet naponkénti keresményével táplált, s vannak foglalkozások, mik félbe szakíttatván a vállalkozót vég pusztulásra juttatják. Ezen nem segíthetni másképen, mint: vagy kétféle büntetést jeleljen ki a törvényhozó, mi közt a biró választhasson, vagy pedig ennek némi szabadság adassék a büntetés' alkalmazásában. *Példás*, de nem azon benthami értelemben, hogy a szenvedés közvetlen szemléletével rettent, hanem hogy kínosnak ismertetvén mindenek irtóznak tőle. A javitóházak felől két hírnek kell elterjedni a nép köztt: hogy benne az örökös magány s csend és rend iszonyú kín, és hogy belőlök kiszökni teljes lehetetlen. Igy fog e büntetés rettenteni a nélkül hogy a rabok a világ'

szeme előtt szenvednének, igy fog lenni szigorú és kemény a nélkül hogy megalacsonyítana. *Tanító*, a mennyiben benne minden bűnre nézve analogiát találunk, külsőt, mert minden bűn szabadságot sért s minden fogság szabadságtól foszt meg, belsőt, mert minden bűn a szabadság' korlátlan hajlamából ered s minden fogság arra munkál vissza; és a mennyiben egyszerű, mert elég kimondani e szót ‚fogház', s a legtudatlanabbnak elméjében is azonnal feltünnek a bajok mik a rabsággal együtt járnak. S kiválólag *gátló ártani*. Mig valaki rab, poklot hordozzon bár kebelében, senkit nem ronthat meg. Állván a régi tömlöczök Genfben s Éjszakamérikában, évenkint történtek kiszökések; mióta itt is ott is javitóházak építtettek, csel s erőszak mindinkább meghiúsul.

Továbbá a büntetés *megbecselhető*. De ép azért szükség magában a büntetőtörvénykönyvben határozni meg a fogházak' belső szerkezetét, mert a törvényhozó és biró valamely büntetésről tiszta képpel csak igy birhat. Ne függjön az teljesen sem a birótúl, mert gyakran egészen más lesz a büntetés mit a törvényhozó rendel, más mit a biró itél, sem a végrehajtó hatóságtúl, mert ennek kezében olyanná változhatik, miről törvényhozó s biró még csak nem is álmodtak. A fogházak' szerkezete azonban a büntetőtörvények' kiegészítő része gyanánt, tudtunkra még eddig egyedül a louisianai Codexben vétetett föl. S *helyrehozható* is e büntetés, mert kinek ártatlansága kivilágosodott, szabaddá tétetik ha fogsága még el nem telt, ha pedig már eltelt, kárait meg lehet téríteni, hozzáadván mikép ez sem bélyegzi ugy meg mint egyéb, például testi s becstelenítő büntetés, sem családjára nem vet sötét s némileg meggyalázó árnyékot, mint vetnek sok más büntetések.

De a fogságnak legfölségesb tulajdona az, hogy *szellemi* és *javító*. Minden mi itt physicai használtatik, kőfalak és szabad lég, világ és sötét, munka és étel puszta eszköz hatni vele a lélekre akaratra, szokásokra. A lélek raboskodik itt, elszállítása ez nem a testnek messze nép közé

vagy egy puszta szigetbe, hanem elszállítása a léleknek a magányba s csendbe, hol nem csak büne nem ragad el másra, s nem csak uj bünt nem tanul el, sőt sajátaiból is kitisztul, mert a magány fördeje a léleknek. Szenvedély és indulat, kedv és kéj, melylyel az élet eltölti az embert, mind ez itt nincs, mert e történetlen ürességében a léleknek nincs minél fogva fentartani magát; a rabnak, nemlátván semmit négy falán kivül mely előle az egész életet elfödi, nem hallván semmi hirt a világból a szélen kivül mely ablakának rácsozatain mélán megtörik, ugy szolván nincs *jelene*; természetes e szerint, hogy vagy a jövőbe szállnak gondolatai, — azonban a képzeletek' országában tartósan nem mulathat s kivált nem minden ember, vagy mi gyakoribb, a multra emlékezik s szegénységében mintegy ujra áltéli lefolyt napjait s egyenként keresztül megy életének esetein. S ép ez azon lélekállapot hova kellett szoríttatnia. Mert nincs ember ki ha huzamosan s mélyebben elmélkedett s gondolkodott, meg ne ismerné hibáját s bűnét, s hol ez elismerés van, ott hiányosban vagy teljesben, de szükségkép' következik a javulás; — bár nem mindenik elég szilárd később az élet erőszakosabb kisérteteinek ellenállani.

S midőn e büntetés egy részről javitó, más részről szigorú is, és szigorát sokképen lehet sulyosbítani. E szerint mind a büntetés' jellemével bír, mert mindenre nézve foglal magában roszat és fájdalmast, mind a fegyével (castigatio), mert egyenesen hat a szenvedő' megjavulására. S valóban ovakodnunk kell amazt nem veszteni el szem elől s emennek határtalan tulnyomóságot nem engedni, mert szükség hogy kik meg nem javultak azokra nézve valóságos büntetés legyen, s kiszabadulván mások' elrettentésére tanubizonyságot tegyenek a lélekkínról s kisérteti magányról, mely munka nélkül fölemesztené az életet. Ugy látszik egyébiránt, e kettő a javító fogságban választhatlanul összeesik; nagyobb változás sem a külső dolgokban sem a lélekben nem mehet végbe némi erőszak s fájdalom nélkül. Másik nevezetes elsősége e büntetésnek, hogy ezt mint-

egy individualisálni lehet, mi a tökélynek végpontja, mind a nevelésben mind a büntetésben. Mert azon kivül hogy ez már természeténél fogva arányba teszi magát a rabnak mind müveltségével s előbbi állapotával, miután a müvelt s kéjelemhez szokott embert bizonyosan s méltán terhesebben sujtja mint a tanulatlant és szegényt, mind erkölcsiségével, miután ki elismeri s megbánja bünét, az könnyebben tűri a magányt s elszigetelést mit egy csendes expiationak tekint, mint ki lelkének nem muló daczával s dühével pillanatonként a falakat akarná szétpattantani; az itélet' bőségét ez minden bűnösre mintegy rászorítja. Kinek lelke elcsüggedt, vigasztalással eleveníti meg; kinél tanács hiányzik, oktatással fegyverzi föl; kiben a rosz akarat hajthatatlan és szembeszálló, a magány' és sötét' szellemi hatalmával győzi le; kit letört a bánat és szenvedés, támogatására látogatókat eresztget, szóval e camera obscurában fényt és homályt, kínt és vigasztalást akkint bocsáthatni, a mint mindenik rabnak lelkülete megkivánja.

Azonban a javitórendszert mi itt részletesen nem fejtegetjük. Még csak eddigi eredményéről szólunk a legrövidebben.

Negativ haszna kétségbe vehetetlen. *A rab itt nem romolhatik el.* S ez roppant elsőség a régi fogházak felett. Mert ha megfontoljuk, ezekben hány ingatag lett roszszá a hány rosz nyert teljes kiképzést a gonoszság' minden nemeire, méltán tehetjük kérdésbe, vajjon nem lett volna e üdvösebb mind magára a rabra mind a társaságra nézve, engedni őket az ország tág határai köztt szabadon találkozni, s ismét, elválni mint itt kényszerítve s hosszasabban saját veszedelmökre összegyűjteni?

Positiv hasznai közül némelyek szinte tagadhatlanok. Belőle a kiszökés lehetetlen lévén, egyrészről elrettentőbb a büntetés és más részről a fogság' ideje alatt tökéletesen gátló ártani; ezen kivül ki henye volt lesz dolgos, ki tudatlan volt megtanult irni s olvasni: ki nem értett mesterséghez, tehet mesterséget is tulajdonává, a makacs a

hallgatásban s magányban engedelmességre, a gondatlan fenyíték alatt rendre szokik. Kiszabadultakor nem becsületes ember valamennyi, de becsületesek' szokásával bir igen sok, ha nem azért is mivel erkölcsileg igy jó, azért mivel saját javára igy szükséges. A bostoni fogháztársaság' évenkinti tudósításaiból már 1833ban kiviláglik, hogy mig a régi rendszer mellett 100ból 40 esett s került vissza, az új mellett 100ból csak 2 visszaeső van. Kevésbbé általános és bizonyos, talán már természeténél fogva, mivel mi legfőbb nem lehet mindennapi, a gyökeres erkölcsi megjavulás, de egyszersmind kevésbbé nélkülözhetetlen is. Ha pusztán azok nem bühödnének, kiket tisztán az erkölcs tartóztat vissza, minden nemzetnek fele rab lenne, fele körülte porkoláb, Egyébiránt a gyökeres megjavulásról végitéletet nem mondhatni addig, mig valamely nagyobb országnak valamennyi fogházai a javitórendszerhez nem alkalmaztatnak. Csak akkor fogunk a rabokban s körültök minden változást a javitórendszer' összes munkálatának tiszta eredményeképen tekinthetni. Illy állapotban pedig még Éjszakamerika sincs. Az elmult idő a tapogatózás' kora volt. De az új tized ott alkalmasint eldönti a kérdést.

S illy büntetés lehet e *népszerütlen?* Soha sem. A közvélemény nem szegül ellene de segedelmére kél a törvénynek mely ezt rendeli; a sértett kétkedés nélkül fog vádolni; a tanú vonakozás nélkül fog bizonyságot tenni; a birák, a köztisztviselők örömmel fogják teljesíteni kötelességeiket. Nem viselvén magán a boszúnak semmi szinét, még a bünös is kibékül vele, s mindentől fog tiszteltetni a törvényhozó, ki nem annyira mint szivtelen biró büntet, s nem azért látszik büntetni hogy fájdalmat szerezzen, hanem inkább mint gondos apa, ki untalan a bünös gyermek' javát tekinti, még a büntetésekben is mikkel azt sujtani kénytelen.

De e szükséges tulajdonok közül nem bir egyetlen egygyel sem a fogság mostani tömlöczeinkben. Sőt nem is büntetés az, a mennyiben nem lehet annak mondani mi nem az ész' kényszere, hanem egy aegyptusi sötét csapás mi boszusan

s vakon ártatlant s bünöst vegyesen a kétségbeesésig ostoroz. Iszonyatos fészke minden testi s erkölcsi rutságnak. Mint midőn az orvosok által a testnek minden betegsége 's romlott nedve egy ponton húzatik össze.

A rab itt azt veszti el, mire ítélve nem volt, s mit az ítélet nem akart, t. i. egészségét, mi ugy szólván maga az élet; s elég benne csak néhány hónapot eltölteni, hogy a legvirítóbb férfi a sírnak sárga zöld szinét öltse magára, s nyavalyát szivjon testébe mi által apródonként ugyan de szükségesen a halál martalékául essék. S valóban szinte csodálkozhatni, hogy a sorsnak mintegy fenyítése vagy emlékeztetéseképen az nem történik biráinkkal, mi Angliában, a XVI. század' végén, Oxfordban történt, hol a rabok' mirígye egy törvényszéken elragadván, kevesebb mint negyven óra alatt mind azokat megölte, kik azon ülésben jelen valának, a birón és sheriffeen kivül még három száz személyt. Továbbá, a rab itt nemcsak a rendtől s munkától szokik el, de a tartós henyeségben ereje is elalél, inai megereszkednek, s elveszti ügyességét. Természetes e szerint, miképen kiszabadulásának első pillanatában nem munkát keres, hanem azon gondolkodik, mint lehet munka nélkül élélni, s hol a fejben ily gondolatok forognak, ott a láb már egyet lépett a bűn' ösvényén. De az ilyen fogság, hol 40—60 rab kor és bűn' megválasztása nélkül van összecsoportosítva, s hol azoknak nappal és éjjel szabad társalkodás engedtetik; erkölcsi tekintetben a legkárhozatosb. Mert a bűn ragályosabb mint a betegség; van sok nyavalya mely érintkezés által sem ragad el, de nincs bűn mely huzamos társalkodás után a lelket keresztül nem hatná. Egy bell-lancasteri tanoda ez, hol minden rab tanító s tanítvány egyszersmind. Új módot, cselt s útakat tanulnak meg egymástól, s ezek pályáikon új reményeket s csábokat szülnek. Előbb ismerkednek, azután szövetkeznek s kikerülvén, apró háborukat a békes polgárok ellen mintegy rendszeresen üzik. S miután hiuságát az ember az élet' minden nemeire áltviszi, a legelmésebb s legszemtélenebb gaz némi dicsőségben tűnik fel itt a többiek előtt. Csodáltatik

s irígyeltetik a hatalomért mit a társaságon gyakorol. S hol tekintet és elsőség van, ott vetélkedés is van. S igy támad falai köztt a legveszedelmesebb verseny: másokat felülhaladni az erkölcstelenségben, s mind abban mi a vallást, rényt, erkölcsöt csúffá teszi, és a legszomorubb dicsvágy: a bünnek s gonoszságnak hőseként ragyogni. Ezért tömlöczeink' kapuinak homlokára bátran fel lehetne irni: AZ EMBER MINT HIBÁS HOZATIK BE, S MINT GONOSZTÉVŐ ERESZTETIK SZABADON.

A PÉNZBIRSÁG kisebb vétségek s oly bűnök ellen, melyeknek kútfeje nyereségvágy, sükerrel alkalmaztatik. Amazokra nézve elsősége van minden büntetések felett; mert a testi büntetés bár mi parányi mindig gyalázattal jár, mert ha a fogság néhány órákra s napokra s minden apróságért itéltetik, meg fog gyöngíttetni azon erkölcsi benyomás mit a büntetésnek mint már nagyobbnak a lelkekre gyakorolnia kellene. Az eleve meghatározott pénzbirság a legegyenetlenebb büntetés, s még akkor is ha, Bentham' javaslata szerint, vagyonából vagy jövedelméből mindenki egyenlő részt veszt el, mert ki százhúsz ezerből tizezeret fizet, meg sem érzi, mig kinek 1200ából 100 vétetik el, egy hónapig ugy szólván koplalni kénytelen. Miután az bár az egyenlőség igy fogna lenni tökéletes, lehetetlen javallani behozatalát egy gyülöletes összeirásnak, mely a nemzetségek' titkait kegyetlenül fogná felszaggatni, megnyughatik a törvényhozó, ha általában nem rendele tetemes pénzbirságot, s ha a biráknak elég szabadságot ada ezeknek meghatározásában mindig figyelemmel lehetni a körülállások' különbféleségeire. Ha nem felette nagy a pénzbirság s nem esik a feladó' részére, e büntetés: nem *erkölcstelen* igen *osztékony*, *megbecselhető* s *helyrehozható*, *egyszerű* mindig, *analog* sok esetben, magasb ranguak ellen intézve *példássá* is válhatik. Épen nem javító, sem gátló ártani, s könnyen gyanút támaszt a népen ha gyakori és tetemes. E büntetés legjobban divatozik Éjszakamerikában [50]) ugy is mint önálló, de

[50]) Dr. Julius Nordamerika's sittliche Zustände... 2. B. Leip-

kivált mint járulék a fogsághoz, öt forinttúl fel egész 30,000 forintig.

Tetőpontja a pénzbirságnak az ELKOBZÁS, mi szerint a bünös vagy minden birtokától vagy birtokának nagy részétűl fosztatik meg. Egyike azon büntetéseknek, miknek mulhatatlanul ki kell töröltetniök müvelt népek' törvénykönyvéből. Mert *nem* eléggé *személyes*, minthogy bünöst és ártatlant megválasztás nélkül sujt, és egynek cselekedetiért egész családot egyenes hatásával juttat végromlásra; mert irányában *erkölcstelen*, mint hogy ovhatlan következménye élesztgetni a felekezetek' vagyonszomját, s igy még jobban megrontani mi már magában igen is rontó s igen is megromlott. S ezen felűl, leginkább politicai mozgalmak miatt intéztetvén, megörökítik azon emlékezeteket, s boszukat miket felejtenis elaltatni kellene. Nem bir, azon kivül hogy példás s hogy helyrehozható, semmi jó tulajdonnal. Mert *egyenetlen* is, miután ugyan azon bűnért a legparányibb s a legroppantabb vagyon egyképen elfoglaltatik, azokat pedig kik birtoktalanok épen nem sujtja. De egyszersmind a legrettenetesb visszaélésekre is igen hihetően szolgál alkalmúl, mert a kormány' érdekében álland azokat is bünösöknek találni, kiknek, egy kevés hazafiságon kivül, legnagyobb bűnök az, hogy gazdagok. Talán az utósó oldal az oka, mond Livingston említett javaslatában, miért e büntetés mind ez ideig helyet foglal Európa büntető törvénykönyveiben.

Az ELTILTÁS bizonyos *politicai jogoktúl* s *hivataloktúl* valóságos büntetés, és személyes és erkölcsi. De itt szükséges hogy közte s a bűn' természete köztt rokonság legyen; igazságtalan mihelyt nem analog. Valakit szavazásra s hivatalra azért nyilvánítani alkalmatlanak mert vívott vagy hajadont rabolt, oktalan büntetés lenne, az elme e kettő köztt nem lát semmi összefüggést; de erkölcsi analogiával

---

zig 1839. Erste Tafel, mely a tizenegy nagyobb bün' büntetéseit mutatja ki Északamerika' tizenkilencz statusában.

alkalmaztatik olyan ellen ki vagy megvesztegetett mást, vagy hivatalbeli hatalmával visszaélt. *Osztékony*, mert lehet ideigleni vagy örökös, részinti vagy általános; *megbecselhető*, *helyrehozható*; *gátló ártani*; *példás* mert többnyire egy körnek magasbait sujtja; irányában *inkább javító* mint nem. De a törvényhozó ne feledje el, hogy ennyi tulajdonok mellett is alig van büntetés, melynek kijelelésében s alkalmazásában több tartalék s ovakodás kivántatik, részint mert a politicai jogok s hivatalok az egész' javára allíttatván, az ilyen büntetésből gyakran több mellékes rosz fordulhatna a közönségre, mint egyenes rosz magára a bünösre; részint mert politicai felekezetek s ármányok által személyes és erkölcstelen czélok' kivitelére használtathatnék; részint mert ha birói hatalom sok esetben itélhetné e büntetést, általa a hatalom veszélyes visszahatást gyakorolhatna a dolgok' politicai rendére, melynek, ha a birák örökösek s ha a kormánynyal egyetértenek és nincs nyilvány, igen nehezen lehetne elejét venni, az áldozatokat pedig épen nem lehetne megmenteni. E büntetést megtartá törvénykönyvében Livingston, s előfordúl a badeni 1839. törvényjavaslatban is.

Ez eltiltásnak egyik legképtelenebb kinövése a POLGÁRI HALÁL, mi szerint a törvényhozó azt rendeli, hogy ne történt legyen meg a mi azonban valósággal megtörtént, t. i. a bűnös szűnjön meg lenni apa, fiu, férj, atyafi, ki mind e mellett sem szűnhet meg lenni apa, fiu, férj, atyafi. Nyilvános e büntetés' *erkölcstelensége*, mert egyenesen és főkép az ártatlanokat sujtja terhével. S nem annyira jogaitúl fosztja meg a bűnöst mint inkább kötelességei alól menti föl, mikre, tartozván velök, inkább szorítani kellene, s olyan szolgálatoktúl tiltatik el, miknek kárát mások szenvedik. Ilyen eltiltás például az is, minél fogva valaki nem lehet tanú az itélőszék előtt. De e büntetés vagy igazságtalan, vagy nem is büntetés, vagy észelleni. Igazságtalan a mennyiben ártatlanra nehézkedik; gyakran egy tanútól függ birtokunk s életünk, s el kell vesztenünk, mert attól

ki ügyünkben bizonyságot tehetne, a birák megtagadják a hitelt, és pedig sokszor oly bűn miatt, mi legkisebb összeköttetésben sincs az igazmondósággal p. o. a franczia code szerint ki nőt rabol, játékházat vagy titkon lotteriát tart, mit a kormány is tartott; Justinian szerint ki bizonyos nemi bűnökben elmarasztaték. Nem büntetés a bűnösre nézve, ha tisztán csak mint elzárás vétetik a tanúskodhatástúl; ha pedig becstelenítőnek van bélyegezve, akkor aláesik mind azon ellenvetésnek, mi kárhozatosnak s észelleninek mutat ki minden beestelenítést. A polgári halál az emberi ész és szív' legnyomorékabb szülötte. Mi a tanúságtól eltiltást illeti, mindenkinek bizonysága becsültessék előbbi életének erkölcsi értéke szerint, érjen annyit mennyit élete ér. De egyenesen s örökösen ettől senki ne tiltassék el, még a hamis esküvés' büne miatt sem, mert ki egyszer bűnös, nem szabad róla fölteni hogy mindig az marad; mert vannak esetek mikben teljességgel semmi érdeke nem lehet hamisan bizonyítani; mert igy mintegy eleve büntetéstől menttekké nyilváníttatnak mind azon bűnök, mik ily tanuk ellen vagy ily tanuk előtt követtetnek el, s az elsőbb esetben a tanúk törvénykivüliek lesznek mi statusban nem lehet; a másodikban a gonosztevőknek védelmére a törvény maga ád fegyvert, mit a törvény soha ne adjon.

A SZÁMŰZÉS idegenek ellen joggal s haszonnal alkalmaztatik, de a belföldiekre nézve nem egyeztethető össze azon kötelességgel s tisztelettel mivel a nemzetek egymásnak tartoznak. A bűnös kizáratván egy országbúl, de nem a földről, kénytelen másban keresni menedéket, és akárhová megy, keblében magával viszi a szándékot nem tartani meg a törvényt s elrontani lakosait, hogy társakat gyüjthessen. Mely bűnök által veszedelmes saját honában, ugyan azok miatt ártalmas az újban is hova számkivetetten vonul. S e szerint mindenik nemzetnek oka lenne panaszkodni azon törvények ellen, melyek az ő földeiket a szomszédok' gonosztevőinek települ rendelik. S kétségkivül valamennyinek joga is van megtiltani a bemenetelt. Azonban

ha valamennyi megtiltja, akkor a büntetés nem alkalmazható, vagy azzal kellene fölcserélni mit azonban józan ésszel tenni nem lehetne, mely a visszatérők ellen rendeltetik; ha pedig egy sem tiltja el, e jognak kölcsönösnek kell lennie, s akkor vagy világos alkunál fogva, vagy mivel a kormányok figyelni fognának egymásra, mindenik nemzet annyi gonosztevővel gazdagodván egy részről, mennyivel más részről elszegényedett, az egész küldözés a legjobb esetben hasonlítana azon kereskedéshez, mely fáradságba kerül ugyan, de sem haszna sem kára nincs. Irányában tagadhatlanul *erkölcstelen* büntetés, ha oly bűnre szabatik, melyet az elmarasztott külföldön szinte ugy s oly könnyen elkövethet mint hon, s ez esetben nem is *gátló*; igen bizonytalan és egyenetlen, kiben nincs hazaszeretet, kinek nincs birtoka, sem családja, az föl sem veszi, ki ellenben lángol ősei' honáért, kit szülőföldéhez ezer szent kötelék csatol, azt elöli fajdálma; *osztékony* de csak tartósságra, mi szigorát illeti, ez tul esik a törvényhozó s biró' körén, kinek pénze van vagy bizonyos mesterséget ért, az megél, de sokan nyomorogni s éhezi fognak, és innét látni, mikép e büntetés ritka esetben *megbecselhető*; de *helyrehozható*; kevéssé *példás*, a szenvedés száz mértföldre tőlünk alig hat ránk jobban mint a szenvedés száz évvel előttünk; és *analog* egyedül azon bünökre nézve, miknek kútfeje hiuság s dicsvágy bár mi áron ragyogni polgártársaik felett. Politicai megitéltekre épen *nem javitó*, s másokra is inkább tartóztatólag mint javitólag hat, a mennyiben talán nem értik a nyelvet s nem találnak hamar czimborákat, a mennyiben félénkebbek mivel az új országban sem a törvényt sem a körülállásokat nem ismerik, s a mennyiben, idengenek lévén, az egész népet mint ellent s kémet tekintik magok körül, melyből minden inkább ellenők mint mellettök lesz, s hajlandó mindig inkább reájok semmint belföldire gyanakodni. Különben az sem lehetetlen, hogy miután multja itt nem is mertetik s miután mintegy magában nyilik a pálya bátran visszaléphetni a becsületesek' sorába tiszta s munkás éle-

tet kezd, azonban ez inkább történhető mit ohajtani kell, semmint hihető mit várni lehet. Egyébiránt boldog a kormány hol a száműzés terhes büntetésnek tekintetik — mint szerencsétlen a nép melynél azt büntetésül ha kellene sem lehetne használni; s valóban mely statusban önkény és erőszak, ukás és százágú korbács uralkodik, onnét kieresztetni nem büntetés hanem valóságos jótétemény.

E büntetésnek egy neme a KORLÁTOLÁS, mi szerint a haza' határain belül bizonyos helyről kimenni vagy bizonyos helyre bemenni nem szabad. Körülbelül ugyan azon hiányokkal s tulajdonokkal bir, mikkel a száműzés. Politicai vétségek s némely oly botrányok ellen látszik alkalmazhatónak, melyek a bünös' ott maradása által folyton megujulnának. Ha oly bünőkért itéltetik, melyeket a körülirt helyen ismét elkövethetni, irányában *erkölcstelen*, mert közvetlenül azon kerület' lakosai vannak megbüntetve, kik közé a gonosztevő mint egy vad állat erőszakosan van beszorítva; s inkább ártalmas mint javitó a bünösre nézve is ha tetteinek szinhelyére fog korlátoltatni, mert részint mivel ismertetik, részint régi gonosz szövetségei között kénytelen élni, félig erőtetve félig vonva érzi magát haladni elkezdett ösvényén. Nem fejtegetjük tovább, csak az jegyezzük meg, mikép igen *egyenetlen* s *bizonytalan*, némelyet épen nem sujt, egy földmüvest ki földeiből élhet, bár ne mozdulhasson ki, mást igen is kenényen, egy kereskedőt, mi meg fog bukhatni ha dolgaiban nem utazhatik; s vagy nem fog megtartatni a korlát, ha nincs rendőrség, s igy megszűnik lenni büntetés is, vagy hogy megtartassék, oly terjedt s kémszerű rendőrséget kell fölállítani milyen a franczia, mi a nemzeteknél sem az erkölcs sem a szabadság' érdekében nem kivánatos, mit a badeni javaslat' készitői is elismernek, azonban rendőri felügyelést a fogházból kiszabadultakra egy ideig még is kivánják megtartatni. E korlátolás némely körülállások köztt igen terhes büntetéssé válhatik! ilyen az oroszoknál Siberia.

S ilyen azon nemzeteknél melyek tengertuli gyarma-

tokkal birnak, az ELSZÁLLITÁS, mi szerint a gonosztevők sergesen vitetnek valamely sziget vagy gyarmat' lakosai közé. De igen világos, hogy e büntetés erkölcstelen irányu, mert az anyaországnak sepredékével s gonoszaival egy ártatlan telep boríttatik el, egy szűk tér, egy gyönge népecske, melynek rendre, erkölcstisztaságra s békére épen a legnagyobb szüksége van. S itt a bünösökkel egyszersmind büntetve vannak az ártatlanok is; azok eleibe amazok mintegy martalékul vettetnek. Mi előtt függetlenségét Éjszakamerika kivívta volna, Franklin mint ügyvivő Londonban gyakran sürgeté, kiméltetnék meg hazája e gyalázattól s veszélytől. A minister hivatkozék a szükségre kitisztítani a britt földet a gonosztevőktűl. „S mit mondana ön, viszonzá Franklin, ha mi ugyan ezen oknál fogva ide küldöznők csörgőkigyóinkat?" Mely büntetés erkölcstelen s az ártatlant egyenesen sujtja, azt nem szabad alkalmazni, bár feltaláltassanak benne egyéb tulajdonok. Azonban az elszállítás, kivéve ha magasb ranguakat ér, kevéssé is *példás*, kínait s viszontagságait a szenvedő csak maga ismeri, bizonyítja az, hogy voltak kik egy távol világ' szerencséiről álmodozván, egy nagy utazásnak tekintve azt, szinte vágytak reá, s akkor bánták meg, midőn már késő volt. *Nem javító*; igen világosan tanítja a gyarmatok' története. *Nem gátló ártani*: azaz, ott honnét a megitélt elszállíttaték természetes hogy nem fog bűnhödni, de annál bizonyosabban ott, hova szállíttatott. S nyert e valamit a törvényhozó, ha száma a bűnöknek nem kevesedett, csak a hely változott hol azok véghezvitetnek? *Gátlónak* egyedül némely politicai s olyan vétségekre mondhatni, miket elkövetni csak a hazában lehetett. *Osztékonynak* s *helyrehozhatónak* azért bajos állítani, mert legalább ugy a mint most Angliában gyakoroltatik, *meg nem becselhető*, s következőleg igen egyenetlen is. Alá van vetve számtalan oly történetes veszélynek, mi a törvényhozó' szándékában nem volt midőn a büntetést rendelé, s igy történik hogy sokra nézve a hét-tizennégy éves elszállítás halálbüntetéssé változik. Hat-

nyolcz hónapig tartó út, viharos tengeren, a forró tropicusok alatt, szűk kamrákban, csaknem mint a fekete rabszolgák, az épek összezárva a betegekkel, kitéve az oczeánon a pirátok' dühének, a partokon a vademberek' vérszomjának, — mind ez ha nem egészen bizonyos halál de kétségkivűl rettenetesb a bizonyos halálnál. Igazság e az, mely annak mit cselekszik végét nem látja be? Igazság e az vagy boszu, vagy vétkes gondolatlanság vagy épen halálveszélyt titokban szerző alattomosság, mely a megítéltet egy viszonylag kis büntetés alá számtalan életveszedelmeken keresztül küldi? Mintha nem merné megölni, azonban akarja, hogy veszszen el.

A MEGBECSTELENITŐ büntetések, milyenek kivált a bitó s bélyeg, melyeknek egyenes czélja a bünöst becsületétől megfosztani, ellenmondásban vannak a büntetőjog' minden józan elveivel. Ki becsületét szereti, annak a megbecstelenítés kegyetlenebb büntetés a halálnál; ki megszokta a gyalázatot, az föl sem veszi, azonban mindeniknek elzárja az utat visszatérni a tisztességes életűek közé. S ott fölösleges, hol már vagy a bünnek vagy a büntetésnek természetével együtt jár némi szenny, mint foganatlan ott, hol a büntetett cselekedet a közvélemény által vagy nem tekintetik gyalázatosnak vagy épen jelesnek s dicsőnek tekintetik. A bűn becstelenít meg s nem a büntetés, Sokat a dicsőség épen a hóhérpadon kezdett körülsugározni: soknak vált diadaloszlopává a bitó mihez gyalázat végett lánczoltatott, — emlékezzünk amaz angol íróra, ki a felség s ministerei ellen intézett gyúnyiratáért kiköttetvén, az összeseregelt néptől ünnepelve magasztaltaték mint hőse s martyra a szabadságnak. Alig volt az emberiségnek s egy egy népnek nevezetesb jóltévője, kit a hatalom nem próbált csuffá tenni, kezdve a töviskoronától a keresztfán, le a vállakra sütött bélyegig. S mit nyert vele? Legtöbbnek dicsőségét emelte, soknak hírt s fontosságot adott, mivel azelőtt nem birt. S a maradék' áldása összepontosul a gyalázat' helyén, s tisztelete ragyogó emlékben nyilatkozik.

A becsületet elveszteni lehet, nem elvenni. Ha a közvélemény a bűnöst nem fosztá meg tőle, hasztalan a törvényhozó' igyekezete, szerencsétlenné teheti de becsületlenné nem; ha pedig a bűn olyan, mi a cselekvőt az egész világ' szemében gyalázatossá bélyegzi, igyekezete részint nevetséges, mit von le arról kin már semmi nincs? részint kegyetlen s embertelen, még tovább akarván vinni s feszíteni mi már magában is elérte végpontját.

A gyalázatot tetszés szerint adni és venni nem függ a törvények' kényétől. A közönség' erkölcsi nézeteinek, az ugy nevezett erkölcsi sanctionak természetes kifolyása az. Nem tagadhatni azonban, miképen a törvényhozó a közvéleményre e tekintben is nagy befolyást gyakorolhat, kivált népnél mely gyermekkorát éli, sokkal kisebbet annál mely eléggé fejlett az eseteket sáját eszével itélni meg s nem tenni vakon magáévá a hatalom' szándékait s gyülölségeit. De midőn a törvényhozó ezt teszi, okoson és jogszerűen cselekszik e? Mi azt hiszszük, nem.

A törvényhozó a gyalázat' egyenes kiosztásába s meghatározásába avatkozván, szükségképen megháborítja a dolgok' természetes folyását. Némelyekre nézve meggyöngíti, másokra nézve megsulyosbítja azon részt a gyalázatból, mi szállani fogott a bűnre, ha semmi közbe nem jött volna megváltoztatni annak természetes viszonyait a közvéleményhez, a nyilvános lélekismerethez, mely az erkölcstelenséget minden árnyéklataiban híven kíséri s az esetek különféleségeihez szorosabban alkalmazkodhatik semmint az itélő igazság, mely némely általános szabályoktúl soha sem távozhatik el egészen. Midőn tehát a törvényhozó bizonyos bűnök' szerzői felett különösebben akarja összegyüjteni a becstelenséget, haszontalan dolgot cselekszik, mert a mennyiben igazságos, önkényt meg fog az történni; vagy tekintetének veszedelmest, mert csökkenni fog az ha a közönség ellenértelemben marad; vagy ha csakugyan czélját éri, erkölcstelent, részint mert egyegy embernek erkölcsi életét pusztítja el, részint mert némely bűnökre ösz-

szepontosítván a gyalázatot, ezt természeti magasságán felűl emeli, miből két igazságtalan eredmény következik: egy felűl azon cselekedetekről miket különösen meg nem bélyegez, leveszi egy részét azon gyalázatnak mi azokat valósággal illeti; más felül a kijelelt cselekedetekre nagyobb gyalázatot halmoz, mint milyen azokkal természetesen jár. Azaz, a népnek lélekből s önkényt kisugárzó fogalmait a jórúl s erkölcsiről puszta politicai s anyagi eszközök által akarja igazgatni s vezérleni, midőn a gyalázatot önkényesen osztogatja. S ha még is arányt tarthatna a különbféle bünök köztt, s ha a gyalázatot lépcsőzetes mértékkel alkalmazhatná minden egyes esethez, de ez lehetlen; részint azért mert itt a törvényhozó' hatása szükségképen általános, otromba, mely vagy alig érint, vagy összezúz, de főkép mert e büntetés, mint a halálbüntetés is *nem osztékony*, nem lehet valakit félig megbecsteleníteni, mint nem lehet félig megölni, a mérték rajtok úgy szólván csak a túlon van.

Szóval, a becstelenítés' czélja a közroszalásnak és szégyennek természetes és szabályos elosztakozásába beavatkozni; önkényesen megháborítani mi magában is jól megtörténnék; egy kiméletes és árnyéklatos büntetésnek helyébe, mi az erkölcsi sanctio, mely a körülállásokkal együtt nő és fogy és elmulhatik, egy otromba s baromi büntetést állítani mi az eleve meghatározott törvénybeli megbecstelenítés, mely hajthatlan és örökös.

De a megbecstelenítő büntetésekből, azon kivűl hogy a közmegvetésnek s megrovásnak menetelét oktalanul s önkényesen megzavarják, más erkölcstelen hatás is származik.

T. i. mint már érintők, a megbecstelenített köztt és a társaság köztt állhághatatlan gátot emel. Való, azon gyalázat mely a bűnnel természetesen együtt jár, szinte gát a bünös és a jog között: de ne feledjük el, miképen a tisztán erkölcsi sanctio a szerint módosul a mint a bűnös' élete változik, még mindig sulyosbulhat ha megátalkodva tovább

halad elő a gonoszság' útán, ellenben megengesztelődhetik ha tetteiből bánat ismérszik ki, ha élete lőn fedhetetlen, ha viselete jóra fordult, s nagy idő foglalt helyet az egykori bűn s az uj élet köztt. Mondhatni, az erkölcsi sanctio egy olyan természetes mérték, mely az embernek, mint a légnek a barometrum, mindig valódi erkölcsi értékét és sulyát mutatja ki, ugy fogytában mint növekedtében. S érthető innen, hogy hol ez bünöst nem lát vagy bánkodót lát, ott nem lévén hatás, megszűn visszahatni, nem lévén ok megszűn sujtani, s igy a kiszenvedett és megjavult apródonként akadály nélkül visszatérhet a tisztesbek közé, kik közűl bűne által körülbelül ép annyi ideig érzé kiszorítva magát, meddig méltó nem vala közéjök újolag fölvétetni. De táplálhat ily reményt az, kit megbecsteleníteni a hatalomnak *sükerült;* az kire hóhérkéz nyomá a lángoló vasat, vagy az ki nyilvános téren bitóhoz marhaként kötteték ki, az egész világtól boszantva s kárörömmel meggyaláztatni s kicsufoltatni? S ha gyalázata nem mulik el midőn a bélyeg' fájdalma megszűn, midőn a bitó mellől lelép, mikor mulik el? S ha a fogság' büntetése akkor szakad meg, mikor szabadságát a rab visszanyeri, ha a pénzbirságé akkor midőn a pénz lefizettetik, mikor szakad meg a becstelenségé? Soha. Magánosan fog állani örökké mint egy olyan ember, kiről a tudatlan vagy boszuálló orvosok elhiteték a néppel, hogy pestist lehel. Ismertessék bár jámbornak, szánni s ha szükség táplálni fogják; de egyszersmind kerülni mindenek. Kit sükerült megbecstelenítni, attól a gyalázatot a törvény sem veheti le, mint kit sükerült megölni, annak életét a törvény sem adhatja vissza; a legbutább nép sem hisz el rögtön egymás után két dolgot, vagy az elsőt nem hiszi el s a törvény ez esetben nem érte czélját, vagy a másodikat nem, s ez esetben a törvény nem fogja jová tehetni mit roszul tett. Ép az a különbség azon gyalázat köztt mi a bünből természetesen foly, s a köztt mit a törvény mesterségesen készít, hogy amaz módosulhat ez nem, amaz megszünhet ez soha, az egy mocsok mit tiszta viselettel lemoshatni s a

lélekből kiirthatni, ez folt mely a testbe s életbe mesterségesen s akarva nem akarva oltatik. S midőn igy büntetnek az europai törvényhozók, egyenesen a keletieket követik: mint ezek, *páriákat* teremtenek a társaságban.

Mert e büntetés *nem javító* hanem kiválólag elrontó, s *nem gátló* sőt inkább serkentő ártani. Hagytunk e lelkében csak egy csirát a megjavulásra? Nem raboltunk e el tőle minden reményt valaha felvergődhetni a mélységből hová levettetett? És ha felvergődött mit talál maga körül? Idegent és ellenséget. A status egy oldalra szigetelé őt, s tőle más oldalra választá a népet, mint két ellenséget állítá szemközt. Természetes hogy kik őt megvetik azokat ő üldözi, kik kerülik s keserítik azok ellen boszut forral. Letaszítottuk a kétségbesésig, mely utósó kapu a bűnök' országába. De aztán ne csodálkozzunk ha nyilhatatlanul zárva látván maga előtt a társaságot, részint kénytelen, semmi kör nem fogadván be, a munkásoké sem, részint hajlandó szörnyű fájdalmában azt mintegy ellentábort örökké vívni, s igyekszik rajta boszút állani és pedig rettenetest. Miért gondoljon magával, s miért kiméljen mást? Nincs e előtte örökre elborulva minden jövendő, s ki kímélte őt? Diligentius enim vivit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditae parcit. Impunitati genus est, jam poenae non habere locum (Seneca). Nem életét hagyták meg, csak a tehetséget enni és inni.

S ezen kivül nem *bizonyos* nem *egyenlő*. Némelyeknek a legborzasztóbb kín, úgyhogy Franciaországban a bitónál sokan meggyilkolák magokat, sokan megtébolyodtak; másoknak semmi, egy alkalom veszekedni a körültolongó s ingerkedő néppel. Leoldatván nem szerencsétlenebb csak szemtelenebb; ha ingott a bűn' földében, most abban mintegy megerősíttetett, hazája lön hol eddig talán csak mint tévelygő tartózkodék. *Nem megbecselhető*; hol határa a büntetésnek, mi jegyzi ki a véget, a kerületet melyen tul nem hat? S aztán tudja e a törvényhozó vajjon a bűnös meg fog e gyaláztatni, mit ő akar, vagy megdicsőíttetni mit talán a nép s közvélemény

fog akarni? Erkölcsileg *nem analog* egy bűnnel sem. Nem *helyrehozható;* a visszahuzott szó úgy nem adja vissza a becsületet, a gyalázatlanságot, mint a hűvelyébe vissza szállott pallos az életet nem. Vagy miként van vérdij, légyen gyalázatdíj is, s csináljunk tariffát a törvénybeli megbecstelenítésnek mint az angol-szászok az életnek, kiknél egy paraszt, élete 200 shillinget, egy nemesé hatszor annyit, egy királyé harminczhatszor annyit ért? Ki pénzzel kielégítve érzi magát, azt nem lehetett meggyalázni. Csupán egy tulajdonnal bir e büntetés, azzal hogy *példás*, borzasztón az. De egy részről ép mi által példás, t. i. hogy örökösen megbecsteleníti a bűnöst, ép az által erkölcstelen s használhatatlan; más részről főképen azokra nézve példás, kikben még van némi becsületérzés, s igy kik iránt a társaságnak soha nincs oka kétségbesni.

S mennél *népszerűtlenebb* annál bajosb megfogni miként állhatott meg Francziaországban a bélyeg egész az 1830ki forradalomig, s a bitó miként állhat fen még ma is[52]), és ez a becsületre oly kényes franczián knál, és Broglie' ministersége után, ki a bélyeget s bitót már 1828ban a „*legbolondabb találmánynak*" hirdette? Angliában alkalmasint még törvényes büntetés mindenik, bár vagy ritkán vagy épen nem alkalmaztatik. Magyarországot mi illeti most már kevés megye de város sok van, mint magyarországi utazásaimban tapasztalám[53]), mely vörös vagy fekete vagy akár-

[52]) Párisban a Place du Palais, a Palais de Justice-el általellenben lakván épen ablakom alatt állittaték föl s csaknem hetenként fölállíttaték ama faalkat, melynek oszlopaihoz kötöztetnek a bűnösök. Fejök felett olvasható a név, rang bűn, itélet, köröskörül a bámulók, sajnálkozók, s szitkozódók, gúnyolók' tolongó serege. L. Utazásom külföldön, I. k. — 1835. 1728 itélteték bitóra, s csak 741nek engedtetvén el, közülök 986 valósággal ki is köttetett. Compte général de la justice criminelle en France pendant l' année 1835 Paris. — Hietzigs Annalen der deutschen und ausländischen Criminalrechtspflege. Berlin, 1838. 5. B,

[53]) 1841ben, juliustól novemberig beutaztam valamenny i me-

mi színű szégyenoszlopait el nem döntette. Kalodát a biró vagy helység' háza előtt sok megyében látni, sokban nem.

Ide tartozik a NYILVÁNOS vagy KÖZMUNKA is. A gyalázat mi ezzel jár hasonlíthatlanul többet ront az emberen mint javíthat a dolog, mihez szoktat. Becsület vagy szemérem nélkül nincs rény s erkölcs; azokat kiben elfojtottuk azt már bünössé tettük. Bizonysága ennek az mit Bentham említ Bernről, hol némely rabok utczát tisztogatván s közhelyeken dolgozván, mások pedig benfoglalatoskodván a fogházban a tapasztalás igen világosan kimutatá közöttük a különbséget, mert az utóbbiak közül ritkán kerül vissza egy, az elsőbbek ellenben csak azért látszottak kiszabadulni, hogy új bünnel új jelét adhassák annak, mikép szemérmökkel erkölcsüket is elveszték. S Rotteck valóban csalatkozik azt hivén, hogy miután az folytonosan szem előtt van folytonosan elrettentőleg hat. Utczáinkon nemcsak munkában látni a rabokat, de alávaló barmok s dühös vadállatokként béklyóban és lánczokban, melyek' csörgése messze elhangzik, s elsárgult képpel s megfeketlett vászonöltözetben mi nehéz inségre emlékeztet, — és mind a mellett a jövőkmenők észre sem vennék őket, ha káromlásaikat és szemtelen tréfáikat nem hallanák. Mi mindennapi, volna bár rendkivüli különben, azt megszokja a nép. S nem csak az ilyen puszta kényszer, de a fájdalom s kín sőt a vér' tekintetét is megszokja. Ismertem tisztviselőket, kik kezdetben nem birtak szemlélői lenni a botozásnak, s később mint e lődei s mint társai, ők is számlálatlanúl osztaták azt is vallatáskor, az 1790: 42 gyönyörű és magasan egyszerű törvényczikkely' legvilágosabb parancsának ellenére, szükebbre a vádlott' tagain magok csavargaták az összevérzett köteleket.

A TESTI BÜNTETÉSEK alatt, mikre most áltmegyünk, először értjük a halálbüntetést, másodszor azokat melyek nagyobb vagy kisebb physicai fájdalommal járnak, a nél-

gyét s valamennyiben megvizsgáltam a fogházakat, a megyeit mind, a városiak s uradalmiak közül sokat.

kűl, hogy halált okoznának. Közűlök némelyek magok után nem hagynak maradó nyomokat, mint bot, korbács, vessző; másoknak következményei vagy tartósak vagy épen örökösek, milyen a csonkítás' sok féle nemei *). Azonban miután ez utóbbiak, mint óhajtjuk s szeretjük s némileg okunk is van hinni, aligha alkalmaztatnak valahol Európában; figyelmünket inkább az elsőbbekre fordítjuk.

E büntetések igen *személyesek*, de egyszersmind igen *erkölcstelen* irányuak mind a végrehajtás körül ácsorgó népre, mely itt bősz élvet keres, s akaratlanúl is boszuörömre ingerlődik, s ez nem egyéb mint egy neme a lelki visszahullásnak azon vademberek közé kik elleneiket megsütik s belőlök sikoltásokat kínzással csikarnak; mind a szenvedőre, ki általok az eszes lények' sorából az állatok' sorába taszíttatik le, s valóban a verés, levén némi hasonlat köztte és azon eszközök közt, mikkel az ember barmait kényszeríti engedelmességre, mélyen megalacsonyítja és pedig saját maga szemeiben is megalacsonyítja azt, ki alávettetik; mind a végrehajtóra, kinek közvetlen hatalmára s irgalmára bizatván embertársa, oly foglalatosságot üz, mely megkeményíti a szívet s kegyetlenné, dölfössé, boszúállóvá tesz; érezvén magát megvetve azon kötelesség miatt mit teljesít, saját alacsonyságát ugy boszulja meg, hogy tekintetével s erejével félelmesen visszaél; ki ezt nem hiszi az nem ismeri az emberi természetet. Hol van emberfaj gorombább, érzéketlenebb, boszuállóbb az uradalmi „fene" hajduknál? S más oldalrúl nincsenek e példák, hogy a megyei s uradalmi hajduságtól sokan azért bucsuznak el, mert emberi természetök nem bir szokni az örökös botozáshoz s veréshez?

Adjuk hozzájok, hogy e büntetések egyszersmind becstelenítők. S tagadtassék bár, a népben van becsületérzés mint van az urban, mert annak kútfeje nem az ismeret hanem az erkölcsi belső érzés, s ha az uré többnyire kényesb

*) Nálunk ez eltiltottnak látszik. Verb. P. III. tit. 20: ‚Mutilare neminem.'

mesterkéltebb, a népé mindig józanabb, természetiebb. Nem ismeri a népet, ki azt magasból s messzirűl úgy szólván látcsővön vizsgálta, ki soha nem állott a földmüves' küszöbén, s nem hallotta ennek egyszerün tiszta intéseit házanépéhez; ki bizodalmasan soha nem beszélt vele s nem hallotta ép itéletét a felsőbbek' s urak' házi életéről s tetteiről; ki soha nem tapasztalta, hogy némely megveretett férfi és azszony kik a gyermekség' pajkos s az ifjuság' szilaj korával együtt csaknem félszázadig maradtak illetlenül, vagy épen leányok hónapokig mint bujdoklanak mások' színe elől, kik éveken keresztül nem mernek Isten' házában megjelenni; ki soha nem látott egy öreg előljárót, jámbor és számos család' fejét, ősz hajjal, mit az idő mintegy megszentele, szenvedni bot alatt és sírni nem annyira fájdalmában mint búnak miatta, s türni ez alacsonyitást nem bünért, hanem talán mivel a megrendelt fogat jókor nem áll elő, s talán mivel a szük év' adóját nehezen tudja behajtani, s lelke megtörik életének tisztes estéjén a baromi fenyíték alatt, s fejér hajszálai a szégyenben mintegy ujra megfeketednek. Illyeneknek tanúja levén, lelkem egyegy zendületet élt ált s elgyult fejjel gondolám mit fognék én tenni illy állapotban. Tellre emlékezvén, ki mi előtt gyermekére lőtt volna, egy nyilvesszőt kebelébe rejte [53]). Egyébiránt ne csodalkozzunk, ha a becsületérzés kisebb a népben mint milyen lehetne; ugyan azon kéz mely nyomja bot alá, tartóztatja len a baromiság' körében. S hol mint Oroszországban Ilik Kátalin előtt s mint Chinában ma is minden ott knútával, itt bambussal, naponként megbecsteleníttetik, ott végre senki nem lesz

[53]) Lynds az auburni, később a singsingi fogház' ama hires de kegyetlen kormányzója egy müveltebb rabot, ki a fenyiték ellen vétett, megkorbácsoltatván (fenyiték miatt szabad, különben Éjszakamerikában testi büntetésre a törvény senkit nem itél) keservében s szégyenében esküt tön: mi szerint kiszabadultakor első dolga lesz Lyndset főbe lőni.

becstelen. A becsületnek mint rugónak mely tétet s mint őrnek mely tartóztat ekként fél birodalma vétetik el. Nem gondolja meg a törvényhozó, hogy a becsületérzésben egy oly hatalmas erkölcsi megóvó erőt ront el, mivel a béklyók' tárai s a pálczák' erdői fel nem érnek. Jegyzésre méltó, mikép a veretést legjobban a végrehajtó tisztviselők alsóbb sora védi; oka mert hivatalánál fogva a nép' aljasbjával érintkezvén, apródonként hajlik megvetni az embert, s hinni hogy reá csak kemény érzéki szerek hatnak. S ne feledjük, hogy ugyan azon tisztviselők, kik e büntetéseket czélszerűeknek hirdetik, mindig követelik magoknak a jogot is azokat a körülállások szerint szabadon oszthatni. Midőn az 1836ki országgyülésen a botozás' eltörlését vagy megszorítását inditványozák, emlékezhetünk mi hangosan roszaltatott ez országszerte a járásbeli tisztviselők' legnagyobb része által. Azt hiszik ők, a pálcza a társasági rendnek oszlopa. Silány hit s még silányabb emberismeret! Franczia országban 34 millio ember él együtt bot nélkül, s tábora káplárpálcza nélkül hódítá meg Európát, s ma is, egyetemben a porosz hadsereggel, a nélkül tartatik példás fenyitékben. Humanisáljuk a büntetéseket és humanisálódni fog a nép.

S közbevetőleg szabad legyen megjegyeznem hogy e büntetés' megszüntét nem elég bizni a szelidülő korra, hanem tiltani kell, mert ha sanctio nem lesz ellene, mindig lesz bot mert mindig lesz indulat. S az ó rendszer' embereinek diadalmas öröme, látván hogy a philantrop is, ki a bot ellen szót hatalmasan emel, veri szolgáját, öröm lehet de nem arra bizonyság hogy e büntetés nélkülözhetetlen, hanem arra hogy az embernek ellenőrre visszatartóztatóra van szüksége saját maga ellen. Ki magán nem uralkodik azon a törvény uralkodjék.

E büntetések *osztékonyak* Lehet sulyosbítani, lehet enyhíteni. Az ütleg' száma, sulya, az eszköz' alaka s tulajdona egytől végtelenig változhatik. Mi a csonkítást illeti, ugy látszik ez is enged fokozatot, mert

egy ujjat elveszteni kisebb rosz, mint elveszteni kettőt vagy egy kart; azonban e fokozat elenyész mihelyt minden csonkitás magában tekintetik, mert mi egyes csonkítást a törvény büntetésül kijelel, abban már nincs lépső fel s alá, mi által a bün s bűnös' különbféle körülálásaihoz alkalmaztathatnék, s következőleg ugyan azon névbeli büntetés valósággal nem lesz az. Azonban mind két rendbeli büntetéseknél, a sulyra s fájdalomra nézve, igen sok függ a végrehajtó' kényétől s akaratától.

S ez egyik oka hogy bizonyosak ugyan de igen *egyenetlenek*. Mert ezen kivül szembeszökő, hogy ha az ifju és agg, a gyönge és izmos, a férfi és nember számra és sulyra egyenlőn büntettetik, nagyon egyenetlenül szenved; hogy ha egy festésznek s egy hangásznak szeme tolatik ki, s egy hangásznak s napszámosnak két ujja vágatik el, némelyik sokat vesztett, de némelyik mindent. Ugy hogy azt csak némileg is igazságosan akalmazni nem lehetne, ha a birónak az egyesek' különbféleségeihez képest szinte korlátlan hatalom nem adatnék, Mind ezekhez jön még ama fő tekintet, hogy miután a büntetések némi becstelenséggel járnak, durva, szolgai s becsületre kevésbbé érzékeny emberekre nézve nem egyebek mint testi fájdalmak, és pedig az izmok' ereje szerint néha igen türhetők; ellenben annak ki becsületét szereti, ki egyébiránt emberi és polgári méltóságának érzetében gondolkodik s cselekszik, egy pálczaütés rettenetesb mindennél a világon. S ép azért az első osztálybeliekre nem különösen elrettentők, kivévén hogy egyszersmind rendkivül kínosak; mig a másod osztálybeliekre igen kegyetlenek mivel becstelenítők.

S mi az embert állatnak veszi s baromként sujtja *nem szellemi* büntetés az; mi irányában erkölcstelen *nem javitó* az. Sőt midőn e büntetések egy részről megalacsonyítják s mondhatnám megbecstelenítik azt, kit sujtanak, más részről részint fentartják, részint szülik a durvaságot, szolgaiságot s maga-nem-becsülést nemcsak azon néposztályban, mely alájok van vetve, hanem általán a nemzet' kebelében.

S igy maga a törvényhozó rontja el a jót egyik kezével, mit tön a másikkal. S mi több, ha a büntetőjog nem nemesül, nem emberiesedik, a népnevelésnek s népoktatásnak sem lehet kivánt foganatja, mit ez épít, elrontja a brutalis rendszer; évek' folytában kimüvelődik az ember, egy óra bünössé teszi, s kevés pillanatnyi büntetés barommá alcsonyítja a helyett hogy visszaemelné. Egy londoni menedékház' (the refuge for the destitute) igazgatói mint sok évek' tapasztalatának eredményét mondák ki, mikép teljesen javíthatlanokat csak azok közt találtak, kik mielőtt az intézetbe jutottak volna, korbácsbüntetést állottak ki.

Erkölcsi analogiában e büntetések egy bűnnel sincsenek, kivévén talán a nemi bűnt.

Példásak, de oly drága s iszonyu áron mint a becstelenítő büntetések. Egyébiránt statisticai adatok bizonyítják, miképen azon német tartományokban, melyekben a bot s korbács eltöröltetett, az ezek alá esett bűnök' száma most sem nagyobb, mint azon tartományokban, melyekben bot és korbács most is szokásban vannak. S ha kis rosz czélhoz juttat, nem kegyetlenség e nagyobb roszszal sujtani!

A csonkítás lehet gátló, ha a hamisítónak keze vágatik el vagy az irástudatlan árulónak nyelve szakíttatik ki; de a verés épen nem, sőt a bünösben az akaratot megrontván a nélkül hogy ártásra tehetségét s alkalmát elvenné, gyakran egyenes és közvetlen ösztön ismét ártani.

Hol a bot s vessző, miként egy czukorültetvény' rabszolgái köztt, mindenfelé s minduntalan hangzik, ott megszokja a nép mely szenvedi, megszokja a felsőbb rend mely szemléli, de sebesen népszerűtlenedik ha ritkul; mihelyt nem mindennapi, azonnal észreveszi a nép hogy vele, ki e-szes és erkölcsi lény, ép úgy bántak, mint ő bánt barmaival. Végképen eltöröltetett az ujabb időkben Éjszakamerikában, Toscanában (már 1764 körül), Franczia országban, Genfben, Vandlan (fő városa Lausanne) s Helvország' több cantonaiban is, és a hesseni, badeni nagy herczegségben s Nassauban; Angliában leginkább a hadseregnél s ott is

ritkán alkalmaztatik; Norvegiában 1834 óta csak a gyermekek vesszőztetnek; a testi büntetés nem jő elő a braziliai 1831ki törvénykönyvben s a belgiumi, 1834ki törvényjavaslatban sem; Poroszországban a legaljasb néposztályra, egyéb német tartományokban néhol a népalj'lustáira (liederliches Gesindel), máshol a külföldi kószákra, Helvorország' némely részeiben pedig egyedül a 16 év alattaikra van szorítva [54]). De honnét egyszer kiszoríttatott, oda soha sem jutott vissza többé, hacsak nem a zsarnok' kezében.

Nem becselhetők kivált a csonkitások, de a verések sem mindig, mert mint följebb láttuk, nem egyenlők, s mert örökös gyengélkedésnek válhatnak forrásaikká. Ismertem ifju legényeket, kik tilalomtörésért szenvedett bot alatt félkoldusokká lettek. S törvényszékeinken a megyei ügyvédek hányszor nem vetik ellen itélethozatalkor: bot alatt elromolván, testi büntetést már nem szenvedhet! Ha ez hazugul mondatik, akkor az igazságszolgáltatást országszerte egy borzasztó házudság hatá ált, ha való, mint hinnünk kell, ime szörnyű hatánya a botnak. A botrendszer nyomorékká mindent tehet, emberré senkit.

S nem helyrehozhatók mivel becstelenítők. Szánni kellene azon országot, melynek lakosai azt hinnék, hogy minden jová van téve, ha az ütlegek' fájdalmainak ára megadatott, s hogy ha szamárként megrázkodtak, lehullott s elmulott rólok minden szenny. S a törvényhozó sokat tehet, másodszor teremti a népet, bölcs rendszerrel vadból embert csinál, oktalan rendszerrel embert barommá alacsonyít.

Mind ezek szerint, a testi büntetéseket törvénykönyvében ne szenvedje meg egy 'nép sem, 'mely csak némileg is haladásban van. Sőt ott is töröltessék el a bot, hol még durvaság s szolgaiság uralkodik a népben vagy annak némely osztályaiban, mert mig botoztatik addig soha nem fogja magát becsülhetni, következőleg soha nem fog kiemelkedhetni a durvaság és szolgaiság' állapotából. Az

[54]) Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft und Gesetzgebung des Auslandes 1836. VII. B. Archiv des Criminalrechts. Neue Folge 1838. Ites Stück.

ilyen durva büntetésnek a törvényhozó csak egy okát adhatja, azt, hogy a népet hozzá szoktatván szelidebb büntetésekkel nem fékezhető; azonban látni való, miként ez ok mellett azok soha sem fognak megszünhetni. Általok a két leghatalmasb lelki támasztúl fosztatik meg a bűnös: az erkölcsi méltóságtól s becsületérzéstől. S e nélkül nem ember ő. S a törvény, valóban következetesen, vele mint nem-emberrel bánik, pusztán csak rettentvén, kinozván; azonban a kín nem jobbá de kegyetlenebbé tette s minden kín után több ügyességgel de egyszersmind nagyobb boszuval s megrögzöttebben tér az életbe, s mindig borzasztóbb dolgokat követ el, részint mivel minden büntetés után romlottabb, edzettebb, részint hogy ha csakugyan szenvednie kell legyen miért szenvedni, s igy egymást felváltva, megszakadatlanúl bűnből szenvedés s a szenvedésből új bűn születik. Mig végre s törvény' mértékét betöltvén büneinek száma, a társaságtól melynek bánása s egyenes befolyása által lön azzá a mi, megérettnek itéltetik ama nagy végszerre — a halálbüntetésre [55]).

[55]) Álljon itt, most még töredékképen, néhány ország' fenyítőjogi büntetéslajstroma. Nápolyban (1819). Halálbüntetés; fenyitékház; rabság vason, hajón, várban; korlátolás valamely szigetre; számüzés; eltiltás hivataltól, saját javai' kormányzatától; malleveria mi szerint a bűnös zálogot tartozik adni jóviselete felől, mi 100 aranynál nem lehet kevesb s 5000nél nem több s mit elveszt ha bűnhödik. —

Brasilia (1827). Halálbüntetés; hajórabság; fogság nehéz munkával, fogság egyszerűn; számüzés; infamia; pénzbirság; a büneszközöknek elvesztése; zálogadás; rendőri felügyelet.

Louisiana (1825). Pénzbirság; letétel a hivatalból; egyszerű fogság; ideigleni és örökös felfüggesztése a polgári jogoknak; fogság kemény munkával; magányfogság;

Baden (1839ki törvényjavaslatban). Halálbüntetés; örökös s ideigleni fogság; letétel a hivatalból; eltiltás a közhivataloktúl, mi együtt jár polgári becsület s szolgálatjogok' elvesztésével.

Éjszakamerikában, általában szólván, háromféle büntetés divatozik: pénzbirság, fogság és halálbüntetés.

IV.

HALÁLBÜNTETÉS.

A testi büntetések' végpontja a halál. Túl ezen a törvényhozók csak azért nem mentek, mert nem mehettek, s minthogy nem mehettek, igyekeztek tenni a legkínosabbá. Mit Caligula nem irtózék kimondani: adná Isten, egy feje volna e római népnek, hogy egy csapással leüthetném, ahhoz hasonlót sok törvényhozó s biró kinvána lelkében: ‚miért nincs száz élete a gonosznak, hogy százszor végezhetném ki.' S Európa, mint a többi világrész még ma is, béke s háború' idején egyiránt ontá az embervért. S a társaság talán bűn nélkül tehette, mivel azt hivé, joga van életet oltani, s azt hivé, nélküle nem állhat fenn. Azonban végre föltámadt a törvényhozókban a lélekismeret. Még nem éreznek belső fordulást de kételkednek. S mely napon a törvényhozót kétely szállja meg e rettenetes jog iránt, mely napon a vérpadtúl borzalommal fordul el s kérdi magától: vajjon midőn egy bűnt megbüntetett maga nem követett e el egy ujat: e naptól fogva nem övé a halálbüntetés, alkalmazván azt, bűnt követ el bűn miatt.

Szerintünk a büntetés' jogalapja kettő

I. Az elkövetett bűn. E szerint az a kérdés: van e bűn mi emberi birótúl halált érdemel, és miután a büntetés nem egyéb, mint megfosztás egy jótul, az élet oly jó e, mi azonkép mint más javak, tárgya lehet a büntetésnek?

II. A szabadság s béke' fentartása. E szerint az a kér-

dés: halálbüntetés nélkül fenállhat e a társasági szabadság és béke? Mert ha volna is bűn, mi halált érdemlene, s ha el lehetne is az életet szintugy venni, mint más akármely jót; nem lenne azért jogszerű e büntetés, ha egyszersmind nem szükséges a társasági rend' fentartására.

Mi az első kérdést illeti, minden hosszasb fejtegetés nélkül állíthatni: a létel e világon csak az emberben szent és sérthetlen, mert csak az ember bír személyességgel, mert csak ott van jog, hol ész van, s ez csak embernél van [56].), S az élet az emberben is csak azért jog, mert eszénél fogva ismerte, mikép azt Istentől s magasb erkölcsi czélok' elérésére nyerte. S így e jog idősb az észnél, miért is ez arról le nem mondhat s róla nem rendelkezhetik. De egyszersmind közvetlenül az észben gyökerező jog, mert az észnek s az életnek használata oly belső kapcsolatban áll, hogy lehetetlen elválasztatniok [57]). S ha nemcsak ez egyedül olyan jog, mely eredeti, mely a status előtt és segedelme nélkül önmagában megvan és fenáll, mert ilyen a szabadság gondolatban s cselekedetben, s ilyen minden jog, mi az észből ered: *de ez az élet egyedül olyan, melyet nem lehet ugy felfüggeszteni, hogy egyszersmind meg ne szünjék örökösen*, s azt hiszem, ez oly különbség, mit az ész is lényegesnek ismer. S ez által a teremtő az életet mintegy megszentelni akarta, jelentvén általa: senki nem fog ölni, mert senki nem adhat életet, senki nem veendi, mit vissza nem adhat.

Ezért hirdeti természet, ész, erkölcs és minden népvallás olly egyhangon ama nagy parancsot: *‚ne ölj.‘* S nincs ember a földön, ki e parancsot igazságosnak és szentnek nem vallaná; annak vallja a gyilkos de öl, annak a status de szinte öl. Azonban ha ez az erkölcs és ész' örökös és változhatlan parancsa, úgy soha és semmi körülállás-

---

[56]) Lucas Du système pénal. Part I. Chap. I. II.

[57]) Carmignani, Die Todesstrafe, übers. v. Spies, Bamberg, 1837. I. 29.

ban nem szabad ölni, s ha alóla kivétel tétetik, megszünik lenni az ész' s erkölcs' törvénye, mely feltétetlenül minden eszes és erkölcsi lényt kötelez. S ha e parancsot így korlátolhatni: ‚ne ölj,— kivévén ha a status mást rendel,' úgy hasonlóan bánhatni valamennyi parancscsal, s így kell kimondani: ‚ne orozz, — ne hazudjál, — ne paráználkodjál, kivévén ha a status némely esetekben arra feljogosít.' Nem botránkoznék e meg ilyesmin mindenki, bár mi szükség s haszon által igyekeznék azt a status igazolni? Mert mi magában rosz, az nem szabad a statusnak sem. Jogának kútfeje szinte az ész, mi az egyedé is, s így nem lényegében más csak körében nagyobb [58]). Végtelen hatalommal a társaság sem bír, mert az csak addig terjed, meddig joga, s ennek határa van; s miként a hatalom a jogot illeti, s amaz ennek véde úgy társaságnál, mint embernél, viszont a jog fékezi a hatalmat, s természetes határai gyanánt épen a jogot jegyzi ki, minek védelmére állíttatott.

Ez állítás ellen egy ellenvetés hozatik föl s véve szorosan, több nincs is. Ha az élet, így szólnak Filangieri, Broglie, Rossi, Silvela [59]), teljesen sérthetlen és szent, úgy a megtámadott nem ölheti meg ellenét veszedelmének végpontján sem.

Abban mindenek megegyeznek, hogy a megtámadottnak joga van hatalmát saját életének védelmére fordítani, de nem azon határ iránt min tul nincs joga; következőleg min ha túlviszi hatalmát, épen azon bűnbe esik, mit a megtámadó fél elkövetett. Némellyek a megtámadottnak jogot tulajdonítnak megölni az ellenfélt, ha máskép meg nem védheti életét; mások, mint a quakerek, e jogot pusztán az óvakodó védelemre szorítják. Emezek azt hiszik: nemcsak jogunk van midőn védekezünk, de kötelességünk is

---

[58]) Holst, Die Todesstrafe aus dem Standpunkte der Vernunft und des Christenthums betrachtet. Berlin, 1837. Neunter Brief.

[59]) Du maintien de la peine de mort. Paris, 1832.

mások iránt, mi alól pusztán a' megtámadó' bűne s veszélyünk nem oldozhat föl; joga egyenlő a mienkkel, s ez okbúl nem állunk fölötte, az által pedig, hogy ő megsérté kötelességét, minket a magunké alól nem mente föl. Amazok azt tartják: ha nemcsak *igazságtalan*, de egyszersmind *veszélyes* a megtámadás, szabad feláldozni a megtámadó' életét, hogy a magunkét megmenthessük. Emezek szerint nincs eset, mi a' jogegyenlőséget megbonthatná, s az örök kötelesség alól fölmenthetné; amazok szerint van eset, melyben ember felebarátjának élete *fölött* jogot nyer, azaz, olyan jogot tulajdonítnak magoknak, mit másokban hasonlóan kellene tisztelniök. Közttük a különbség ez: a megtámadás' esetében a kötelesség küzdésben látszván lenni a joggal, egyik rész a kötelesség, másik a jog mellé áll.

Mi ezek közül egyik véleménynyel sem tartunk; az elsővel nem, mert szerinte az ártatlan' sorsa roszabb lenne a gyilkosénál, a másodikkal nem, mert ez jogot teremt magának az élet fölött, mi csak Istené, s mert a jog' kútfejének a bűnt mondja.

Tehát a megtámadottnak azért van joga védekezni, mert elidegeníthetlen joga van az élethez, nem pedig mert bűnös a megtámadás, bizonyitja az, mert a védelemnek ott is helye van, hol nincs betudás, ekképen hol nem lehet bűn sem, s ha a védelemjognak forrása a bűn volna, hol venné itt magát e jog? A veszély ennek nem oka, csak alkalom azt gyakorlani, mert az egy az életjoggal, mi mindenütt van, hol ember él, legyen megtámadó avagy sem. De az élethez a gyilkosnak szinte oly sérthetetlen joga levén, mint annak, ki tőle védi magát, miként fér összsze e két jog, s ha amaz megöletett, nem az sérteték e meg mi szent?

Válaszunk kétféle.

Ő is bír azon életjoggal, mivel minden ember bír, de ő sem bír azzal, mivel egy ember sem bír, t. i. joggal az élet *fölött*. S engem megtámadván épen a jogot igényli, mi csak Istené, kié az élet és halál' titka; oda lépett, hol

nincs joga, következőleg hol annak megfelelő kötelességet ne várjon. Ellenben én jogomat gyakorlom, mert jogom van az élethez s azt védelmezem, s nem állíthatni, hogy sértem az övét, mert itt neki nincs joga, mert nem élete' védelmében támadt meg, hanem hogy enyimet elrabolja. Itt csak az én jogom forog kérdésben, az övé nincs megtámadva. Ha nem védném magam' elismerném jogát az élet *fölött* mivel nem bír. Pedig kötelességem felebarátaim iránt azoknak joga —, mint viszont azoknak kötelessége irántam az én jogom által határoztatik meg. A' megtámadás' pillanatában nekem csak úgy tétethetik kötelességemül lételét nem bántani, ha neki valóban joga van enyimet megrohanni; honnét magában foly, miképen ha ő e joggal nem bír. nem kívánhatja tőlem az annak megfelelő kötelességet sem. És így ha semmi joga nincs az élet *fölött*, nekem ellenben örök jogom van az élethez; neki semmi esetben nem szabad azt megtámadni, nekem pedig minden esetben, s a végperczig szabad azt védelmezni. Sőt kötelességem, mert védvén magam' egy bűn' elkövetését gátolom meg. A hatalom az észt, a jogot illeti, s *ha* az itt valamelyik félnél *van*, bizonyosan a megtámadottnál van, akármi történt előbb, mert annak élete, mi a legfőbb jog, forog veszélyben. Azonban ha vagy saját erőmmel, vagy mások' avatkozása által ártalmatlanná tehettem, nem szabad megölnöm, mert már ekkor nem életjogomat gyakorlanám, de jogot követelnék élete *fölött*, s folytatnám, mi bitorlást ő kezde el. S miként a hatalom eddig megvédte a jogot, viszont itt a jog által korlátoltatni kell a hatalomnak, A jog helyreállván egyensulyába, a hatalom egyik részt sem illeti.

Egyébiránt talán még tisztább s következetesb, bár egyszersmind merészebb is így válaszolnunk.

Ha csak az jogszerű mi észszerű, s abban van jog, miben ész van, úgy mi a megtámadás' esetében egyik részénél sem látunk jogot. A megtámadó az indulat után megy, ha az észt követné nem fogna megrohanni; a megtámadott a szükségnek enged, ha az észt követhetné, nem fogna öl-

ni. Nem két jog küzd itt egymással, mert nincs jog felforgatni a jogot, minthogy soha nem lehet ész ellen ész, hanem az indulat vív a szükséggel, s természetes, hogy bár melyik győzzön, egy jog esik áldozatul. Ész azaz jog nélküli összeütközése ez a hatalomnak, hol miután mindig és szükségképen a nagyobb él meg, a kisebb elvész, a jogot keresgélni hasztalan. A különbség az igazságtalan megtámadó s ártatlanul megtámadott köztt ez: amaz ha ölt, vagy ha csak akart is ölni bűnhödött szabad akaratból, és így felelős s lakolnia kell; emez ha ölt, bűnhödött kénytelenségből, s lélekismerete s mindenki által bizonyosan fel fog mentetni. Tehát az ember' élete szent és sérthetetlen jog, s objective minden bűnhödik, ki embert öl, legyen megtámadó, legyen megtámadott; de hol kénytelenség uralkodik, ott nincs szabadság s így bűn sincs, mert nincs betudás, s ezért nem lakolhat a megtámadott, bár bünt követett el. Az egész vita a jogtudósok köztt azért nem végződék mind ez ideig, mert, valóban csudálatosan senkinek sem juta eszébe lehetőnek tartani olly esetet, melyben egyik félnek sincs joga, mintha egyiknek szükségképen joggal kellene bírnia s cselekednie.

Hogy a status szinte ölhessen, szükség ne védelmezhesse magát másképen. Azonban a status nem enged az indulatnak és szükségnek; ereje nagy levén, ideje is van gondolkodni és nyugalommal itélni. A megtámadó engem egészen megrohan, itt egy viaskodik egy ellen; de midőn a status megtámadtatik egy tagában, nem ő maga s nem az egész támadtatott meg, s itt mindennek ereje küzd egy ellen [60].) Hasonló esetben a status egyedül akkor van, midőn status ellen háborut visel, hol szinte ne keressünk észt s jogot, mert csak bűnt találunk mindenik résznél, azon különbséggel, hogy melly fél szabad akaratból lön megtámadó az felelős tetteiért, mely kénytelenségből védte magát, annál nincs betudás.

---

[60]) Pastoret, Des loix pènales, 1790. II. vol.

Állítók, az élet sérthetlen s ölni bűn. Senki nem tagadta, csak az mondaték ellenvetésül: hogy e szerint megtámadóját ártatlan sem ölheti meg. Mi válaszoljuk: megölheti, de objective kétségkivül bűnt követett el; azonban subjective, ha csakugyan a kénytelenségnek engedett, a bűn neki, mint a hegyről ember által önmagára leszakított kőnek nem fog betudatni. S e szerint állhat az elv, a nélkül, hogy mellette az igaz ember' sorsa roszabb lenne a gonoszénál.

S ki kell mondanunk, e jogot, kivált napjainkban, ép a fejedelmeknek kell leghangosbban hirdetniök s tiszteletessé tenniök, mert nekik is ez legerősb védelmök. Mint fejedelmek mindenek fölött állnak, mint emberek egy sorban mindennel. S ha magasbban látszanak is állani polgári semmint emberi lételőkre nézve, amaz által mindenek alájok helyeztetvén; emerre nézve azonban szentebb joggal bírnak, életök sérthetetlenebb mint koronájok, amaz Istentől ered, ez emberektől való, a korona' szentsége mesterséges, csinált, az életjogé eredeti. S ha a népek kezdettől óta s folyton e jognak tiszteletére taníttattak s emlékeztettek volna, mi kivételképen pusztán a koronára szoríttatott a zsarnokok által, a nemeslelkű Condorcet XVI-ik Lajos' védelmében nem kiáltotta volna hasztalan a franczia népnek: hogy ha élete mint királyé nem volna sérthetetlen és szent, bizonyosan sérthetetlen és szent az mint emberé; s nem volna a földgömbnek legszomorubb jele a kereszt, melynek sötét árnyékában az sírdombként nyugoszik.

Következik felelnünk az első kérdés másik' részére: van e bűn mi emberi birótúl halált érdemel? Nincs, mert az élet elidegeníthetlen jó, mit egyéb jó gyanánt büntetésképen elvenni nem szabad; mindenki bűnhödik, ki öl. De nincs akkor sem, ha az életet bár nem sérthetlennek azonban a legfőbb jognak hiszszük. Ember csak a cselekedet' külsejéről itélhet, a tárgyról mely megsértetett; de tiszta ismerettel nem bír sem a cselekvő' szándékáról, mi a bűn' subjectiv oldala, sem a megsértett erkölcsi törvények-

ről, mi a bűn' objectiv oldala. S ha van eset, melyben valaki az életre méltatlan, ez ott áll elő, hol a bűn' e két oldala legmagasb fokára hágott, azaz hol teljes erkölcsi romlottság van. De ép ez az, minek az ember fölötte tökéletlen ismeretével bír, mert a szándékot egész mélységében csak Isten látja keresztül, mert az erkölcsi törvényeket teljesen csak ő ismeri. Ha szabályul az állíttatik föl: mindennel az történjék, mit ő mással cselekedett, úgy ki más' gyermekét megölte, annak viszont saját gyermeke fog öletni, ugy ama borzasztó talio lesz a törvény, s ki nem iszonyodik vissza ennek szörnyüségétől? Ha pedig a törvényhozók' itéletére bizatik a szabály itt halált szenved az, ki a szomszéd tartományban egy hónapig alig ülne fogságban, s az örök igazság szerint itélnek e azok, kik mértföldként más más törvény szerint itélnek? Tehát ha az emberi bíró nem tekintheti keresztül a szándékot, s ha tökéletesen nem ismerheti az erkölcs' törvényeit, senkit nem mondhat tökéletesen teljesen megromlottnak, s így nem itélhet halálra senkit. Mert erkölcsileg szabad e megölnie, kit nem tart javíthatlannak? S ez itéletet ember nem mondhatja ki, itt egyedül Isten határozhat, ki mindent tud, s mindent lát, Egy angol papot rabló támadt meg: néhány intést ád néki, s a rabló beáll szolgálatába, s a pap csak koporsójánál födi fel a közönségnek, hogy ama jámbor, munkás és hűséges ember, kit nála harmincz évig ismertek, — egykor rabló volt [61]). Csak az isteni igazságtheoria, mely *vétket* s bűnt egyiránt körébe von, igényelhet magának jogot az élet fölött, nem észszerűen ugyan, de következetesen, s mérték nála a talio, és szinte jogszerű, hogy ki kínosan ölt, kínosan végeztessék ki; emberi igazságtheoriánk, bár tekintettel a belső indítóokra, cselekedetek' külső hatásáról itél, s így nem az erkölcsiségről magában, s nem az életről, s irtózik azt elvenni, mit csa-

[61]) Montagu, The opinions of different authors upon the punishment of death. London, 1813. vol. III. l. 257.

latkozása' esetében vissza nem fogna adhatni. Amaz így szól; nem érdemled az életet, megfosztlak tőle; emez: nem érdemled a szabadságot, rabbá teszlek.

Mielőtt a második kérdésre áltmennénk, azon ellenvetésre, hogy a halálbüntetés minden népeknél s minden korban gyakoroltatott, nem lehet egy pillanatot nem vetnünk, miután ennek még olyanok is, mint Rossi némi fontosságot tulajdonítnak. Az állítás igaz, bár nem kivétel nélkül; de vajjon belőle a következtetés helyes e? Számtalan általános tévelyek, de kevés általános igazságok vannak gyakorlatilag a kormányokban s törvényhozásokban felállítva. S ha az, mi áll saját magának criteriuma, azaz, mi áll azért jogszerű mert áll, úgy a régiség' mértékén ezer fokkal jogszerűbb a zsarnokság a képviseleti rendszernél; úgy Draco' törvényei Solónéinál jobbak, mivel régiebbek; úgy a torturát nem kell vala eltörleni, mert annak gyakorlata nem vala kevésbbé általános a halál' büntetésénél. Bálványozás a vallásban, zsarnokság a kormányban, halálbüntetés és tortura a jogtanban korra s terjedelemre nézve teljesen egyezők. S amaz erősség mind ezen iszonyúságokat védelmezi? S ha nem védelmezi mind, miképen védelmezhet közűlök egyet, s miért épen ezt? Egyébiránt ki ma valamit azért véd mert régi, egykor ugyan azt, mint ujat ellenzeni fogta volna.

S állítván Rossi, hogy az emberiségben a halálbüntetés ellen még nem zendült föl a lélekismeret, még erősbnek véli mit állít, midőn mondja, miképen a halálbüntetés bírja javallatát csaknem minden embernek, még olyanoknak is, kik az értelmi s erkölcsi fejlődés' magas fokára emelkedtek. De vajjon, kinek lélekismerete sugallja a valót, a Dideroté e, ki Beccariához magyarázatokat írván, a bűnösnek kínzását jogszerűnek (!) mondja [62]), vagy Diepolt hóhéré, ki 1513-ban a nürnbergi tanács előtt hatá-

[62]) Beccaria über Verbrechen und Strafen. Übers. v. Berg. Leipzig, 1798 I. Th. I. 137. * alatt.

rozottan kijelenté, miképen ő karóba többé senkit nem von, s egy másé, ki 1576-ban [63]), és egy harmadik hóhéré, ki szinte ez időtájban nem akart úgy kinozni, mint parancsoltatott, mondván: hogy saját üdvét is meg kell gondolnia [64]). S a quakereké, a sociniánoké s általában az elsőbb kereszténveké nem föltámadott-e e büntetés ellen? S hol egyesnek lélekismérete egyesével, felekezeté a sokaságéval ellenkezésben van, ott azt kell-e következtetnünk: jogszerű, vagy azt: kétséges, miután hol jogrúl van a szó, ott nem szám határoz.

Valamely intézvénynek hosszas és általános gyakorlata módot ád megitélni, mi jó s mi rosz oldala van; de tekintetet s jogot nem követelhet pusztán azért, mivel régen s mindenszerte gyakoroltatik, míg egyszersmind nem bizonyíttatik be, hogy legjobb törvények, mik legrégiebbek, hogy a népre legüdvösb intézvények a legállandóbbak s legterjedtebbek. S azt lehetetlen bebizonyítani, sőt a történet' lapjai megczáfolhatlanul az ellenkezőt hirdetik. S én azon csodálkoznám, ha az emberek a halálbüntetést mind eddig nem gyakorolták volna, kezdetben ölt a status szükségből, később szokásból, aztán nevében a zsarnokok folytaták, s miről a nép nem gondolkodik s örökké teszi, és látja s nevében alkalmaztatik, azt jogának hiszi utóbb s természetévé válik. Soká emelkedheték a status szent hivatásának igazi érzetére: megőrízni az egyest a bűntől a nélkül, hogy a gyilkosságot maga utánozná; tiszteletben tartani az erkölcsi törvényt a nélkül, hogy a természet' törvénye megsértetnék; s minden és saját maga ellen is kimondani, nagy és isteni elvét az emberi élet' sérthetetlenségének. De mind ezek fölött tudjuk azt is, hogy az igazság és jog soha el nem idősül. S ha meggondoljuk, miképen

[63]) Zöpfl, Denkschrift über die Rechtmäss. u. Zweckmäss. der Todesstrafe. Heidelberg, 1839. l. 28. 29.

[64]) Hitzig, Annalen d. deutsch. und. ausl. Crim. Rechtspflege. Berlin, 1829. 5. Heft.

a történet a tévelyeknek egy határtalan tengereként nyilik meg előttünk, mik között itt ott tünik föl az igaznak egyegy szigete, mely öröktől fogva van, s örökiglen állni fog, azon körülállásból, hogy a legmesszebb korban találkoztak a halálbüntetésnek ellenzői, s hogy ez némely népeknél, bár rövid időre, eltörölteték, inkább értelmünk vonhat erősséget; sorsa a nagyobb s egyetemibb igazságoknak töredékes villámlatokban mutatkozni, hasonlóul a a sugárhoz mely előjele a napnak mi utána következni fog, s miután elismertettek is, nehezen és sokára vétetniök föl az életbe. S nem korunkban szólhatni e valódilag büntető jogról? Eddig a törvényhozók nem büntettek hanem boszultak, s midőn halált ítéltek, következetesen cselekedtek, mert a boszu nem ismer jogot; korunk' törvényhozói értik csak mit tesz az büntetni, s ime az ész' első pillanatában kétely szállta meg őket kérdvén magoktúl: ki embert halálra itél, büntet e az vagy a bűnt ismétli? Doit on punir un dèlit contre la société, par un crime contre la nature?

Mi a második kérdést illeti, t. i. *a halálbüntetés szükséges e a társasági szabadság s béke' fentartására*; erre is kénytelenek vagyunk nemmel felelni, először lélektani, másod szor történeti erősségeknél fogva.

Akaratra nézve az emberek három osztályt képeznek. Az elsőt képezik azok, kikben az állati hajlam s indulat vagy folyton vagy pillanatonként korlátlanul uralkodik az értelem s erkölcs felett. A másodikat azok, kikben szenvedély s erkölcs körülbelül egyensulyban áll, s érdek s külső körülállások teszik egyiket vagy másikat tulnyomóvá. A harmadikat azok, kikben erkölcs az országló hatalom, s nem érdekből s nem félelem miatt, hanem meggyőződésből járnak az igaznak után. Az első osztálybelieket indulat ragadván a bűnre, rájok nem hat semmi félelem, mert az indulat természeténél fogva vak, s igy kizár minden számítást, nem retteg a haláltól sőt gyakran dicsőséget, ingert lel abban daczolhatni a halálal. Mi borzasztó kínokkal vevék magokat körül a romai senatorok, s fejök oly

sürün hulla egymás után, hogy a szobrászoknak nem vala idejök szobraikat elkészíteni, miért ugyan azon derékra rakták az uj uralkodók' fejeit. A spanyol autodafé megfáradt kinzani s gyilkolni, nem a nép szenvedni; a zsarnokok nem győzték rendelni a halált, de a bátrak győzték elfogadni; mert amott a hit, itt a szabadság' őrült szerelme dolgozott, s ha nem kereste egyik sem a halált, de nem is rettegett amaz a vallás' ez a jog' martyra lenni, s a mély meggyőződésnek, milyen a Catóé, a vallási s szabadsági fanatismusnak milyen a Clementé, Ravaillacé s Harmodiusé, Brutusé, és az indulatnak milyen a Medeáé egyképen nincs félelme. S nem bizonyítják e száz meg száz példák, a bűnös mint jelenti föl magát önkényt, s mint ismétli keserű nyugalommal az áldozat fölött: ha élne, megölném ujra? [65]). Mint a mélységben van széd ülés, ugy van az emberi természetben valami titkos ragadó erő a bűn' közelében, s ez az indulat. A második osztálybeliek csak ugy követik el a bűnt, ha vagy a bűn' nyeresége szerfölött a nagy a büntetés' veszteségéhez képest, bár fölfedeztessenek, vagy elhitetik magukkal fölfedezetlenül bünhődhetni, bár a büntetés' vesztesége haladja a bűn' nyereségét. Az első esetben, ha kegyelemjog nincs, nincs bűn melynek ellenében az örökös fogság elég ellensulylyal nem birna, mely ép a gonoszak által kinosbnak tartatik a halálnál; a másik esetben, miután azon hiedelemmel követték el a bűnt hogy bizonyosan nem fognak fölfedeztetni, mindegy akár örökös fogság, akár halál, akár kerek légyen a büntetés, mert nem azért követték el a bűnt mivel nem elég sulyos a büntetés, hanem mivel bizonyosnak hivék azt büntetlenül elkövethetni. A harmadik osztálybelieket bűnre csak a kénytelenség viheti, például a védelem' esetében; tudjuk azonban, miként hol végszükség van, nincs betudás, s e nélkül bűn sincs.

Röviden: az első osztálybeliekre haszontalan a halálbüntetés, mert elégtelen, de itt elégtelen minden büntetés

---

[65]) Ez utóbbiakra példák hozatnak fel; Carmignani, Die Todesstrafe .. l. 35. — Ducpetiaux, De la peine de mort. Brux. 1827. l. 90. 293. — Lucas, von dem Strafsysteme.... l. 275. 286.

a világon, mivel ki indulatból bűnhödik, az őrült azon pillanatban, s illyenkor az ember sem fontol, sem fél; a második osztálybeliekre részint fölösleges, mert ha bizonyos és lehető a büntetés, nincs bűn, mitől az örökös fogság el nem rettentene, részint elégtelen, mert ki teljesen bizonyosnak hiszi büntetlenségét, arra nézve minden büntetés olyan mintha nem is volna, a harmadik osztálybeliekre pedig szükségtelen.

A félelmet, melyből vétetik a halálbüntetés' védelmére a legfőbb erősség, alább még bővebben fogjuk fejtegetni.

Itt még csak azt jegyezzük meg, hogy miután az apróbb vétségeknél foganatlannak találtatott, miképen lehete reményleni tőle nagyobb sükert nagyobb bűnöknél? Mert Angliának azon törvénye, mi szerint ki házból, boltból, ólból 2 ezüst forintot lop (Wilmos-Mária 1699ben); ki egy parkban vagy az országuton bemázolt arczczal jelen meg, ki egy őzet vagy barmot szándékosan megszebz, ki a patakból s tóból egy halat eloroz (I. György, 1723ban); ki kertben vagy sétányban egy csemetét levág, ki névtelenül vagy álnév allatt irt levélben mástól valami becses dolgot kér (I. György 1725ben); ki a komló-ültetvényben komlót metsz, ki a száraztó telekről 5 ezüst forint árú vásznat csen (II. György 1745ben); ki borjut báránt azért öl meg hogy *bőrét* elorozhassa (IV. György) *halálbüntetést* szenved: mind ezen törvény nem annyira azért törölteték el a legújabb időben, mivel igazságtalannak s aránytalannak, hanem mivel foganatlannak ismertetett. S mely büntetésnek félelme ily csekély vétségektől el nem birt rettenteni, vajjon föltehetni e józanul, hogy az a nagyobbaktul el fog ijeszteni? Hihető e hogy az árulót s zendülőt, ki vállalatában még azon felül dicsőséget is lát, egy messze s bizonytalan halál' félelme vissza fog tartóztatni? Hihető e hogy annak ki őrjöngő boszuját egy csapással kielégítheti ellenén, emlékezetére gyilkos karja tehetetlenül fog alá hullani? Hihető e hogy kit egy tőrszurás s egy kevés méreg gazdagságra s mindenre segít, s ki ezen felül titká-

ról csaknem bizonyos, vissza fog borzadni ama büntetés miatt? Fog e az birni a legszilajabb indulattal s fogja e visszaverhetni a leghatalmasb rugót, mi ama gyönge vétkes hajlamot nem birta feltartóztatni? Ha ez igaz, s pedig nem tagadhatni, meg kell vallanunk, mikép e törvényhozásbeli paradoxot megfejteni lehetetlen, kivált ha még hozzá adjuk, hogy a nagy bűnök részint olyanok által követtetnek el, kik a bűnben rögzöttek levén megbarátkoztak a halál' gondolatával, vagy kik előtt vad szenvedély avagy természeti bátorság azt némileg közönyössé tette, ki pedig vagyonszomjból mérgez s gyilkol, az mind addig nem cselekszik, mig el nem hiteté magával hogy lehetetlen felfödöztetnie.

S most áltmegyünk a történetre s meg fogjuk látni rajzaiból, mikép a halálbüntetés' eltörlése sehol és soha nem vont maga után bűnszaporodást, mikép a népek' erkölcse sehol és soha nem lőn romlottabbá szelid törvények mint volt kegyetlenek mellett, sőt épen ellenkezőleg a mint a büntetések nemesednek, utánok s velök nemesednek az emberek is, s a halálbüntetés' birodalmának korlátolásával csaknem együtt szűkül a bűn' birodalma is. A régibb idők a halálbüntetés' eredményéről csak általánosságokat nyujtnak, sükerét részletesen s az egyes bünöknél nyomozni korunknak vala feltartva.

Herodot és Diodorus Siculus[66]) említi Sabaco aegyptusi királyról, hogy mint kegyetlent s haszontalant (un pendu n' est bon á rien, Voltaire) eltörölvén a halálbüntetést, a rabokkal a városokban s a Nil körül dolgoztatott, s megjegyeztetik róla: miképen 50 éves uralkodása alatt Aegyptus' népe boldog és csendes volt. S lelépte a trónrúl oly nagyszerű vala, mint nemes vala országlása; mert álmában egy isten azt mondván neki, hogy boldogúl tovább nem fog uralkodhatni ha csak némelyeket meg nem ölet,

[66]) Herodot. Lib. II. §. 127. — Diodor. Sic. Biponti. 1793. Lib. I. c. 65. t. 193.

semhogy gyilkolással fertőztesse meg életét, lemonda a koronáról.

Strabo (Lib. II.) a Kaukaz' hegyei közt két népet nevezvén meg; roluk azt beszéli, hogy egyiknek törvényei rendkivül kegyetlenek voltak, másik ellenben nem ismerte a halálbüntetést, s utána veti, mikép ennél ritkábban, annál sürűbben követtettek el a bünök.

Midőn Lactantius Görögországnak Draco előtti történetéről s arról szól, hogy a gyilkos számüzéssel büntettetett, világosan kimondja: „adhuc enim videbatur nefas quamvis malos, tamen homines supplicio capitis afficere," s azt tudjuk, mikép boldogabb kor előzte meg Dracot, semmint követte.

S ez állítást bizonyítja az mit Thucydidesnél [67]) olvasunk, mert midőn Athenae' polgárai a mityléneiek' sorsa felett tanácskoznának, s a nép' egy része Cleonnal a halálbüntetés' jogszerűsége s haszna mellett, más része Diodottal annak ellene nyilatkoznék, emez megjegyzi: „etenim verosimile est mitiores poenas olim in maxima scelera constitutas esse (cap. 45)." Szónakaink s iróink kötetekben nem mondanak annyit, mennyit Diodot egypár lapon itt elmond. Ki e tárgyról gondolkodik, ne hagyja e felséges beszédet olvasatlanul, mint azt sem mit

A római tanácsban Catilina' összeesküvésekor a halálbüntetés mellett Cato, s ellene Caesar tartottak [68]).

Törvényei Rómának a királyok alatt s a decemvirek által irt tizenkét táblák a legkegyetlenebbek voltak. Mind ezek a Porcia törvény által, mi szerint polgárt nem vala szabad halálra itélni, eltöröltettek. Livius (Lib. X. cap. 9.) egy hosszu időszakot, mely 250 évet foglal magában, s csaknem a császárok' koráig terjed, ugy magasztal, hogy ez időben követtettek el Rómában a legkevesb bűnök, s ez épen azon időszak, melyben a Porcia törvény teljes erőben

---

[67]) Thucydides. De bello pelop. Biponti, 1788. Lib. III. cap. 41. 45. 46.

[68]) Salustius. De bello Catil. cap. 51.

állt. Midőn tiszteletben nem tartaték, a köztársaság' vége felé, hanyatlott Roma; midőn eltörölteték s véres törvények s folytonos halálbüntetések léptek helyére, a császárok' korában, a birodalom összedőlt. Ezért kiálta föl oly elragadtatással Cicero: „O nomen dulce libertatis, o jus eximium nostrae civitatis, o lex Porcia!"

Sőt az emberi történet' ama legszomorubb szakában is, midőn a föld tigrisek' barlangjává látszék általváltozni, találkoztak fejedelmek, kik ohajták s részint próbálták a halálbüntetést eltörleni. Ilyen volt Anastasius, Mauritius, Isaac, Angelus, Johannes Comnenes, Zeno philosophus [69]).

S midőn a mészárlás legdühösbben folyt s a birodalom egy nagy vérpaddá vált, a keresztény papok emelék szavukat a halálbüntetés ellen, s többet nem tehetvén, napokat, heteket, évszakokat jeleltek ki, mikben kivégezni senkit nem volt szabad. Sőt a barátok ragaszkodván a szentirás' e szavaihoz: „erue eos qui ducuntur ad mortem" erőszakkal ellene álltak a kivégezéseknek [70]). Tudjuk, a canonjogból ki volt zárva a halálbüntetés, s helyét az örök fogság pótolá. Csak később engedte meg az eretnekek ellen az égetést, igy játszván ki saját elvét: Ecclesia non novit sanguinem. Erre jegyzi meg Bentham: „La religion a eu ses calembours comme la loi."

Angliában Alfred, a nagy, halálbüntetést csak a felségsértésre szabott, s országlását oly békesnek s az életet szelid törvényei alatt oly biztosítottnak rajzolja egy akkori történetiró, hogy szerinte egy gyermek, erszényét kezében vive, veszedelem nélkül utazhatott volna keresztül az országon. S ha ezt szó szerint nem vehetni is, annyi következik belőle, hogy a halálbüntetés' eltörlése béket s csendet nem zavart.

Vilmos, a hódító, követte példáját [71]), s a történet nem

[69]) Choniatae Nicetae Acomin. Histor. Imp. graecor. Ducpetiaux. De la peine de mort... l. 319.

[70]) Const. 3. Cod. de episcopali audentia. Const. 6. eodem titulo.

[71]) Hist. of the engl. law, by John Nert. T. I.

említi hogy uralkodása alatt a bűnök megszaporodtak volna.

A XVIIdik század' végén Penn, emberszerető alapítója Pennsylvaniának Éjszakamerikában, elvetvén Angliának véres törvényeit melyek száz ötvennél több bünre mondának halált, uj törvénykönyvet irt, melyben csak a szándékos gyilkosság büntettetett halállal. S az annyaország' folytonos fenyegetőzéseinek ellenére is e gyarmat 1718ig, azaz 35 évig ragaszkodék szelid törvényeihez, s mig nem vala kénytelen a hatalomnak engedni, haszontalanul ontott vér nélkül élvezé épen azon biztosságot s nyugalmat, mit szomszéd statusai s Anglia évenként százak s ezerek' életével hittek megvásárolhatni [72]).

Erzsébet, Oroszország' czárnéja husz évig kormányzott egy félvad népet ama roppant terjedelmű birodalomban halálbüntetés nélkül, s a társasági szabadság s béke nem háboríttatott meg, sőt országa virágzóbb vala mint elődei alatt. S e ragyogó példa, e nagy és szerencsés eredmény birá utodját IIik Katalint, arra hogy a törvényhozó választmánynak ama hires és a legmagasb elvekkel teljes utasítást adja, minek folytában alatta a halálbüntetés törvényesen eltöröltetett, s uralkodása' idejében, kivéve egy hatalmas lázadó-rabló' kivégezését, mind végig szorosan megtartatott. Ö mondogatá azt tanácsosainak: „a bűnt meg kell büntetni, de nem követni: a halálbühtetés csak haszontalan kegyetlenség" [73]). S im e próba sükerült, s nem szabad nemzetnél, nem is fél-müvelt emberek' körében, hanem rabszolgák között, kiknél, a lélektan' elvei szerint, parányi lehet az erkölcsi erő, s igy mindent a félelemtől kell várni. Visszahozatott Katalin után a halálbüntetés, mert az autocrat' egy haragos pillanatától függe azt visszahozni,

---

[72]) Montagu, The opinions of different authors upon the punishment of death. London, 1816. l. 260...

[73]) Montagu, the opinions etc. London, 1816, l. 13 (Blackstone). — 1813. vol. III. l. 193... Lucas, von dem Strafsysteme ... l. 393.

de nem lehetne csodálkoznunk akkor sem, ha a próba legkevésbbé sem sükerült volna, mert hol önkény, szolgaság, knout s halálbüntetésnek egyéb durva kisérői meghagyatnak, ott a törvényhózó támogatja egyik kezével azt mit a másikkal lerontani látszik.

De a halálbüntetés' eltörlésének probája legtöbb törvényhozói körültekintettel, s a legösszehangzóbb előkészülettel és számolással tétetett Toscanában, miért is ez késégkivül leginkább érdemel figyelmet. Miután az akasztás, negyedelés, a magányosoknak csaknem kilönbség nélkül engedett vérjog a rablók ellen, s amaz iszonyuan kegyetlen büntetések, mik az 1744ki törvényekben tetőpontra hágtak, legkevésbbé sem szerezték meg az óhajtott biztosságot; a törvényhozás, kivált miután Leopold lépe a trónra, eltért a vér' utáról, s részint titkos utasitások, részint törvények által eltörlé a torturát *). Csonkitást, korbácsot, bélyeget, kobzást. Ekként e természetes társaitól megfosztatván a halálbüntetés, Leopold 1765ben titkos rendelettel a birákat eltiltá attól is, s miután a szelidebb törvényeknek oly üdvös sükerét tapasztalá, hogy Dupaty angol utazó szerint, öt hónapig országának minden fogházai üresek volnának; 1786ban kihirdette uj törvénykönyvét, melynek 51 és 52ik czikkelyében a halálbüntetés eltöröltetett s helyébe az örökfogság állíttatott. S husz évi tapasztalás után, azt hiszszük, bátran kimondhatá e nevezetes igazságot törvénykönyvének bevezetésében: „hogy a büntetések' szelidítése, összeköttetvén szorgos gondossággal a bűnök' megelőzésében, nagy gyorsasággal az itéletek' hozatalában, s pontossággal és bizonyossággal a valódi gonosztevők' megbüntetésében, a helyett hogy a bűnöket szaporította volna, *szembetünőleg kevesité a kisebbeket s igen ritkává tevé a borzasztóakat.*“

Azonban Leopold 1790ben császári székbe emelked-

*) Ezt törvényesen ő törlé el hazánkban is, 1791. 42 t. czikk. A nemesekre nézve már Verbőczynél eltörültetik P. III. tit. 20.

vén, a halálbüntetés mely a nép' örömünnepe köztt törölteték el, annak ohajtása nélkül ismét visszahozatott, előbb 1790ben a politicai bűnök, aztán 1795ben a kegyetlenebb gyilkosságok ellen. De volt e ok azt visszahozni? Ez dönti el a kérdést.

Az 1790ki rendeletet könnyű megfejteni Europa' akkori állapotából. A franczia forradalom megrémíté a fejedelmeket, s a félénkség, tudjuk (Pavor sapientiam omnem mihi ex animo expectorat. Tusc. Quaest.) a kegyetlenséghez mint erőhöz folyamodik. S mint nem volt oka, mert 1765től 1790ig itten sem politicai összesküvés sem lázadás nem vala, ugy következése sem lett, kivéve hogy, mit nem akartak, 1798ban a halálbüntetés' ellenére is üte ki egy kis zendület.

Az 1795ki visszahozatal' okául sem az mondatik, hogy a bűnök megszaporodtak, hanem először: hogy még is vannak gonoszak, kik a rény' útára szelídség által sem vezettethetvén, ezzel visszaélnek. De kérdjük miként? Ha megbüntettettek, örökfogságra kelle itéltetniök s igy pályájok szakadt, ha nem büntettettek, ez nem azért történt mivel a büntetés szelid volt, de mivel nem födöztethetének föl, min a halálbüntetés sem segít. Az hogy még is vannak gonosztevők, minden büntetést igazolna *), mert bizonyos számmal azok mindig lesznek. Igaz hogy ha 1787ben oly bűn, mi 1786 előtt halállal fogott volna megbün-

*) E munkában: „Anmerkungen der Gesetzgebungs-Commission zum Entwurf eines Strafgesetzbuches für das Grossherzogthum Baden. Karlsruhe 1839. az állíttatik: hogy a halálbüntetés' nélkülözhetése csak akkor fog lenni bebizonyítva, midőn azon bűnök, melyeket a törvény vele sujt, többé elő nem kerülnek. De veszett e ki már e földről bűn? S ha a tortura s kerék' eltörlésének ez volt volna föltétele, nem alkalmaztatnának e azok maiglan? És ezt oly választmány állítja, melynek lelke s tolla Mittermayer és Rotteck valának, kik a halálbüntetést egy pár bünre szorítván, annak inkább ellenei mint védei!!

tettetni, csak 2 volt, 1788ban 2, 1789ben szinte kettő, 1790ben pedig 0; de szaporodott 1791ben 4re, 1792ben 10re, 1793ban 9re, 1794ben 7re, 1795ben azonképen 7re. Azonban erre kettőt jegyzünk meg, t. i. hogy az 1791—1795ki esetek részint nem voltak szándékosak, tehát halállal a régi rendszer mellett sem lakolandottak részint a szándékosak is olyanok, hogy 3—10 évi fogsággal büntettettek, tehát mint örökfogságot nem kaptak, ugy halálbüntetést sem kaptak volna; továbbá hogy ennek oka nem az volt, mert tul enyhe vala a büntetés, hanem a rendőri éberség sokféle körülállások miatt meglankadván, a büntetés *bizonytalanná* lön, mit semmi szigorral nem lehet ki egyenlíteni. S mi eredménye lett a visszahozatalnak? A bűnök' száma a következő években sem kevesedett, hanem mindig maradt annyi néha pedig szaporodott. Ez első ok tehát nem épül tetten. A pálya s dagálya a bűnnek is megvan, mit ismerni kell; az ne bátorítson végtelen reményre, az ne rémítsen vissza az emberiség' útáról.

Másodszor az mondatik okul: hogy miután csak Toscanában van a halálbüntetés eltörölve, a szomszéd tartományokbúl ide vonulnak a gonosztevők. De azon kivül hogy hamis az elv mit Heineccius állíta föl, mikép az europai büntető törvényeknek a szigor' azon egy fokán kell állaniok, mert e szerint ha van ország melyben a tortura, kerék alkalmaztatik, annak divatoznia kellene mindenhol; ez ok sem épül tetten, mert 1786tól 1795ig idegen által egy gyilkosság sem követteték el, ellenben 1796ban és 1797ben kilencz külföldi fogatott be gyilkosság miatt.

E változásnak tehát oka nem büntető-statisticai adat, hanem Leopold' eltávozása Toscanából; oly férfiak' jutása a fejdelmi tanácsba, kik irígy szemekkel nézték ama dicső reformot, melynek nem ők valának alkotói; és kivált Europa' akkori forrongása, mely megrémíté az uralkodókat, s ki fél az rettentéssel szerez magának bátorságot. Bizonyítja az, hogy az 1795ki törvény amaz erőszakos rázkodásban mely Toscana' népét is zajlásba hozhatá sem alkalmazta-

tott egész 1808ig, midőn Toscana a franczia birodalom' tartományává lön. S mely nép 1765től 1808ig azaz 43 évig halálbüntetés nélkül mind vagyonára mind életére nézve nyugalomban élt, mig ugyan azon időben Romában három hónap alatt 60 gyilkosság történt, azt hiszszük, az örökké nélkülözhette volna e büntetést.

A hely' szinén s azon korban tanúi voltak e sükernek Pastoret franczia pairs jogtudós, Sellon genfi hires philanthrop; később Berlinghieri toscanai követ Párisban (1826-ban), ki igy nyilatkozék: ugy emlékezem, Leopold' egész uralkodása alatt nem történt több öt gyilkosságnál, az pedig bizonyos, hogy minden féle bűnök sokkal ritkábbak voltak mint előtte és utána; és tanúja Carmignani, ki e történetet hiteles adatok szerint irá meg [74]).

IIdik József ausztriai császár is, kinek lelkére minden nagy s jeles hatott, 1787ki törvénykönyvének 20dik czikkelyében eltörlé a halálbüntetést. Hogy később visszaállítá, az semmit nem próbál: roppant reformjainak közsorsa volt az enyészet. De az uj kor, tanui vagyunk, kezdi összegyüjtögetni döledékeit a nagy romnak.

A franczia nagy birodalomban is inditványoztatott ez eltörlés előbb 1791ben, midőn azt Robespierre is támogatá; aztán 1793ban Condorcet által; ismét a respublica' IIIik évében, mig végre a IVikben elhatároztatott: hogy a közbéke' napján el fog töröltetni.

1778ban a svéd király azon okból, hogy a halálbüntetés által a gyermekgyilkosok nem rettentetnek el, a büntetést e bűnre nézve eltörlé [75]); hasonlóan tőn ez időtájban a dán király, mint Howard megjegyzi, és a porosz király is, országában a gyermekgyilkosok igen megszaporodván: s az örökös fogság állíttatván helyébe, a bűnök' száma mind három országban igen megkevesedett.

---

[74]) Lucas, von dem Strafsysteme... I. 393. 394. — Kritische Zeitschrift für Rechtswissenschaft. — 1830. 2. B. 1. 385. — Ducpetiaux, De la peine de mort... I. 320...

[75]) Tittel, ÜberTodesstrafen gegen Mörder. Frankf. a. M. 1780. 1.4.

Mackintosh, Bombayban, Keletindiában 1804-től 1811-ig halálbüntetés nélkül kormányzott, a nélkül hogy vagy a bűnök szaporodtak, vagy a közbátorság legkevésbbé megzavartatott volna; míg ellenben elődei, ugyan ilyen időszakokban, 12—60 bűnöst végeztettek ki hóhérpadon [76]).

S most csak általánosan, de hivatalos rablajstromok után jegyezvén meg azt, mikép mind a mellett, hogy Angliában négyszer annyi bűn halálos mint Francziaországban, a bűnösök' száma több évek óta e két országban állandó arányban áll, t. i. 4: 1; mikép mind a mellett, hogy az angol törvények a pénzhamisítók ellen kérlelhetlenebbek a franczián, e bűn Francziaországban sokkal gyérebb, s még inkább Németalföldön, hol ezt halállal soha nem büntetik [77]); mikép Éjszakamerika' statusait Angliával összehasonlítván, csodálatosan kiviláglik, hogy azon bűnök, mik ott is itt is halálosok, 27: 1 arányban számosbak Éjszakamerikában, ellenben azok, mellyek csak Angliában halálosak, csaknem 27: 1 arányban ritkábbak Éjszakamerikában [78]); mikép továbbá New-Hampshireben 1812 óta 1825-ig ép azon bűnök legritkábbak, mellyek 1812ben szűntek meg lenni halálosak [79]), s Éjszakamerikában, hol 300 fiókbanknál több van, a hamisítás ellen a halálbüntetés eltöröltethetett a nélkül, hogy a nemzetnek oka volna megbánni [80]); mikép az oldenburgi n. herczegségben félszázad óta nem alkalmaztatik a halálbüntetés s a bajor és porosz rajna-tartományokban s Braunschweigban évtizedek óta nem történt kivégzés: mind ezek' általános megjegyzése után *) különösebben említünk némelyeket Belgium s Anglia' büntető-statisticajából.

---

[76]) Montagu, The different opinions. — London 1813, vol. III. l. 146—155.

[77]) Ducpetiaux, De la peine de mort. — l. 318.

[78]) Livingston, Project. — London, 1824, l. 57—59.

[79]) Archiv des Criminalrechts 1836. I. St. l. 8.

[80]) Kritische Zeitschrift . . . 10. B. l. 135.

*) Jelenleg csak az idő' szűke gátol mind azon adatokat ide ig-

Kettőt bocsátván előre, tudniillik: hogy 1796 óta a büntető rendszer Belgiumban minduntalan szelídült s nemesedett, és hogy 1829 óta 1834-ig a halálbüntetés szabályszerűleg örökfogsággá változtattatott, azaz, mint Toscanában 1765 után a halálbüntetés tettleg eltöröltetett; minden bővebb magyarázat nélkül adjuk e táblát.

	Halálra ítéltetett,	kivégeztetett
Első időszak, 1796—1815	784	531
Második idősz. 1815—1834	241	71

Bűnök.	*Első időszak.*	*Második időszak*
Gyilkos	379	113 kevesb 266tal
Mérgező	12	10 — 2—
Szülegyilkos . .	8	4 — 4—
Gyermekgyilkos .	10	20 több 10—
Rablógyilkos . .	30	14 kevesb 16—

stb.

	kivégeztetett
1800—1804-ig	235
1804—1809—	88
1809—1814—	71
1814—1819—	26
1819—1824—	23
1824—1829—	22
1829—1834—	0

A halálitéletek változtak 80, 40, 20 között, s 1814 előtt legtöbb volt 90, legkevesb 20; 1814 óta legtöbb volt 20, legkevesb 2. S különösen megjegyezzük, hogy a három első rendbeli gyilkosság, mi az újabb törvényhozásokban egyedül jeleltetik halálos bűnnek, ama két időszakban lépcsőnként sülyede: a franczia uralkodás alatt, mely tartott 19 évig, középszámmal évenként 21 történt, a németalföldi alatt, mely tartott 15 évig, már 7-re, a nemzeti bel-

---

tatnunk s kifejtenünk, mikkel birunk. De ez ne mentekezésül legyen mondva, hanem annak jeléül, mennyire érezzük e tárgy' fontosságát, 's mint ohajtanók azt különösebben a tapasztalás' mezején megalapítani.

ga alatt pedig az első 5 évben 4-re szálla alá. S azt sem kell felednünk, hogy a birói rendőrség' munkássága szinte haladásban volt, s így kevesb bűn maradt fölfedezetlenül. S ki ez országot ismerte multjában s ismeri jelenében, kénytelen megvallani, mikép a belgának élete s vagyona jobban van védve mostan, mint vala ennek előtte mindenha. [81].)

De, kivéve talán Japant, e világon egy országnak sem voltak oly kegyetlen törvényei, mint Angliának, s ezért e népnél legszembetünőbb a régi kegyetlen s az új szelíd törvények' ellenkező sükere. A Plantagenetek alatt 4, a Tudorok alatt 27, a Stuartok alatt 96, a Guelfek alatt, 1819-ig, 159 bűnre határoztatott halálbüntetés, úgy hogy 1820-ban 223 törvényczikkely rendelt halált, s mindenik törvényczikkelyben több esetek foglaltatván: összesen 6789 vétség sujtaték fenyítő büntetéssel. 1810—1826-ig Angliában és Walesben 15,652 személy itéltetett halálra, s 1384 ki is végeztetett; 1823—1829-ig 9514 bűnösre mondatott halál, s 555 mult ki hóhérpadon mig Keletindia' 60 millio lakosából 1816—1827-ig csak 846 itéltetett halálra [82]), s ez iszonyatos vérontás mellett is a halálos bünök' száma nemcsak nem fogyott, hanem még 1829-ben is növekedett, ellenben Indiában kevesedett. S talán e példa a legdönthetlenebb bizonyság arra, hogy nem a büntetés' kegyetlensége rettent, s hogy a bünök' száma inkább mástól, mint a büntetések' szigorától függ. S ne keressük e borzasztó törvények' okát messze. Oka az, mi oka a kegyetlen törvényeknek egész Európában mindenütt, t. i. a hatalmasok s gazdagok hozák azokat, nem magokra, de a szegényre s alsó néposztályra, melynek pályája mindig a bűn' szélén visz, melyből 100 vádlottra 95 jut. Azok a pőrölyt emelték, ezek ülőként szenvedtek; azok szivökben azt hivék, mind ez őket nem éri s ritkán csalatkoztak. Ná-

---

[81]) Kritische Zeitschrift..... 8 B. 1. 118.·. (Vischers).

[82]) Kritische Zeitschrift.... 1 B. 1. 61.... IV. B. 1. 170.... — IX. B. 1. 147...

lunk is vannak elegen, kik az embert, a szegényt minden dohányszálért, mit kertükből ellop, minden fáért, mit erdejökben levág, felakasztatnák, s nem mult a' földesurakon, hogy ily törvények nem alkottattak. Innen érthetni, a népnek s igazságnak mennyire érdekében áll a törvény előtti egyenlőség, s mint lett és lesz korunkban ez elv, a büntetőjogban minden javitásnak kútfeje, hiszen a hatalmasoknak s gazdagoknak már a sors adott egy szabadítékot a bűnök s büntetések ellen mások felett.

A halálbüntetésnek két ártalmas következménye van, egyik, hogy kivált ott, hol jury van, de ott is, hol nincs, mivel hiszen a biró is ember, kegyetlennek találtatván a büntetés, büntetlenül szoktak maradni a bűnök, mint ezt Pastoret is vallá: „L' impunité est la suite ordinaire de l' atrocité des peines... Rien pourtant de plus dangereux que l' impunité."

Másik, hogy hol kegyetlenek a büntetések, hozzájok edződvén a nép, nem hatnak jobban, mint hatnának a szelídebbek, és így egy részerint mind hiába ontatik a vér, másrészrül a nép' természete elvadul. Már Montesquieu hirdeté: L' experience a fait remarquer que, dans les pays où les peines sont douces, l' esprit du citoyen en est frappé, comme il est d' ailleurs par les grandes.

Jelenleg csak amarra nézve adjuk felvilágosításul egy szorgalmas szemlélőnek büntető-statisticai meglepő számolatait.

Wrigthson hivatalos iratokbúl szerkezett lajstromokkal (miknek közlésétől a hely' szűke miatt sajnálkozva tartózkodunk) mutatja ki [83]), s véleménye a parliamenti tudósításban [84]) is igazoltatik; hogy az itélő jury (petty jury), mely a törvényszékben a nép' érzeményét és sympathiáját képviseli, a szerint menti föl s marasztja el a bűnöst, a mint reményli, hogy ki fog végeztetni avagy nem.

---

[83]) On the punishment of death. 2d. edition. London 1833.

[84]) Second report on criminal law, 1836. I. 22. 23...

Világosan kitünik tábláiból, 1-ször hogy a nem halálos vádakban sokkal (száztúl 10—25tel) kevesb mentetik föl, mint a halálosokban; 2-or hogy mely halálos bünöknél számosabb a kivégezés, számosabb a fölmentés is; 3-or hogy a mint kevesedik a kivégzés, a szerint a fölmentés is kevesedik. E szerint a halálbüntetés, természeténél fogva, a büntetés' bizonytalanságát húzván maga után, csak öregbíti a bűnök' számát. S ez nem olyan suly, mi pusztán a juryket éri, mert Németországban viszont ismeretes a birák' szorongása s nehezkéssége, melylyel a halálos esetekben ítéletet mondanak, s tudatik az is, hogy müveltebb népeknél a sértett fél vonakodik panaszt tenni, a tanúk vonakodnak bizonyságot adni, 's a fejedelmek vonakodnak aláírni az ítéletet, s így nép és fejedelem összemunkál a büntetés ellen mit magok alkotának.

Egyébiránt egy évtized óta minden parliamentgyülésben tizével s húszával töröltetvén el a halált rendelő törvények, s 1837-ben csupán tizenkét bűn ellen hagyatván meg, a következő összeállítások, mik hivatalos iratokon épülvék, czáfolhatatlan bizonyságok arra: hogy a halálbüntetések nem szükségesek a társasági béke s szabadság' fentartására.

1833 óta nem büntettetik halállal az álpénz-verés, bankjegy-hamisítás, lóorzás, juhlopás, csenés lakóházban 50 p. ftig, háztörés. Összehasonlítván e bűnökre nézve három évet 1833 előtt, három évvel 1833 után, ekképen:

		Kivégeztetett	Befogatott	
Angliában s Walesben	1827, 1828, 1829ben	54	3950	fogyás: 307
	1833, 1834, 1835 —	1	3643	
		Kivégeztetett	Befogatott	
Londonban s Middlesexb.	1827, 1828, 1829ben	43	672	fogyás: 23
	1833, 1834, 1835.	1	649	

belőle kitetszik, hogy szelídülvén a büntetés, s e szerint, annak bizonyossága emelkedvén, e bűnök' száma 330czal kevesbedett.

Ellenben e két időszakot azon bűnökre nézve vetvén

egybe, melyek 1833 előtt is és utána is rendesen halállal sujtattak, e szerint:

		Kivégeztetett	Befogatott	
Angliában s Walesben	1827, 1828, 1829	108	1705	szaporod. 542
	1833, 1834, 1835	102	2247	

ebből világos, miként a legkegyetlenebb büntetés nem a legfoganatosb egyszersmind [85]).

Végre mint legujabb s legteljesb bizonyságot, előterjesztünk egy lajstromot 1840-ből *).

Anglia és Wales.

Lólopás. A halálbüntetés ritkán alkalmaztatik 1830 óta, tehát az elmarasztás bizonyosb.

két idősz.	9 év, végződő 1829b.	Kivég. 46		Befog. 1626		
	9 év, — 1838.	Kivég..	0	Befogat.		1565

Éjorzás és háztörés. A halálb. ritkán alkalm. 1833 óta....

két idősz.	6 év, végződő 1832b.	Kivég. 56		Befog. 5199		
	6 év, — 1838.	Kivég..	3	Befogat.		4621

Rablás. A halálb. ritkán alkalm. 1834 óta....

két idősz.	5 év, végződő 1834b.	Kivég. 36		Befog. 1949		
	5 év, — 1838.	Kivég..	5	Befogat.		1634

Gyilkos megtámadás stb. A halálb. ritkán alk. 1835 óta..

két idősz.	4 év, végződő 1835b.	Kivég. 14		Befog. 520		
	4 év, — 1838.	Kivég..	4	Befogat.		528

Erőszak nők ellen. A halálb. ritkán alkalm. 1835 óta....

két idősz.	4 év, végződő 1835b.	Kivég. 16		Befog. 222		
	4 év, — 1838.	Kivég..	1	Befogat.		223

Gyujtogatás. A halálb. ritkán alkalm. 1837 óta....

két idősz.	2 év, végződő 1836b.	Kivég. 9		Befog. 148		
	2 év, — 1838.	Kivég..	0	Befogat.		86
Összesen:	az első időszakban	Kivég. 177		Befog. 9664		
	a második időszak.	Kivégez.	13	Befogat.		8657

---

[85]) Second report... I. 21. 22. — The punishment of death, a Selection... from the morning Herald. London, 1837. vol. II. l. IX.

*) Kaptam ezt s több efféle adatot kaptam Crawfordtúl, ki mint az angol fogházak' országos felügyelője, mint a Howard

Tehát az eredmény ez; 177 kivégzés helyett csak 13 a másod időszakban és még is 1007tel kevesb befogatás. És ehez csatlom még e rövid adatot:

két időszak { öt év, végz. 1833. kivég. 259. befog. 11,982 / öt év, — 1838. kivég. 99. befog. 11,332 } A befogatás csak azon bünökre nézve értetvén melyek az első időszakban voltak halálosak.

S megjegyezvén itt, mi fontos körülállás, hogy a másod időszakban a nem halálos bünök' száma nem fogyott, sőt szembetünőleg szaporodott, e szerint a kormány' hiteles tudósitásaiból ellenmondhatlanul be van bizonyítva: *mikép ugyan azon országban, ugyan azon népnél, ugyan azon időben, tehát ugyan azon körülállások között*, mig a bünök' száma általában nőtt, azoké fogyott melyekre nézve a halálbüntetés vagy nem szokott alkalmaztatni, vagy egészen eltöröltetett. S ezekből kettő következik: egyik, hogy hol nem halál a büntetés, ott a sértett fél nem tartózkodik vádolni, a tanúk készek bizonyságot tenni, a juryk könnyebben elmarasztanak, a biró kétkedés nélkül itél, a fejdelem soha nem kegyelmez; másik: hogy nem egyedül s nem főkép a büntetés' kegyetlenségében van az elrettentő erő, mert ép azon bünök nem fogytak, melyek halállal sujtattak, bár volt legyen bizonyos büntetés.

Sőt mi több a halálbüntetés Polynesia' némely uj kereszténveinél is eltöröltetett, például Huahineben, 1822ben, hová egyszersmind bevitetett a jury is [86]); továbá Tahitiben hol a népfők' tanácskozásaiból a természetes logicának nevezetes példája ez: Upuperu mondá, a szentirásban ez van, „ki embernek vérét kiontja, annak vére azonkép ontassék ki" tehát a gyilkos ellen tartassék még a halálbüntetés; mire felele Tati: „én biró vagyok, előmbe egy bünös hozatik, ki

társaság' stb tagja, olly criminal-statisticai s hiteles közleményekkel ajándékoza meg, miket könyvárosi úton nem szerezhetni.

[86]) Kritische Zeitschrift IV. 1832. l. 388. — William Ellis, Polynesian Researches. Lond. 1830.

vért onta; parancsolom, ölettessék meg, tehát vért ontok, s ki fogja aztán az enyimet kiontani?.... [87]).“

Általában minden oda mutat, mikép e büntetés ellen itt ott a világ' mind öt részeiben, s ugy a fejdelmekben mint a népen megmozdula s fölriada a lélekismeret. Lajos Filep 1828ban igy felelt Lucasnak: „Quant à l' abolition de la peine de mort, j' y suis porté par une conviction qui est celle da ma vie entière“ [88]); 1830ban midőn a követkamara kéré őt jőne tőle mint fejedelemtől ez inditvány, a többek közt igy szóla: „Quant a mien, il (mon voeu) ne sera complètement rempli, que quand nous aurons entièrement l' effacé de notre législation“ [89]). A porosz mostani király hosszas küzdés után határozhantá el magát aláirni halálbüntetést! Éjszakamerikában és Brasiliában az 1831. törvénykönyv szerint csaknem egyedül a szándékos gyilkosságra van szorítva; a new-yorki törv. hozási választmány, 1832ben, teljes eltörlését ajánlotta; hasonloan nyilatkozott, 1831, a massachusettsi országos küldöttség; Indiana' képviselőházában, 1841ben, eltörlése határoztatik; a svéd diaetai választmány, 1832. kettős javaslatot tön, akár tartassék meg a halálbüntetés, akár helyébe tétessék az örökfogság, és ugyan Svédországban, 1834ben a kormány maga inditványozá, hogy a felségsértés ne halállal büntettessék; Angliának halálbüntetést rendelő 223. t. czikkelye 1833 óta 14re olvadt le; Strombeck' törvényjavaslatából, melyet Brauschweig' számára készíte, kihagyatott e büntetés; a franczia kamarában 1830b. 1832ben; a szászországiban 1833ban; a hannoveraiban 1834ben; Genfben 1827 óta többször, s bár a törvényben megvan, soha nem alkalmaztatik; az angol parliamentben szinte több izben, leg-

[87]) Hengstenberg. Evang. Kirchenzeitung, 1832. Nro 49. l. 373, A visit to the sout seas in the United-Statesship. Vincennes. by Steward, Lond. 1832.

[88]) Lettre et extrait d' un discours enfaveur de l' abolition de la peine de mort. Genève 1828. l. 27.

[89]) Roumieu Plus d' échafauds a Paris, 1833. l. 265.

utójára 1840ben (90 ellen 161 többség); a badeni következmarában szinte 1840ben (19 ellen 36 többség) indítványoztatott e büntetés' eltörlése s mindenütt, még Angliában is, évenként növekedő többséggel [90]). Ezen kivül Londonban, Dublinban, Párisban régóta társaságok állanak, melyek a halálbüntetés' foganatait hon és külföldön hű figyelemmel kisérvén, értekezések, könyvek, büntető-statisticai táblák' terjesztése által munkálkodnak ellene, s mi a legfőbb, mindenütt pártolva a kormánytól és segítve a néptől.

S a halálbüntetés elleni hatályos küzdésnek gyakorlati hasznai már is vannak, mert annak folytában szoríttatott az a legnagyobb bünökre; töröltettek el a kínos kivégezések; engedtetett néhol a juryknek (néhol a biráknak) jogenyhitő körülállásokat nyilvánítani, midőn a bíró tartozik egy fokkal kisebb büntetést itélni, s annak folytában vétettek ki a halálbüntetés alól azon bűnösök, kik még 18—20ik esztendejöket be nem tölték.

S végül, mint minden uj próbák' koronáját említem Louisianát, mely a híres Livingston' javaslatára, még 1825 körül végkép s teljesen kitörlé törvénykönyvéből a halálbüntetést. S Louisiánát elárasztá a bűn és gonosztevők' tengere? Épen nem; s azonkivül hogy a békét s vagyon- és életbiztosságot oly tökéletesen élvezi mint a szomszéd statusok: disze s büszkesége lőn Éjszakmerikának, s mint az uj század' Toscanája példaként ragyog a világ' szeme előtt.

Mind ezeket összevévén, ugy hiszszük, belőlök bátran következtethetni, miképen a halálbüntetés nem szükséges a társasági szabadság s béke' fentartására,

1ször lélektanilag sem, mert ha nem számol a bűnös, ugy ha alkalom s ok van, nem tartóztatja azt vissza semmi félelem és büntetés, ha pedig számol s csak messzirül is

[90]) Krit. Zeitschrift VII.B.VI.B. Archiv des Criminalrechts. 1834. 1. St. 1836. 1. St.—Rohmann, Christenthum u. Vernunft. Berlin, 1835. 1. 1—45.—Allgemein. Zeit. dd. 16.18. März —Hepp Streitfrage über die Zulässigkeit der Todesstrafe. Tübing. 1836.

lehetőnek hiszi fölfedezését, ugy nincs bűn, mitől az örökfogság, bár a halálbüntetésnél kisebb, nem volna képes elrettenteni.

2szor tapasztalatilag sem, részint mert történeti igazság, hogy sehol és soha nem fogyott a bűn, hol a büntetések kegyetlenek voltak, sőt gyakran szaporodott; részint mert a halálbüntetés mindenütt büntetlenséget von maga után, mi valóságos bátorítása a gonosztevőknek, és azon tünemény az erkölcsök' szelidülésével naponként sürübben fog jelentkezni; részint mert az ó és uj korban, vad és müvelt népeknél, részletesen tétettek már próbák a halálbüntetés' eltörlésével, és miatta a társasági rend sehol és soha nem szevedett.

De midőn a tortura eltöröltetett, a birák, hivatalbeliek, a gazdagok sőt a sokaság is, nem kérdezék e zúgó hangon s nem kiáltozák e, hogy a társaság csendben s rendben mikép fog tartatni, s a gonosztevők mikép fölfedeztetni? Azon korbeli íratokat ki olvasta, az tudja, hogy a tortura akkor még jobban védeték és még szükségesebbnek tartaték mint ma a halálbüntetés. S a tortura elmult, de nem a rend s béke. És nekünk most megfoghatatlan az idétlen félelem s az embertelen szív!

Következik ezek után még alkalmaznunk a halálbüntetésre azon elveket s tulajdonokat, mikkel a büntetéseknek birniok kell. Ez annak második próbaköve leend.

A halálbüntetés igen *személyes*, mind a mellett is, hogy a bűnösnek rokonai vele csaknem egyenlően s néha talán inkább szenvednek, s utána öröklenek enyészhetetlen gyalázatot.

De irányában s hatányaiban *erkölcstelen*. Hires orvosok, mint Esquirol, Pinel, Prost, Geoffroy St. Hilaire, Gall, Lavater, Georget, stb. számtalan adatokkal bizonyiták azon physicai bajokat, melyek a kivégzés' szemlélésének következményei. Egy tiz éves leánynak karját, midőn a vágást tekintené, szél üté meg.

Diderot még mint gyermek, egy kivégzés után sárga-

ságba esék. Egy viselős asszony egy szülegyilkos' kezének elmetszésekor megborzadván, haza sietett, később egy leányt szüle, melynek egy karja a testől el vala válva; s Malebranche említi, hogy a gyógyíthatlan őrültek közt láta egy ifjat, kinek tagjai azon izeken mindenütt meg voltak törve, melyeken a kerekre ítéltek meg szoktak töretni, s oka volt az, hogy anyja, terhével, egy kerékbe törést néze meg.

Sőt egy asszony, pusztán mivel halálos bűnben kelle tanúbizonyságot tennie, ijedségében megsüketnémult, mire később butaság következett s ezt szélhüdés végezte be. 1829. egy lélekismeretes jurytag, mivel halálbűnben kelle ítélnie, kivégzé magát. Sokan, kivált az első franczia forradalomkor, elméjökben megháborodtak, s őrültségökben a guillotine s halálitélet' szorongásait szenvedék [91]). S a mi legszomorúbb, ilyféle szerencsétlenségek, épen a legszelidebb lelkűeket érik. Avagy felelet mind ezekre, hogy miért tolakodik oda a nép? De nem hívja e meg a status oda a népet? S ki képes előre látni e szomorú következményeket? S nem vétené e el minden czélját a halálbüntetés akkor, ha nem gyülnének nézői? Hiszen egyetlen érdeme az, hogy példás.

De physicai ártalmainál még fontosbak szorosan vett erkölcsi ártalmai. Az embernek természetében van az undor a vértől s gyilkosságtól, s e becses tulajdon, mely bölcs czélból adaték lelkünkbe, s melyet erősíteni kellene, a kivégzések által tetemesen gyöngíttetik. A népet vaddá, vérengzővé teszi; benne meggyöngül a kimélet az életnek szentsége iránt; s a gyilkosság mind inkább elveszti borzasztóságát. S lassanként a lélek szinte kivánja az ily megrázó látványokat, mert annak kedvtelése s élvezete hasonló az érzésekéhez, melyek közül később ép azok legkedvesbek, mik kezdetben némi undort s kellemetlen érzést okoztak. Robespierre a zendület előtt azért monda le birói

[91]) Ily nemű adatok' bő tárát nyujtja e munka: Dr. Pierquin. Die Todesstrafe keine Strafe für den Verbrecher. — Quedlinb. u. Leipzig. 1836.

hivataláról, hogy ne kellesen embert halálra itélnie; Marat 1789ben a halálbüntetés ellen egy munkát irt. Volney és mások azt jegyzék meg, hogy Francziaországban 1791 körül s Németalföldön a guillotine' bevitele után a gyermekek' játéka leginkább macskák' felnyársolásából, madarak' bogarak' guillotinozásából állt, s ez időszakban a guillotine alaku házi szerek különösen divatoztak. Még XIV. Lajos' idejében is a kerékbe törés' szemlélésére a legmagasb hölgyek megjelentek, s a hóhér' mondásai anecdoták' kedvelt tárgyai voltak a saloni társalkodásnak. Madridban egykor az égetéseket egész udvarával szokta nézni a felség, s IIIdik Filep egy napon regtől estig 60 embernek gyönyörködék kínaiban s Cicero hajdan ép ez okból kéré a senatust a vérontás' megszüntetésére mondván: Hanc tollite ex civitate Judices! hanc pati nolite diutius in hac republica versari: quae non modo id habet in se mali, quod tot cives atrocissime sustulit, verum etiam hominibus *lenissimis* ademit *misericordiam consvetudine incommodorum.*" Voltak törvényhozók, mint Michaelis irja, kik a halálos itéletnél a mészárosokat nem engedik szavazni, igen kemény itéletet várván olyanoktúl, kik naponként vért ontanak; s ezt igazolja az, mit viszont a franczia történetből ismerünk, miként 1411ben VI. Károly' őrült állapotában, a párisi helytartó 500 mészáros legényből szerkezett magának egy csapatot, mely végre gyilkolásai által magát az udvart is rémülésbe hozá. A vér'szomját őrizkedjünk felkölteni az emberben; bőszszé válik az tigrisként. Emlékezzünk Sylla és a császárok' korára, Roma' népe a vérontásra gladiatorainak s oroszlánainak játékán készült; emlékezzünk a franczia forradalomra, néhány sürű kivégzés után ezereké következett; s nem legvéresebbek e a belháborúk? S nem a felekezetek' gyülölsége miatt, hanem mivel nem egyegy mezőn, nem egyes várak körűl, miként háborúkban idegen népekkel, de mindenhol s mindenkor történvén vérontás, a nép tömegben neki dühül. Szörnyü igazság van V. Hugo' e szavaiban: „En temps de révolu-

tion prenez la garde à la première tête, qui tombe. Elle met le peuple en appétit.“

Ide tartozik még az is: hogy mint a tortura' idejében, kínokhoz szokván a nép, a szelidebb s egyszersmind erkölcsibb, hasznosb büntetések el vesztik erejöket, mint az felebb már Montesquieu' szavaiból is kiviláglik. Igy a japani törvények, szerfölött kegyetlenek lévén, a nép' természete lön vad és hajthatlan. A kormány kénytelennek érzé magát még iszonyubban büntetni, s csaknem minden bünre halálszabott. Mind hiába. Törvényeinek dühe volt inkább mint ereje. Ide tartozik továbbá az, hogy szüli az ugy nevezett *gyilkos monomaniát*. Egy ember tanuja lévén amaz ünnepiségnek, mivel a kivégzés történik, hőse kivána lenni egy ily látványnak és gyilkolt; 1826ban egy betegágyas asszony, Corniernek, egy akkoron szőnyegen forgott gyermekvesztőnek esetét meghallván monomaniába esett, és sokáig küszködött e bősz vágy ellen, s végre kijelenté férjének, s az kénytelen volt darab időre elzáratni; Esquirol ez időben s ez okból hat ilyen nőt említ; 1829ben Nantüaban egy atyagyilkosnő nagy ünneppel végeztetvén ki, egy előkelő családbeli leány ellenállhatlan vonzalmat érze atyját megölni, mi mind Herostrat' szerencsétlen dicsvágyára emlékeztet. Ilyen példákat, az említett orvosokon kivül, bőven találni s pedig az uj korbul, Pierquinnél, Ducpetiauxnál, Wakefieldnél s kivált Roumieunál, s 1834ben a szász első kamarában az alelnök Dr. Deutrich maga két esetet említ, melyben a gyilkolás' és gyujtás' gondolata a hohérpad körül támadt, s vágyat költe hasonló pompával halni meg [92]).

S harmadik rendű, azaz politicai ártalmai a halálbüntetésnek szinte nevezetesek. Ezeknek egyike abban áll,

---

[92]) Piezqu. Die Todesstrafe.... l. 21—25. — Ducpet. De la peine de mort... l. 89—94. — Wakefield, Facts, relating to the punishment of death. Lond. 1832. l. 180. 181. — Grohmann, Christenthum und Vernunft... l. 260, 261. — Roumieu, Plus d' Échafauds. l. 140—273...

mit már megjegyzénk, hogy mivel a büntetés' nagysága miatt a sértett vonakodik a bűnöst feladni, a tanú vallani ellene, a jury s biró elmarasztani, a bűn büntetlenül marad s ez legtermékenyebb anyja uj bűnöknek. Ezért Angliában régtől, 1810től fogva csaknem évenként folyamodnak a parliamenthez a pénzváltók, gyárosok, kereskedők, hogy vagyonaik ne halálbüntetéssel védessenek, mert igy épen nincsenek megvédve [93]). „La cause, mond Montesquieu: de tons les relachemens vient de l'impunité des crimes, et non de la moderation des peines.“ Másika pedig abban áll, hogy e büntetés veszélyes a szabadságnak. Nincs nemzet mely nem volna kitéve politicai rázkodásoknak, mikben a felekezetek ürügyet keresnek feláldozhatni dühök' tárgyait. Mert bár mi bőszült a belső villongás, a felek mindig bűnt adnak okul, miért elleneiket öldösik; nem alkottatnak ilyenkor uj törvények, hanem a levők forgattatnak el, sem uj büntetések nem találtatnak, hanem mik megvannak azok alkalmaztatnak szigorúan az ártatlanok ellen. A gyilkosok mint birák lépnek föl. Mert el kell hitetniök a néppel, pártjokkal, hogy ők védei a törvényeknek; és igy a formát megtartják, mivel az inkább az érzékek' dolga s ismeri a nép, mig az igazság' lényét, mi az értelmé, megrontják vagy hamisítása által az esetnek, vagy sophismák által az okoskodásban. S ha törvényes a halálbüntetés, ily rengésekben épen a legjobb polgárok vesznek el legbizonyosabban; mert egyik felekezet' dühöngéseiben sem osztozván, gyanusak mindenik előtt. Tehát ne élesítsük a bárdot és pallost, mert iszonyu eszközt nyujtunk a pártok' kezébe; ne szoktassuk a népet annak használatához, mert az őrület' napjaiban iszonyúan fogja gyakorolni mire taníttatott. Ha Athenae nem szok itélni méregre, Socrates nem fogta volna kiüríteni a bürökkehelyt. Ha a nép nem barátkozik meg a birói gyilkolással, Franczia és Angolország nem hurczolták volna királyaikat vérpadra. Ha e nemzeteknél

[93]) Morning-Herald... Vol. I. II. — Montagu.. Vol. III. — Second report. —

nem törvényes a halálbüntetés, forradalmaikban annyi drága s hires vér' özöne nem vesztegettetett volna el. S ha a zsidóknál nem mindennapi dolog a keresztre feszítés, Calvaria' hegyén soha nem állíttatott volna föl ama legnagyobb kereszt, melynek terhe alatt a föld megrendüle. S ha apródonként elszokik tőle a nép, s egykor hitként gyökerezik meg lelkében, hogy e büntetés jogelleni, mert az élet szent és sérthetlen, nemcsak maga tartózkodik ily vérontásoktúl, de ellenálland a zsarnoknak is, ki az összedőlt hóhérpadokat áldoztainak óltárul ujra akarná fölállítani.

A halálbüntetés *nem osztékony*. E közt: elvenni vagy nem venni el az életet, nincs közép. Kik fokozatait az előző kinzásokban s a kivégzések' kegyetlenebb és szelidebb nemeiben keresik, azokkal e században már nem vitatkozunk.

Nem szellemi, sőt a testi büntetés' tetőpontja. S már ennél fogva egy anachronismus korunkban. Minden eszmének meg van saját története a lélek' birodalmában. Miként a törvényhozások a bűnben eleinte az anyagi kárt, a külsőt, később a szándékot a belsőt nézték, mig végre oda emelkedtek, a büntettet subjectiv és objectiv oldaláról együtt tekinteni, ugy ezzel párhuzamosan haladt s fejlett a büntetés' eszméje is, mely kezdetben mint boszu jelene meg, mi a sértett féltől s rokonaitól jő; aztán részint mint váltság, részint mint nyilvános és durva lakolás a társasági béke' megsértéseért, midőn még a status és szüksége minden volt, s az ember eszközként tekinteték; s végre korunkban mint tisztán szellemi s észi kényszer, mely midőn egy részről az elkövetett bűn s társasági szabadság és béke által egytüt határoztatik meg, más részről irányában főkép a lélekre s akaratra munkál. E szerint a mint a társaság elébbelébb halad a szellemisedés és tökély' pályáján, a szerint kell a büntetésnek mind inkább válni szellemiebbé s nehézkedni kivált a lélekre. A régiek kínoztak és öltek, a büntetés nálok testi volt; az ujabb századok a szellemi erőkkel szövetkeznek, a fogsággal mi a társágot a bü-

nöstől megőrzi, a magánynyal mi ezt kényszeríti elmélkedni s lélekbe szállani, az oktatással mi világosítja, a munkával mi testét és lelkét megtöri, a bánattal mi javítja és ujjá szüli. Avagy a társaság mindig oly kegyetlenül büntessen, mint a gonoztevő bűnhödött, s mint két vad álljon egymással szemközt, várva, melyik szün meg előbb lenni kegyetlen? Egynek nem kell e kezdeni, s lehet e reményleni hogy a kiméletre s emberiségre példát a bűn adand? Mivel pedig nem szellemi

Nem is javító e büntetés. Ki megöli, az nem javítja meg a bűnöst. A törvényhozók e részben, Blackstone szerint, hasonlók ama gyáva és kegyetlen sebészhez, ki minden lábat elmetsz, mit tudatlanságból vagy hanyagságból nem akar gyógyítani.

De az tagadhatlan hogy példás és elrettentő, azonban részint nem annyira s nem oly általánosan mint védei állítják, részint egy részrül mennyi jót okoz, más részrül annyi roszat szül. A halálbüntetésnek ereje kétképen nyilatkozik; a törvényben mint fényegetés, mi által a bün' elkövetése a gonosztevőknél megelőztessék, a végrehajtáskor mint példa, mi által a közönségre rémitőleg hasson, s igy hatása kétféle, a mint az a bűnösre és gonosztevőkre, és a mint az másokra hat.

Tekintvén az elsőt, bár általában hinnünk kell, mikép a haláltól irtózik minden ember, még is fölötte csalatkozik a törvényhozó ha azt hiszi, hogy ennek félelme rettentő mindenre nézve; mert kivált a gazdag és boldog fél attól ki kétli nyer e a jövendőben; ki inségben él és szerencsétlen, csaknem bizonyos levén hogy nem veszthet, gyakran kivánja azt [94]), kivált a nép melynek hite van s nyo-

---

[94]) Sallustiusnál Caesar: „De poena (capitali) possumus equidem dicere id, quod res habet: in luctu atque miseriis mortem aerumnarum requiem, non cruciatum esse; eam cuncta mortalium mala dissolvere; ultra neque curae neque gaudio locum esse.

morban és nyavalyáiban őszintén sohajtozza: ma nyilnék meg sirom és örömest feküdném bele; az elfajultak pedig, kik ellen volna főkép irányozva, daczolnak vele, s ezen erős természeteknek, kiknek a hősökkel köztulajdonok megvetni a halált, egy pillanatnyi kínnál néha szörnyebb az örökfogság; multi sunt, qui mortem ut requiem malorum contemnunt, ac graviter expavescunt ad captivitatem et ignominisum opus. Soha nem történik akasztás Angliában, hogy a sokaság közt tolvajság ne követtessék el; Breslauban mely héten egy kivégeztetett, négy lett gyilkossá; Londonban bankjegyhamisítás miatt felakasztottnak levágott teteme körül társai uj hamisításokkal foglalkodnak; s oly papok vallják kik fogházakban 10—20 évig munkálkodtak, hogy egynek kivégzése nem tesz, avagy csak mulékony hatást tesz a rabokra, mondván: a szerencse ellene volt, ki játszik az mindig készen legyen a veszteségre. Egyébiránt ha vannak kik inkább örökfogságot szenvednek mint halált; de viszont vannak kik a halált elébe teszik a hosszasb bár nem örökös fogságnak, például Londonban 17 asszony a halál helyett elfogadá az elszállítást, de 6 nem; Philadelphiában midőn a büntetőtörvények megenyhíttettek s a rabok nak az uj és ó büntetés közt választás engedteték, többen a régibb törvény szerint a kivégz ést választák; Franczia országb an sok rab örömét fejezé ki halálra és nem munkafogságra itéltetvén, és számos eseteket hozhatnánk fel, hogy tömlöczében a rab egyenesen azért gyilkola hogy kivégeztessék [95]). Azonban ez ellenkező adatokból, sem azt nem akarjuk következtetni hogy a halál, sem azt nem hogy az örökfogság rettentőbb. Alkalmasint az való, mit tapaszta-

---

Seneca. Herc. Fur. II.

Qui morte cunctos luere supplicium jubet
Nescit tyrannus esse. Diversa irroga:
Miserum veta perire, felicem jube.

[95]) Montagu, The opinions ... London, 1816. Vol. I. l. 277. — Ducpetiaux. De la peine de mort, l. 293. etc. — Lucas, von dem Strafsysteme. — l. 275.

latai után egy belga ir. „A halálra ítélteknek legnagyobb része nem folyamodik kegyelemért, vagy azt csak rokonainak kérelmére teszi, mig az örökfogságra ítéltek kivétel nélkül kérnek enyhítést.“ Oka mert a halál egy kinos óranegyed, mivel az edzett lelkek nem sokat gondolnak; bennök a bátorság még uralkodik. De midőn a fölebbvitel soká huzodván akaratuk a fogságban megtörik, midőn a halál' képe ez idő alatt folyton, éjjel úgy mint nappal körültök van, akkor megrendülnek, kifárad lelkök óránként vivni a halál' gondolatával, s hajlanak engedni rokonaik' unszolásainak. E szerint mig szabadok, az örökfogság' hosszu szenvedése nekiek rettenetesb, a halál' rettegése őket ellenben ugy szólván csak a vérpadnál rohanja meg. De a léleknek e két állapota közül melyikben fog a gonosztevő bünhödni? S nem világos e, miként a halál' félelmének ereje nem előző, mert a bünnek nem előtte henem utána jár, s akkor kezdődik midőn már a bűn elkövettetett? Röviden: a vizsgálat s itélet alatt és kivégzéskor a bűnös vagy mutat félelmet vagy nem; ha nem fél, jele mikép reá nézve, bár bünhödésekor a halálra emlékezék, akkor sem birt e büntetés elrettentő erővel, ha pedig fél, s mennél inkább fél és reszket, annál inkább gyaníthatni, hogy korábban a halálbüntetés' félelme nála nem munkálkodott mert ellenkező esetben nem követte volna el a bünt, és igy vagy indulatból bűnhödött, mi dühében nem ismer félelmet, vagy bizonyosnak hivé föl nem fedeztetését, s e remény szinte mint az indulat álthatlan paizs minden rettentés ellen.

Mi a másodikat illeti, a félelmet mivel másokra hat, azokon kivül miket már eddigelé megjegyzénk, állítjuk, hogy vagy gyakori a kivégzés s ez esetben megszokván s hozzá durvulván a nép, elveszti rettentő erejét, vagy igen ritka, s ekkor felrázza az emberek' erkölcsi érzését, a részvétet, a szánatot, minek ép azon következményei vannak, miket a törvényhozó nem ohajt. Livingston ád egy rajzot a philadelphiai népről, mi tisztelettel és csaknem szent bánattal s bucsuilag járdal ez a halálra ítélt' kamrájába, mi szives sajnálattal emlékezik róla, s ha megszenvedett, mi bús so-

kaság kiséri a sirba tetemeit, mintha a koporsóban nem egy bűnös de egy hős feküdnék. Nem régen a lipcsei nők egy bűnös' kivégzése után a hóhérpadra virágokat szortak, s köztök ily iratok találtattak: nyugodjál csendesen. S ha ez nem mindig is ennyire az eset, s ha nem nyilatkozik is mindig, az bizonyos, hogy hol ily szánat és részvét van a kebelben, ott a büntetés' hatása róla elhárul. S a bűnös a vérpadon három lélekállapotban jelenhet meg a közönség előtt; vagy bátran sőt gunyos daczczal — ez kétségkivül nem épületes a sokaságra, inkább megvetést önt a halál ellen még azokba is, kik eddig rettegték; vagy elcsüggedve s tehetetlenül — a nép megbocsát ellenének kit a hóhérpadon s kényszerítve lát, s leggyönyörűbb vonása az emberszívnek akaratlanul a szenvedő' pártjára állani; vagy bánattal s töredelemmel — s ekkor benne nem a bűnt de a bánatot látja, s itt valóban egy uj ártatlanság kezdődik, mely némán is kiáltani látszik, hogy ő és nem a bűn az, mi fel fog áldoztani, s a vérpad az mi utálatot gerjeszt, a megtért bűnös mint martyr látszik meghalni.

És itt ismételjük, miképen a kivégzés mint példa fölötte ártalmas, mert a népet szoktatja a vér' tekintetéhez. Ha ritka a gyilkosság, koránt sem egyedül azért ritka mivel nagy a halál' félelme, és ha gyakori nem azért gyakori mivel a halál' félelme vesztett erejéből; inkább mondhatni, hogy hol gyakori a gyilkosság, azért az mert a természetbeli undor e bűn ellen megyengült s az, erkölcsi érzés hanyatlik, s hol ritka, azért az, mert az undor még megvan s az erkölcsi érzés uralkodik. Bizonyitja a történet, hogy a bűnök változást soha nem a halálbüntetés hanem idő és erkölcs által szenvedtek. Mennél sürübbek s kegyetlenebbek a halálbüntetések, annál számosabb s borzasztóbb bűnökkel találkozunk minden nemzeteknél; ellenben mennél szelidebbek az erkölcsök s emberiebbek a büntetések, annál ritkább s kevesbbé rettenetes a bűn. Ugyhogy ténykint állíthatni föl, miképen a gyilkosság' ritkasága mindenütt megfordított arányban áll a halálbüntetés' alkalmazásának

gyakoriságával, s egyenes arányban a gyilkosságtóli undor' növekedtével. Különben ha a halál' félelme olly nagy s általános volna, miképen magyarázzuk meg, hogy némely népeknél a halálbüntetés a legcsekélyebb vétségekre határoztatott és ezeknél sem birt megtartóztató erővel? S honnét van az, hogy midőn tolvajság, s gyilkosság egyenlően halállal sujtaték, amaz sürübben, ez ritkábban követtetett el? Oka, mert a halál' félelménél erősebb az undor, mi bennünk a gyilkosság ellen él s ez határoz. De midőn a törvényhozó a kivégzés' példáiban a halál' félelmével akar munkálni, nem ama másik erőt a gyilkosságtóli undort, mi hatalmasb, gyöngíti e az emberekben? Mert e kettőt egyesítni nem lehet. Ha a kivégzés gyakori, gyöngül az undor, ha ellenben ritka, ennek hatása foganatosb s egyedül teljesben uralkodik. Midőn tehát a törvényhozó a halálbüntetéshez ragaszkodik, e két erő t. i. félelem és undor közűl választott: azonban csakhamar észre fogja vehetni, hogy a félelemben oly fegyvert választa, mely nem használva hiába való, használva élét veszti.

Azok után miket már elmondottunk magyarázat nélkül állíthatni, hogy ha e büntetés némileg *bizonyos* is, mert nincs ember kit a végső órákban ha pillanatokig is, ne fusson végig borzodás s mert minden esetre kinos az utósó percz; de szerfölött *egyenetlen*. Némely iszonyuan szenved, megőrül bele, mint 1815ben Travot general Párisban; másnak alig büntetés; s vannak kik ohajtják mind a mellett hogy gyalázattal jár. De ha közelről is ily egyenetlen, érthetni innét, hogy mint félelem mint rettentés, mint eszköz a bűntől visszatartoztatni még nagyobb mértékben *bizonytalan* mint itt egyenetlen. Az emberek mind hasonlók Aesop' öregéhez; távolban senki nem tart a haláltól sőt ohajtja, közelről minden rettegi.

Egyszerű, mindenki érti e szót: halál; azonban ez nem épen fontos tulajdon. Fontosb hiány az, hogy *erkölcsi analogiában nincs* egy bűnnel sem. Sőt épen a külső analogiának, a talionak kifolyása s az is csak a gyilkosságnál:

ki ölt, ölessék meg. S innen kitetszik, mi alaptalan azon ellenvetés, hogy a halálbüntetés' vivói az érzésből indulnak ki, hisz az indulat büntetésül elfogadja ezt, saját szülötte, de az ész s erkölcs tagadja meg. Ezért a vadak vérboszúján nincs mit csodálkoznunk, ők indulataikat követik s szabadnak hiszik mert érzésből foly; de mi azt mondjuk, az észre hallgatunk, s teszszük mit ez nem parancsol sőt tilt. Nálok nem törvényes a boszu, hanem természetes, mi ellenben azt törvénybe foglaljuk, s a vallás' tekintetével, az erkölcs' képében, az ész' ajkával az indulat szól. E büntetésnél a status mint egy állati erőszak jelen meg; az erő tiporja le a gyöngét: ezért látásánál elsőbben a hatalom ötlik elménkbe, csak később az igazság. Nincs is semmi része e cselekedetben a bölcseség' itéletének mi erkölcsi igazsági eredetre mutatna; nincs benne semmi jele az észnek csak a boszunak, testi hatalomnak, és valóban minthogy nem az ész' kényszere, nem is büntetés.

Gátló ártani. De ha a bűn csak pillanatnyi dühben követtetett el, vagy ha a bűnös igazán megbánta tettét, mire való e szörnyű ovakodás? S a bolondoktól a status nem tud e ovakodni másképen is? S politicai vétségeknél nem is gátló. Mert a hatalom többé nincs az egyeseknél, a Rákóczyaknál s Zápolyáknál, az egész népben lakik, az sehol nem látható és mindenütt jelen van. Nem birja azt senki mint hajdan az olygarchák' korában, s mint buktával nem mulik el, s árulásával nem adhatja el, ugy a hóhér hiába szeldesi a fejeket. Az eszme, a közvélemény mint a lég, vagdalni lehet felé de nem lehet megsérteni; a vér mi egy bajnokának életét oltja, az egésznek csak uj erőt s hatályt ad, forogván s növekedvén odább, sors' kerekeként feltartóztathatlanul [96]).

Népszerű a gyilkosság' esetében. Kisebb vétségeknél inkább szenved a sértett, inkább hamisan esküszik a tanú,

[96]) Guizot. De la peine de mort (en matière politique). Bruxelles, 1828. Ch. II.

s a biró inkább hittel erősített kötelességét szegi meg, semhogy felebarátját halálra juttassa. De bár ne volna az mert ez mutatja, miként a népen még a talio' boszuelve uralkodik, mely nemcsak az itéletben de az életben is vért kivánand vérért, s bünt fog halmozni bünnel, Egyébiránt a közönség jóra könnyen hajlik; akármely büntetést meg fog kedvelni mihelyt azt foganatosnak találja. Sőt elég a halálbüntetésnek pusztán megszűnni, hogy népszerütlenné váljék.

De *nem megbecselhető*. A törvényhozónak nincs bizonyos ismerete azon fájdalomrul sem, mit a rab a kivégzéskor érez, s igy nem tudja mi roszszal sujt. Századokig hivék, hogy a fejvétel épen nem fájdalmas, s később az akasztást kezdék enyhének hinni. S a fejvétel után tart e az érzékenység és meddig? A leghiresb orvosok s anatomok mint Hufeland, Sömmering, Blumenbach, Gruithuisen stb. irtak erről, s a leg hiresbek állítanak ellenkezőt [97]).

S tudja e a törvényhozó mi a halál s mi van a siron tul? Tudja e hogy ott a bünöst e földi kín után rögtön uj kárhozat éri e, vagy reá isteni irgalomnál fogva boldogság várakozik? S azért vágta le őt, bűnének virágában, hogy két büntetést szenvedjen, vagy jutalmazni akarta? Valóban kinek vallása van, ki jövendő életet hisz, képzeletében s lelkében tünjék az föl bár mi képen, arra nézve e körülállás, ez erősség eldöntő. A halálbüntetés' következményei az idő, határain tul esnek; s embernek mint eszes és erkölcsi lénynek nem szabad ismeretlennel sujtani, részint mert nem tudhatja mi iszonyu kinnal sujt, részint mert azt sem tudja büntet e vagy jutalmaz. S erre nem válasz az hogy Isten mindent jóra intéz, s kegyelmes lesz annak ki bűnének förtelmében, mielőtt bánatra ideje volt volna, végeztetik ki. Mert a mennyiben az emberen állt, megtette a roszat, s nem azért hiba valami, mivel isten el nem fordíthatja,

---

[97]) Hitzig, Annalen der deutschen und ausl. Criminal-Rechtspflege. Berlin, 1833. 33tes Heft. I. 117.

hiszen ő tehet mindent, hanem mivel szabad volt tenni s nem tenni, és elkövettetett. Ha földünkön vala egy titokteljes mélység, mit némelyek a boldogság' honának, mások a kárhozat' helyének tartanak, valljon észszel s erkölcsileg s igazságosan cselekednénk e legnagyobb bűnöseinket abba eresztgetni? Midőn az ember a büntetés' végét be nem látja, ész nélkül cselekszik és szükségkép igazságtalanul büntet. E szerint a vérpadon minden rabnak, legyen bár mi bűnös, oka van üdvezitőnkként igy fohászkodni fel; „bocsáss meg nékiek, mert *nem tudják mit cselekesznek*!"

És végre a halálbüntetés helyrehozhatlan; holott mennél rettenetesb a büntetés, annál szükségesb hogy helyrehozható legyen. A tévedés' áldozata soha nem támad föl, Pedig a birák' itélete nem épül apodicticai bizonyosságon. Nem azért mondatik a vádlott bünösnek, mivel bizonyos hogy a bűn általa követtetett el, hanem mivel a törvénytűl megkivánt némely föltételek jelen vannak. Tehát a bizonyosság csak formai és viszonyos. Mivel a vádlott ugy vall, mivel két tanu egyezőleg bizonyít, stb. hozatik az itélet, azonban mutatja a tapasztalás, hogy gyakran megvolt minden bizonyság mit kiván a törvény, s később az elmarasztott' ártatlansága még is tökéletesen kivilágosodott. Mert sokszor ámítók a körülállások, bár a legerősszakosbak, Aristotelesként sok lévén lehető mi nem valószínű; a tanúk lehetnek csalók, csalattak és csalatkozók, s ezeknek száma sem biztosíték a tévedések ellen, sőt még a vádlott' vallomása sem teljes bizonyság, mi után vannak, kik magokat ártatlanul vádolják be [98]).

A múlt századok' birói gyilkosságai köteteket töltenének be, úgy szólván fele még élt a népnek, fele megöletett. Korunk' bölcsebb és sürűbb garantiái köztt kisebb a veszély, de soha nem mulik el az, mert hibázni együtt jár az emberi természettel s ugyan azon ok mindig ugyan azon következményt fogja szülni. S ha kisebb is Franczia- és Angol-

[98]) Ducpetiaux, De la peine de mort, I. 154.

országban, de még szörnyű nagy nálunk, hol az eljárás' rende s a bizonyság' mértéke nincs megállapítva, hol a vallatás titokban s kinzással történik, hol a biró a kormány által elmozdítható és zárt teremben itél, és hol néha ügyvédet sem szabad választani, s ugy a vád mint védelem titokban tartatik a közönség előtt. Nem, itt s ily intézvények közt a halálbüntetés nem az igazság' de egyenesen a boszu és zsarnoki erőszak' fegyvere. De a legtisztább akarat mellett is sürünek kell itt lenni a tévedésnek, miután gyakori azon országokban is, hol a törvényszéki nyilvány teljes, hol jury van, hol a védelmi szabadság korlátlan. S minden felül birunk példákat. Livingston, Éjszakamerikából az mondja, hogy ily birói csalatkozások *nem ritkák*; Lucas Franczaiországbul *négy* felötlőbb eseten kivűl, pusztán az 1826ki félévből *hat* esetet hoz föl, melyben ugyan azon vádlottat egy jury halálra itélé, más ellenben, mely hez csak formabeli biba miatt utasíttaték a cassatioszék által, mert a nélkül kivégeztetett volna, — ártatlannak vallá; Voltaire [99]) és Roumieu ugyan onnét, Calas és Sirveu' nevezetes esetein kivül többet említenek; Ducpetiaux Belgiumból *tizennégy* példát számlál elő; a Morning Herald [100]). Angliából *négy*, Wilde londoni sheriffségének 8—9. hava alatt *hat* ily esetről emlékezik [101]); s O' Connell 1840ben a mártiusi parliamentülésben négy személyt mondahalálra itélteknek, kiket utóbb ártatlanoknak találtak; Holst és Zöpfl pedig Németországból hoznak föl *hat* példát. S mind a mellett hogy nálunk nincs nyilvány s tévedéseiket a birák el szokták titkolni, tudunk eseteket, hogy nemcsak évekig sinyle tömlöczben s szenvedé a pálczák' százait ártatlan de halálra is itéltetett. Ez uttal nem beszéljük el a szabolcsi régibb s a tolnai ujabb esetet, csak egyet említünk a Bereg megyei levéltárbúl, hol három positiv tanú valla a

[99]) Essai sur les probabilités en fait de justice.
[100]) A Selection of articles. Vol. I. Vol. II.
[101]) Second report . . . I. 100.

csetfalvai csapláros ellen, ki egy csipkés tót legény' meggyilkolásával vádoltaték, ennek árui pinczéjében találtatván s mellette véres kés és sok vér, s már a törvényszék halált itéle rá, midőn ártatlansága kivilágosodott s pedig ellenmondhatlanul, mert a tékozlásai miatt gazdája elől megszökött tót legény Zemplénben élt. Azonban a szerencsétlen csaplárosnak javai a pör' (ez egyszer üdvös) hosszu folyama alatt elpusztultak, s kínaiban ő maga megőrült. S nem állnak e föl hajszálaink ennyi ártatlan vérre? S egy ily eset, bár csak századonként egy, nem rontja e el mind azon jót mi a példából származhatik? S a birák nem roskadnak e össze lélekismeretök' terhe alatt, ontván, ha bár hibából is, vérét ártatlannak? S mi iszonyu s a törvények iránt ellenséges érzést költ a polgárokban, ha látják hogy a törvény maga teszi azt, mit a gonosznak tilt s mit elhárítania kellene, t. i. öli az ártatlant? S nem kell e egyiránt rettegniök a hóhértúl s gyilkostól? S megnyugtat e az, ha az ártatlan áldozatnak tetemeit emlék tiszteli s meggyalázott családja jutalmat veend, ha más nap a hiba ujra elkövettethetik? Ez ellen nem véd meg egyéb, mint a halálbüntetés' teljes eltörlése. Ismeretünk s itéletünk korlátolt, és még is büntetünk mintha csalhatatlanok volnánk. Cselekszünk mindenható erővel mindentudás nélkül. Valóban ha nem volna egyéb ok, e tekintet maga, megczáfolhatatlan mind eddig, elég arra, hogy a halálbüntetés eltöröltessék.

S a halálbüntetés' e lényeges hiányával még két veszély jár. Egyik hogy ha a hatalom, álnokság, birói gyülölség vérpadra jutattá áldozatát, egyszersmind biztositá magát ha nem a gyanu, legalább a próbák ellen. Mikor vétkének üli diadalmát, egy uttal bátorságban örül. Mert ki él, az talán előbbutóbb megboszulhatja magát; de a halott örökre néma, s a sirnak ajtatja belülről nem nyilik. Másik, hogy csaknem minden kivégzettben a próbáknak egy gazdag kútfeje dugul be. S ennek ártalma kettős, részint jelenvaló, mert társai ujra előrohannak, kik egynek fogsága által megfélemelvén addig vissza vagy messze rezzentek; re-

szint jövendőbeli, mert örökre felfedezetlenek maradnak némely bűnök, mikre csak vallomásai vezethettek volna. S meglehet hogy e miatt némely ártatlan hosszan fog szenvedni, s némely gonosztevő örökre büntetlenül fogja élvezni vétkeinek gyümölcsét. Sőt itt kell megemlítenünk azon körülállást, azon harmadik veszélyt is, mi szerint a gonosztevőkre nézve a halálbüntetés egy hatalmas rugó elkövetni nagyobb bűnt, hogy a csekélyebb' fölfedezését megelőzzék, egy hatalmas rugó kivégezni azokat, kik bűneiknek tanui lehetnének; igy lesz gyakran az éjjeli orv s útonálló szándéktalanul egyszersmind gyilkossá.

A kérdésben mint a törvényhozás' tisztán gyakorlati föladata nem foglaltatván, az iránt mi sem nyilatkozunk, vajjon fokozatonként töröltessék e el a halálbüntetés és mi fokozatonként, s vajjon áltmenetelül nem lenne e jó és elég azt egyedül a szándékos gyilkosságra s erre is ugy szorítani, hogy az csak a birák' egyező akaratával hozathassék; miután azonban mély meggyőződésünk, miképen a halálbüntetés' helyét csupán az örökfogság pótolhatja ki ugy szerkezett javitóházakban, hogy a megjavulás benne lehető, a kiszökés pedig teljesen *lehetetlen* s hallatlan legyen: azokból, miket eddig elmondánk, igen röviden parallelát vonunk a két büntetés' neme köztt.

Halálbüntetés.	*Javító fogság.*
1. Ugyan az minden nagyobb bünre nézve.	1. A bünök' végtelen fokozataihoz végtelenül mérhető.
2. Észszel s erkölcsi érzéssel ellenkező.	2. Mind kettővel egyezik.
3. Példás, de hatása kétséges; inkább hozzá szoktat a gyilkossághoz, mint undorít tőle.	3. Kevésbbé az, de hatása tiszta.
4. Mint példa is rövid ideig tart, s hamar enyész.	4. Az élő rab folyton emlékezetben van.

Halálbüntetés.	*Javitó fogság.*
5. Az élet iránti tiszteletet meggyöngíti.	5. Ez ápolja.
6. Törvényesíti a gyilkosságot.	6, Törvénybe az igazságot s jót foglalja.
7. A jóknak erkölcsét is megdurvítja.	7. A roszét is megszelidíti.
8. A kegyetlen talio' kifolyása: boszú.	8. Az ész s erkölcsi igazság' sugára: büntetés.
9. Megöli a bünöst s bűnt egyszerre.	9. A bűnt kiirtja; a bűnöst megtartja.
10. Ront, mint vak erő.	10. Javít, mint ész és szív.
11. Teljesen gátló ártani, de mi áron!	11. Ha a fogház jol szerkezett s jól rendezett, épen ugy gátló, mert a kiszökést inkább csak képzelni lehet mint végrehajtani. Nem lehetetlen, de hihetetlen s ez a népnek elég.
12. Költséget okoz.	12. Kárpotlást nyujt.
13. Bátornak s rögzöttnek nem büntetés.	13. Nincs lélek s kebel melyet meg ne törjön.
14. Sükeretlen mivel bizonytalan.	14. Foganatos mivel bizonyos.
15. Követtetvén el bűnök elmegyöngék által, minthogy itt orvos sem ismerheti mindig a valót, vagy néha megmenekszik a bűnös, vagy néha lakol az elmegyönge.	15. Ha ép elmével bűnhödött, érdemli; ha elmegyönge, szükség vagy kigyógyítani, vagy ártalmatlanná tenni. Idő mulva világra jő a való.
16. A sértett vonakodik vádolni, a tanú hamisan bizonyít, a biró hitét szegi, s igy büntetlenséget, s ez uj bűnt szül.	16. A sértett kész panaszkodni, a tanu vallani, a biró itélni, s igy alkalmazása bizonyos.

Halálbüntetés.	*Javító fogság.*
17. Hogy e büntetést elkerülje a gonosztevő gyilkossá lesz.	17. Mivel osztékony tartósságra és szigorra, s a bünös reménylhet többet s kevesebbet, tanúk' kivégzesére nem ösztönöz.
18. A szabadságnak veszélyes; vele a zsarnok s felekezetdüh ezreket s a haza' s tudomány' legjelesbeit dönti sirba.	18. Kik meghaltak, azok nem támadnak fel, kik élnek, bár lánczokban s erős falak köztt, azok ha a düh elmult s a zsarnok kidölt, előkerülnek vagy megszabadíttathatnak.
19. Az ártatlannak veszedelmes; ha ellene s irigye van, s ha a biró tévedt, hiában élt ártatlanul, elveszhet gyalázatosan. S ekként a törvény maga bántja kit kellett védenie, teremti a roszat mit kellett elhárítania, lerontja a biztosságot mit kellett fentartania.	19. Csalatkozván a bíro, mi idő még hátra van, elengedtethetik, mi elmult az megjutalmaztathatik.
20. Oltára a vérpad, papja a hóhér. Egy szörny, mit a társaság szül.	20. Temploma egy komor épület; papjai minden emberbarát. Ki benne fáradozik tiszteletet arat.

Mind ezek után bátran fordulhatunk a halálbüntetés' védeihez, s mondhatjuk: minden büntetés, az igazság' határain belül, egy kisérlet miképen lehet a bűnök ellen legsükeresbben hatni; mit ti magasztaltok, a halál, már teljesen megpróbáltatott. Elismeritek hogy kezdettől fogva

minden nemzetek gyakorlák azt, és ti magatok valljátok hogy foganatlanul. Mi nem kivánunk egyebet, mint hogy hagyjátok el azt, mi öt hat ezer éven keresztül a kegyetlenség' végtelen áltváltozásaiban alkalmaztatván, minden korban s körülményekben sükeretlennek találtatott. S ha mint elégtelent hagyátok el a kisebb vétségeknél, vajjon miként várhattok tőle több hatányt nagyobb bűnök ellenében? Mit használtak a földnek Phalaris' bikája s Busiris' oltárai, s millió gépei a kínoknak? Mi jó és nemes virágzott azon hatvan ezer életből, mi VIII. Henrik alatt mult ki vérpadon, s azon hetven ezerből mi Angliában 1698tól 1787ig hóhér által végeztetett ki? Nem kellene e szerint paradicsomként ragyogni Spanyolországnak hol némely három hónap alatt 2600at ölt meg a törvény' szava? S nem azért állunk e századokkal hátrább, mert a boszu és düh nemcsak érczből csinált pallost s növényből kötelet, de szövetkezett az elemekkel is: a földdel melybe eleveneket temetett, a vizzel melynek zajló habjaira eregeté a bevarrottakat hogy általok ezek a partok' szikláihoz sujtassanak, a léggel melylyel fojtott, a tűzzel melyben hamuvá égetett, s megfordítva a természet' rendét, az embert adá az állatoknak eledelül? Mit használt mind ez? A vér elfolyt, köztte sok ártatlané, s minden nyereség belőle az lesz, ha elhiszszük hogy folyt haszontalanul. S nem panaszkodhattok, hogy próbátok kora avatkozás által megháboríttatott; századok' hosszában munkálkodék rendszertök, a nélkül hogy hatásában igazság s emberiség megzavarta volna. Dúltatok s öltetek, s a bűn mindig szaporodott, s ti, jóllehet már a görög Diodot ellenkezőt hirdete vala, mindig azt hivétek, még kegyetlenebb büntetés lesz a gyógyszer, s igy adattak a halálhoz kimondhatlan kínok. Azonban a bűn nem fogyott. Ekkor javaslák némely bölcsek s mély ismerői az emberléleknek az ellenkező útat, az igazságét s emberiségét; — a nép javallja; a fejdelmek hajlanak. A sor e szerint rajtunk lévén, engedjétek nekünk is a kisérle-

tet teljesen s egészben s a büntetőjog' többi részeivel összehangzólag megtehetnünk. Balzamot s olajat önteni a sebbe hol eddig vasat és tüzet használtak; a pogány szokás helyett behozni a kereszténytt; a boszú helyett a szeretetet. Ez egyszerű lesz és fönséges. Mint Victor Hugo mondja: az akasztófák elrontatnak, s helyén keresztek emelkednek.

V.

MAGYARORSZÁG.

E czim alatt, csak hiányokban s óhajtásokban levén dúsak, holott tények kellenének, kevés mondani valónk van, és az sem örvendetes. A nemességet védik némi formák, melyeken belül azonban vele s ellene is minden elkövettethetik, de a népnek jogai előtt s jogai körül nincsenek semmi korlátok, egy nyilt s védtelen csoport az, mely *lovag őrei* által kény szerint összevissza gázoltathatik. Bizony e nép, mint hajdan Izraelé, a gondviselés' közvetlen ótalma alatt élt; hiszen mindene birájának lélekismeretétől függ. —

A büntetőjog mindenütt késő, közepe táján a mult századnak nyeré meg a figyelmet mit érdemel, s épen csak napjainkban támadt a bűntetti statistica. Mi lajstromok Éjszakamerikában, függetlenségének első korában, s Angliában Howard' ideje körül készültek, azok e nevet nem igényelhetik, részint mivel tökéletlenek, részint mivel puszta egészeket adnak, melyek viszont ugy a multban, mint a jövendőben csak egészekkel hasonlíttathatván össze, a vizsgálót semmi részletesb s belsőbb eredményre nem vezérlik. Azonban e kezdet sem volt következmény nélkül; először a nemzet megismerte az összegeket, s minden pályán ez az

első lépcső az önismeretre; másodszor, évenkint látván ugyan azon összegeket előkerülni, mind a mellett is, hogy a törvények' szigora növekedett s a halálbüntetés bővebben osztatott, itt vevé kezdetét a kétely a kegyetlen törvények s a halálbüntetés' foganata iránt. De a valódi bűntetti statistica Éjszakamerikában csak a javitóházak' első diadalmával Philadelphiában s Auburnban egykorú, tehát mint az még új dolog, s most van fejlésben; Európának pedig 1827-ben Francziaország (igazságministere gróf Peyronnet) ada erre példát, mit Belgium, Baden s Anglia nyomban követtek. Ezekben s azóta más országokban is a kormányok *évenkint* vastag kötetű lajstromokat közölnek a bűntettekről s rabokrúl, a nem, kor, állapot, müveltség, életmód, bűn, visszaesés, vád, fölmentés, elmarasztás, befogás s itélet közti idő, tartományok, népesség s több effélék' százféle összeállításaiban; ezeken kivül a fogházak' kormányzói s papjai a rabok' életéről, a rabok közötti esetekről, beszédekrűl, szövetségekről naplót visznek, a hirlapok a bűntettek' részleteit, a pör' folyamát, s folytában a vádlott' viseletét teszik nyilvánossá, egyes emberbarátok pedig magános úton gyűjtenek adatokat, s ha a lajstromok puszta számokat nyujtanak, ezek a nép' anyagi s értelmi állapotát tartományonként vizsgálva azoknak ismeretére iparkodnak. Mert a bűntetti lajstromok hasonlók az egészségi lajstromokhoz; azok erkölcsi, ezek egészségi fokát mutatják ki egy nemzetnek, tehát a bajt, nem egyszersmind az okot honnét ered, — tehát a veszedelmet s csak félig az eszközt mivel azt elháríthatni. És csak mind ezek' összevétele s álttaglalása után juthat bölcs és statusférfi a bűnök' természete, s a büntetések' hatánya és *sükere* iránt alapos eredményekre. S valóban a bűntetti statisticának keletkezte óta tények' útán oly igazságok lőnek bizonyosakká, miket eleve a priori lehetetlen volt volna fölállítani, vagy ha némely éles elmék fölfedezik is, a közönségtűl olyanok gyanánt későn vagy soha sem fogtak volna elfogadtatni.

S birunk e mi ily statisticával? Hírét is alig hallot-

tuk. Hozzá nincsenek meg nálunk a legelső elemek sem; a közönség azt sem tudja mennyi nép lakik az országban s évenkint hány bűn követtetik el, s hány bűnös van a népben; a közönség azt sem tudja, hány fogház van az országban s a fogházakban hány rab tartatik, s azt sem tudja hány testület s nemzetség bír vérjoggal, s közüle menynyi gyakorolja azt? Sőt mi több, a bírák nincsenek sem törvénynyel, sem utasítással megkötve a *büntetésnemek'* megválasztásában, mivel tetszik azzal sujthatnak; nincsenek korlátolva a *mérték'* alkalmazásában, miként tetszik úgy sujthatnak, és kimondani is szörnyű, törvény által még az sincs meghatározva *mi bűn* s mi nem az, ugy hogy a bírák egyszersmind törvényhozók, s esetenként előbb magokban s magoknak törvényt kell hozniok, mi szerint fognak itélni. Nincs büntetőtörvény és büntetnek, s így az erkölcsi igazságot gyakorolják, mintha Istenek volnának. S nem csak minden megyei, kerületi, városi, úriszék, de annak minden tanácsa, s ebben viszont minden tag saját törvénye, s más időben természetesen mindenik mindig más törvény, azaz más nézet szerint itél. Mind ezekhez adjuk még: hogy birószékeink nem nyilvánosak; hogy tömlöczeink minden testi s lelki nyavalyának fészke; ha a rab megél is benne testiképp, meghal erkölcsileg; hogy ide a nép puszta gyanúra is seregesen záratik, —kit a helység zajosnak mond, az egy két évig ülni szokott rosz híréért, ekkor ártatlannak nyilváníttatván, mintha igazságosan szenvedett volna, a lélekismeret' szemrehányó földobogása nélkül eresztetik szabadon; hogy a járásbeli tisztviselők ellenőrtelen hatalmuknál fogva a népnek határtalan jótevői is de zsarnokai is lehetnek; hogy ezek többnyire gyalázatos s önmagokat gyalázó kínzásokkal vallatnak és faggatnak és pedig a világos törvény' ellenére; hogy a statarium az országot hadi táborrá teszi, hogy egyegy királyi biztos, népmozgalmak után, mik azonban máskép nem orvosolva örökké meg fognak ujulni, akasztat, holott előtte s utána tíz húsz évig béke s csend

uralkodik az országban egyetlen egy kivégzés nélkül. Vajjon az igazságszolgáltatás' elemeinek ily képzelhetetlen s követhetetlen változásaiban lehet-e eredményre jutni, mi épen a bizonyosságban áll? Vajjon lehet-e a bűn s büntetés között valami állandóbb viszonyrul s kölcsön hatásaik' ismeretéről csak álmodni is? Vajjon lehet-e a büntetés' *sükerét* hosszabban kisérni s megismerni, s vagy inkább nem ér e az véget mindig a szenvedő egyedben, miután a bíró ma nem tudja, mit fog valamely bűnre holnap itélni, s még kevésbbé tudja a nép, mi bűnben mit várhat s mitől félhet? Mert nálunk a büntetői igazság' menetele hasonló az idő' járásához: derű és boru, szél és csend, hév és hűs; nem tudni mi törvény szerint következik egymásután. Egy szóval nálunk nagy sötétség fekszik mind azon elemeken, mik a bűntetti statisticához szükségesek. Még csak egyes villámlatoknál sem pillanthattunk közéjök. Mint mindenben, úgy ebben is, korunknak vala fentartva szövétnekkel lépni a tárgyhoz, és ez oldalrúl is megismertetni a nemzetet önmagával.

Ezekből önkényt foly, miképen mint a többi büntetések, úgy a *halálbüntetés' sükere* iránt is hazánkban semmi bizonyost nem állíthatni. Mert mit a kivégzések' alkalmával a körültolongó nép köztt lát és hall a szemlélő, az csak egyes észrevétel, miből így magában semmi sem következik, s mind olyan, mit szájából a psycholog, a lelkész, előre is megmondhat: egy rész undorodik és sajnálkozik, mint az undorodnék és sajnálkoznék minden gyilkosságnál; más rész borzadoz, mi azonban ellen nem áll, hogy gerjedelmében később hasonló bűnt ne kövessen el; harmadik örvend a gonosztevő' vérének omlásán, s talán épen a hóhér' pallosát ohajtja, saját kezével tehetni a csapást; s vannak kik bátran sőt némi gyönyörrel nézik a szörnyű jelenetet, — amazokra messzéről sem volt oly üdvös a hatány mint ezekre veszedelmes és vadító a példa. S a vidék' leányai és fiatalai még néhány hónapig éneklik a dalt, miben

a pórköltők foglalák a kivégzett' történetét, s miből tanács *részvét* és *bánat* szól, s mi hírt, a gyulókony legényeknek gyakran veszélyest, hoz a rabló' nevére, — és aztán hallgat róla az emlékezet. Mint mindenütt róla beszéltek a halála körüli napokban, ugy nem szólnak róla sehol sem az után; s ha amaz angol biróként, ki a halálitélet után a lózsiványnak ezt mondá: „nem azért akasztatól fel, mert lovat loptál, hanem hogy lovak ne lopattassanak," mi is azért öljük meg hogy hasonló bűnök el ne követtessenek, — ugy vére hiában omlott.

Tehát mi a tények' mezejéről eredményt a süker iránt nem adhatunk, s állítjuk bátran, alaposat senki nem adhat, sőt ellenkezőleg mind az, mit hazánkban tehetni s mit mi teszünk, *megkezdeni* a tények' gyüjtését egy hazai bűntetti statisticára. S azon kivül hogy a törvénykönyvből némi kivonatot nyujtunk azon bűnökrül melyek halállal sujtatnak, rabjaink' számáról közlünk egy rövid lajstromot. Hiányos az és tökéletlen, részint az idő miatt, részint s inkább mivel magok a hivatalos lajstromok, *mikből merítvék*, szinte igen hiányosak és igen tökéletlenek és igen nehezen megszerezhetők. Egyébiránt az 'összeg' kitétele után részletekbe, czélom szerint, csak a gyilkosságra néze ereszkedém, több ok miatt, főkép mivel minden oda mutat mind az irodalomban mind a törvényhozásokban, hogy ez fog legtovább s legutósó próbaképen halállal büntettetni.

Régi és újabb törvényeink' értelmében halállal büntettetik a:

Tolvaj.

S. Steph. L. II. c. 40. 41. ki harmadszor lop, akár szabad, akár szolga, haljon meg. S. Ladisl. L. II. cap. 2. a szolga ha másodszor lop, c. 12. akár szabad, akár szolga ha lopáson kapatik, akasztassék fel. L. III. c. 8. a szabad ki tíz dénárt lop, veszszen el; c. 10. ki táborzásban lop, irtassék ki. — Verb. P. I. t. 15. minden tolvaj; P. III. t. 34. a lótolvaj akasztassék föl.

Rabló.

Verb. P. I. t. 15. büntetése karó vagy kerék.

Gyujtogató.

Verb. Pars III. t. 13. halál, ki csak fenyegetőzik is vele. — Matth. I. D. I. 1462: 2. — Car. III. D. II. 1723: 11. némely elvenen égettessék meg, némely szelídebben de kivégeztessék.

Rágalmazó.

S. Steph. L. II. c. 53. ki mondja, „hallám a királyt vesztedre szólani," veszszen el.

Több feleségű.

Rud. D. X. 1599: 36. — Ferd. II. D. II. 1625: 26.

Parázna nő.

S. Lad. L. I. c. 53. — Verb. P. I. t. 105. §. 2.

Vér- s mostohaanya- és mostohaleány-fertőztető.

Matth. I. D. I, 1462: 2. §. 14. — Car. III. D. II. 1723: 11.

Nők s' leányok' szeplősitője.

Lud. II. D. IV. 1522: 36. — Uladisl. II. D. VII. 1514: 47.

Káromló harmadizben,

Isten, keresztség, lélek, Mária s a szentek ellen.

Ferd. I. D. XX. 1563: 42. — Leop. I. D. I. 1569: 42. Car. III. D. II. 1723: 110.

Szülegyilkos vagy sebző,

férj, nő, testvér, gyermek, atyafi és minden szándékos gyilkos.

S. Steph. L. II. c. 4. 6. — Matth. I. D. I. 1462: 2. D. II. 1471: 28. D. VI. 1486: 51. Ulad. II. D. I. 1492: 82. Verb. P. I. t. 14. §. 5. t. 15. 16. — P. II. t. 55. — Ferd. I. D. XX. 1563: 38. 40. 63. — Ferd. II. D. II. 1625: 6. — Car. III. D. II. 1723: 11.

Gyilkosok' befogadója.

Ferd. I. D. XX. 1563: 39.

Fölségsértő.

Verb. P. I. t. 14. 16. — Car. III. D. I. 1715: 15.

Hütlen.

Verb. P. I. t. 14. 16. — Matth. I. D. I. 1462: 2. — D. II. 1464: 19. 27. D. III. 1471: 29. — Ulad. II. D. I.

1492: 70. 79. 107. — D. II. 1495: 4. — D. III. 1498: 32. 73. — D. V. 1504: 4. — D. VI. 1507: 2. — Lud. II. D. V. 1523: 40. — Max. D. II. 1567: 39. — Car. III. D. II. 1723: 9.

Nagyobb hatalmaskodó.

Verb. P. II. t. 42. P. III. t. 21. §. 2. — Matth. I. D. II. 1464: 7. — D. VI. 1486: 15. — Ulad. II. D. V. 1504: 5. — Car. III. D. II. 1723: 10.

Jegyzés. A hütlenségi s nagyobb hatalmaskodási esetek most fogyván majd szaporodván s néha egymással összevegyülvén; végképen megállapítva s egymástól elválasztva találtatnak: Car. III. D. II. 1723: 9 és 10.

Állevél s álpecsét-koholó,
ha azzal más' élete ellen törekedik.

Car. III. D. II. 1723. 11. §. 10. 12.

A királyi ember ha álnokul s hamisan jár el dolgában.

Sig. D. VI. 1435: 8. — Ulad. II. D. I. 1492: 43.

A városi biró s hites polgárok,
ha a nemes embert ok nélkül halálra juttatják.

Verb P. III. t. 20.

Ki az országbeli birák' mellőzésével panaszát a romai udvar eleibe viszi.

Matth. I. D. II. 1471: 19.

Mén és kanczalovak' kivivője.

Ulad. II. D. III. 1498: 32.

Az idegen ki a fölségen s védjognak birtokosin kivül mástól szerez egyházi jótéteményt, s azt mernébirni, vizbe vettessék.

Ulad. II. D. II. 1495: 31. e törvény: „repugnantibus. Dominis praelatis et viris ecclesiasticis" alkottaték.

Az egyházi személy is, ha fölségsértő, hütlen, rabló és gyilkos

Verb. P. II. t. 42.

Mind ezeken kivül még számtalan törvények rendelnek halált, például 1486: 32. az ellen, ki a lengyeleknek, s velenczeieknek várakat avagy javakat ád avagy ajándékoz; 1507: 2. az ellen, ki az igtatás, vagy visszaigtatás után, a nélkül hogy visszaüzéssel élt volna, a javakat visszafoglalja; 1486: 16.

az ellen ki egyszer—, 1504: 4. az ellen ki másodszor visszaüz; 1525: 23., 1526: 35. az ellen ki külföldön vert pénzt behoz, s ez ellen tüzet; ki hon vert rézpénzt kivisz, az ellen halált rendel; 1486: 61. 1595: 27. az ellen ki egyházat tör, leront s kirabol; 1492: 107. az ellen ki fejdelemváltozás közben rabol és foglal; 1495: 36. a két nagy ellen a végvárakban, ha belőle mind kettő egyszerre eltávozik; 1514: 14. 39. 47. a pórhadi cselekedetek, 1523: 54. 1525: 4. a lutheránusok ellen, kik akárki által megégettethetnek; 1596: 36. az ellen ki salétromot ellenségnek ád el; 1595: 48. az ellen ki a várakba élelmet vivő parasztokat háborgatja; 1599: 13. az ellen ki az ajánlott országos segedelmet beszedő fő és alispánt gátolná; 1595: 34. azon némberek ellen, kik árulni a táborba mennek, ezek zsákba dugva vizbe meríttessenek; 1659: 13. 15. a jobbágy ellen ki török urához folyamodik, s az uri szolgák, rablók, csavargók, zsoldosok ellen, kik a népet dúlják, s mind Sigmond, mind I. Mátyás, mind Ulászló, s II. Lajos, de kivált I. Ferdinand, Maximilián, Rudolf s II. Mátyás' zivatoros korában, a hadszerzés, várak' rombolása, elfoglalt javak' visszaadása, nemesi fölkelések, adózások, táborból elszökések, katonai fenyiték, telepedés, rablás, s több effélék iránt egymást éri a halálbüntetést rendelő számos alkalmi törvény.

Láthatni ezekből, mikép a halálbüntetésekre nézve törvénykönyvünk hasonló egy roppant régi fegyvertárhoz; benne, ha rozsdásan és elavultan is, tömérdek fegyver van. Sok haszonvehetetlen, de sok belőle még kaphat élt. A történet hiába magyarázza, hogy mi a körülállások' szülötte annak a körülállásokkal együtt avúlnia kell; a törvény a történet' világa nélkül is áll s kötelez s legtöbbe birván általános oldallal is, vele századok mulva is sujthat a hatalom s felekezetdüh. S az angol törvényhozás épen ilyen körülállási, alkalmi rendelkezések által lőn oly dracoilag vérengzővé, ha egy vidéken sürübb volt a juhorzás, ha egy hatalmasnak parkjából egy fa vitetett el, ha forradalmak-

kor a diadalmas pártnak érdekében volt zuzni némelyeket, kész volt a halálbüntetés. S ha az angol törvényhozó több bűnt monda is halálosnak, a magyar viszont többet bizék a birói kényre határtalanul, s kegyetlenség és önkény a végpontban találkoznak; különbség a kettő közt csak az, hogy egy részről amaz bizonyosan gyakoroltatik, ez pedig rettentőebben gyakoroltathatik; más részről ellenben amazt csak uj törvény törli el, mig ez a szokás által magában elavulhat. Egy angol iró, E. Burke, megjegyzé, mikép egykor s nem oly rég, ha a ministerek valamely parliamenttagot másképen nem jutalmazhattak, bizonyossá tevék legbecsesb vagyonérdekének védelmére uj s rögtön (azaz, benefit of clergy nélküli) halálbüntetést határoztatni. Igy lett Anglia vérpaddá, mert a törvények ott szigorúan végrehajtattak. De minket e rosztúl egy nagyobb rosz válta meg; a törökkel küzdés két századon keresztül, s a folytonos belső villongás az előtt is és azután is egész a XVIII. század' elejéig. Nálunk a vért nem törvény de ellenség ontá; ritkán szólhatott itt a biró, a hadi lárma zengett untalan; kevés ideje volt a bíráknak a bűnöst sujtani, hol a nemzet' két fele egymást itélgette. Nem a törvény' fonala mellett, rendkivüli életen által rohanánk jelen állapotunkba. S ehez járul még megyei szerkezetünk, mi gyakran nem a törvény de belátása szerint tesz s tehetett kivált akkor, s néha üdvösen, néha károsan, és ide járul még nemzetünk' legnagyobb törvényhozója, a *szokás*. Nagy javító és nagy zsarnok. Eltörölt sok kegyetlen törvényt, s maga behozott sok újat; a karót, kereket, bitót kiüzé, s a kinzást megtartja, az embertelen *statariumot* fölállítá!

A had törvény- s jog-kivüli állapot hadban, azaz szükségben, hol nem lehet az észt követni; de statarium törvény s jog kivüli állapot békében, hol lehetne észszerűen cselekedni. Embervadászat ez, az igazság' mérlegét nem biró de rendőr veszi kezébe. Való, roppant nálunk a hiány de ez rettenetes pótlék. Mely pillanatban tetszik a megyének

hadi állapotba teszi magát, a törvényhozás' tudta nélkül, midőn körösközül a többiek békét élnek; s ekkor ha fejedre két gaz tanú ráesküszik hogy utát álltad, vagy kirablani, vagy megölni, vagy fölgyújtani akarád, általok rögtön elfogatol, s három nap mulva akasztófán kell halnod. S a halálbüntetés elleni legnagyobb erősség, a helyrehozhatlanság, ebben éri el tetőpontját. Ezért épen nem csodálkozám, hallván mikép egy megye' tiszte s pandúrai a menekvő útonállót üldözőbe vevén, midőn az egy erdő s nádsürűben elveszett, más úton ennek szélére kerültek, s a belőle kibukanó embert elfogák. Hiába erősítgeté ártatlanságát, a tisztviselő és pandurok, s jó lélekkel, hitet tőnek. A valóságos útonálló később csakugyan elfogaték, de vajjon az, hogy annak helyére függesztetett, visszaadá e életét az ártatlannak, s a megásott tisztességes sirba nem gyalázattal s nem kínok között szálla e?

S e szörnyű intézetnek nálunk is csak egy párja van: *a vérjog személyek' kezében.* Mi a társaságtúl is megtagadjuk a jogot itélni élet fölött, meglehet, némelyek szerint ez egyik tulság; nálunk ellenben e jog egyeseknek is adatik, de ez bizonyosan mindenek szerint a másik tulság. Jelenleg hazánkban 486 bíróság itélhet halált; ily roppant készület s ennyi kész bárd mellett valóban csoda, hogy oly kevés vér folyt és foly. Kivált ha emlékezünk az 1405: 5re melyben a vérjognak első nyoma van a III. R' 20. és 32dik czimére, az 1525: 4. és több hasonló czikkelyre, mik szerint, egy vagy más bűnben az ország *minden* lakosa biróva tétetett. S dolgaink' folyása félszázad óta a legnagyobb történeti erősség előttem a jury mellett; a népelem magában hordja az emberiség' elemét. Ha Angliában a kegyetlen törvények mellett nincs jury, a britt asszonyok nem győzték volna szülni az áldozatokat, — a pallost feltartóztatgatá; ha nálunk a törvényszék és személy' kényét s hatalmát követi, sokkal pusztább volna az ország, a pallost ritkán használá. Voltak s vannak visszaélések, mert embernél tökéletesb lényre is veszedelmes volna ily tág me-

zeje az önkénynek; de azt gondoljuk meg, mik történhettek volna s mik történhetnének.

E sorok' végén egy nagy sóhajtás kel bennem, mert látom hogy e két iszonyú alkotványhoz még sokan ragaszkodnak; ki talizmánt hord s ment vala nagyobb bajtúl sokáig, hajlik azt annak tulajdonítani. S ezzel is távolabb állunk a javitástól. Mi előtt alkothatnánk s szerezhetnénk *törvénykönyvet*, *esküttszéket*, *nyilványt*, nagy munka leend előbb rommá tenni a *rendkivüli*, *itélőszekeket*, a *statariumot* és apróbb testületeknél és személyeknél a *vérjogot*.

S ez észrevételek után ideje bemutatnom országunk rablajstromát.

Magyar-

fogházaiban levő raboknak's különösen a

Sor	Név	Rabok' száma		Egyszerű gyilkoss emberölő.	Hittársgyilkos	Szülegyilkos	Gyermekgyilkos
		1sső félév	2dik félév				
			V	Á	R	M	E-
1	Abauj	194	251	62	1	1	1
2	Arad	334	314	77	0	1	2
3	Árva	163	80	7	1	0	3
4	Bacs	431	553	6	1	0	2
5	Bars	85	87	4	1	0	4
6	Baranya	376	411	20	0	0	0
7	Békés	364	298	17	3	0	0
8	Beregh	165	200	22	1	0	0
9	Bihar	1065	941	42	0	0	5
10	Borsod	435	407	65	3	1	2
11	Csanád	181	110	7	1	1	1
12	Csongrád	368	376	2	0	0	0
13	Esztergom	139	113	3	0	0	1
14	Fejér	293	299	12	1	1	3
15	Gömör	122	146	27	1	0	3
16	Győr	77	74	8	0	0	0
17	Heves	333	291	17	1	0	2
18	Hont	73	89	18	0	0	4
19	Komárom	202	164	40	0	1	2
20	Körös	43	29	2	0	1	0
21	Krassó	90	95	45	5	2	5
22	Liptó	27	16	13	0	1	4
23	Mármaros	421	587	66	3	0	2
24	Mozsony	19	22	4	0	0	2
25	Nógrád	302	303	7	0	0	1
26	Nyitra	317	363	36	0	0	1
27	Pest	749	700	3	1	0	2
28	Pozsega	64	86	16	0	2	3
29	Pozsony	123	127	18	2	0	4
30	Sáros	60	88	10	0	0	5

o r s z á g'

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közül				Észrevétel	Vérjogot gyakorol Vgyén, kerület. k. vár. kivül.		
Halálra ítéltetett egy vagy minden bíróság által.	Pöre folyt	Felmentetett vagy kisebb büntetést kapott	Kivégeztetett		Személy	Testület	Összesen
G Y É K.							
3	31	31			2	2	4
2	18	60			1	1	2
2	1	8		Felsőség ellenlázasztók, s lázitók száma minden nütt sok minden megyékben.	4	1	5
1	6	2			2	1	3
1	0	8			6	2	8
2	9	9			6	1	7
2	7	11			1	0	1
5	0	18	.....	....1835ben	2	0	2
7	6	34			9	2	11
27	26	18		Egy férj, atya, testvérgyilkosnak jobbkeze levágatni s úgy kivégeztetni rendeltetik.	3	3	6
4	1	5	.....		0	1	1
0	0	2			2	0	2
1	0	3			2	1	3
1	9	7			8	0	8
7	15	9			4	1	5
2	1	5			4	2	6
10	0	10	.....	....1830ban	5	1	6
2	5	15			1	0	1
1	26	16			5	1	6
1	2	0		Mintegy 38 haramia kerékre itéltetik.	8	0	8
19	2	36	.....		0	0	0
2	2	14	.....	....1836ban	1	3	4
11	20	40			1	4	5
0	0	6			5	1	6
2	0	6			7	0	7
1	5	31		Csak azon gyilkosok'lajstroma, kik a törvényszék által fél évben itéltettek meg.	19	1	20
1	0	5	.....		7	2	9
1	2	18....	.....		0	0	0
1	5	18		....1836.	10	3	13
0	0	15			17	1	18

M a g y a r-

fogházaiban lévő raboknak s különösen a

Sor	Név	Rabok' száma		Egyszerű gyilkos s emberölő	Hittársgyilkos	Szülegyilkos	Gyermekgyilk.
		1ső félév	2ik félév				
			V	Á	R	M	E-
31	Somogy	524	477	50	0	0	2
32	Soprony	161	129	8	3	1	2
33	Szathmár	298	335	34	0	0	1
34	Szepes	102	93	5	0	0	1
35	Szerem	190	177	13	1	0	0
36	Temes	265	233	120	3	0	0
37	Thurócz	31	30	6	0	0	3
38	Tolna	393	445	28	1	0	1
39	Torna	129	107	13	0	0	0
40	Torontál	508	471	72	4	0	1
41	Trenchény	211	250	12	0	0	6
42	Ugocsa	115	112	27	1	0	0
43	Ung	175	172	42	0	1	3
44	Vas	202	193	7	0	0	0
45	Varasd	8	20	3	0	0	2
46	Verőcze	147	132	31	1	1	3
47	Veszprém	158	200	25	0	0	4
48	Zabolch	564	560	72	1	0	4
49	Zala	620	613	91	1	0	11
50	Zágráb	69	179	11	0	0	1
51	Zemplén	328	328	19	3	1	3
52	Zólyom	70	76	2	0	0	1
53	Kraszna	lajstromaik meg nem kaphatók					
54	K. Szolnok						
55	Zaránd						
	Összeg	12993	12932	1365	45	16	114

o r s z á g'

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közűl				Észrevétel	Vérjogot gyakorol vgyén, kerület. k. vár. kivül.		
Halálra ítéltetett egy vagy minden bíróság által.	Pöre folyt	Fölmentetett vagy kisebb büntetést kapott.	Kivégeztetett		Személy.	Testület.	Összesen.
G Y É K.							
20	4	28			7	0	7
4	0	10			5	1	6
15	10	10		Vérfertőztetésért, rablásért, haramiaságért s egyebért is sok halál-ítéletek hozattak a megyékben.	2	1	3
0	2	4			13	3	16
1	4	9			3	0	3
20	6	98			0	2	2
0	0	9			0	2	2
8	1	21			7	1	8
0	3	10			4	0	4
4	1	66			1	1	2
3	1	14			10	1	11
3	3	22			2	0	2
15	0	31	———	1835-ben	1	1	2
0	0	7			27	4	31
0	0	5			18	3	21
7	0	29			2	0	2
7	0	22			13	1	14
9	11	57			8	2	10
21	3	79			11	3	14
2	1	9		Turopolyával.	5	1	6
3	6	17			21	2	23
0	0	3			2	3	5
251	271	1018			304	67	371

Magyar-

fogházaiban lévő raboknak' s különösen a

Sor.	Név	Rabok' száma		Egyszerű gyilkos s emberölő	Hittársgyilkos	Szülegyilkos	Gyermekgyilkos
		1ső félév	2dik félév				
					K E R Ü-		
1	Hajdú város.	259	215	21	4	2	1
2	Jászság						
3	NagyKunság	443	387	26	1	0	2
4	KisKúnság						
5	Szepesi 16 v.	18	17	0	0	0	5
	Összeg	720	619	47	5	2	8
		K I R Á L Y I S B Á-					
1	Arad	48	30	0			0
2	Bakabánya	0	0	0			0
3	Bártfa	1	4	0			0
4	Bazin	10	3	0			0
5	Beszterczeb.	7	8	0			1
6	Breznyobán.	4	4	0			1
7	Buda	171	139	1			0
8	Debreczen	140	144	10			0
9	Eperjes	1	2	0			1
10	Eszék	24	23	5			0
11	Esztergom	17	8	2			0
12	Fejérvár	57	46	0			0
13	Felső bánya	23	19	4			0
14	Győr	26	42	0			2
15	Kapronca	0	0	0			0
16	Károlyvár	4	4	0			0
17	Karpona	11	12	1			0
18	Kassa	68	75	5			1
19	Késmárk	4	4	0			0
20	Kismárton	0	0	0			0
21	Komárom	50	57	0			0

o r s z á g'

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közül				Észrevétel.	Vérjogot gyakorol vgyén, kerület. k. vár. kivül.		
Halálra ittéltetett egy vagy minden bíróság által.	Pöre folyt	Fölmentetett vagy kisebb büntetést kapott	Kivégeztetett		Személy	Testület	Összesen.
L E T E K.							
3	0	25					
7	2	20					
1	1	3					
11	3	48					
N Y A V Á R O S O K.							
0	0	1	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	1	0				
0	0	1	0				
0	0	1	0				
2	1	7	0				
0	0	1	0				
0	0	5	0				
0	0	2	0				
0	0	0	0				
0	0	4	0				
0	0	2	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
1	0	0	0				
1	2	3	1				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				

M a g y a r-

fogházaiban levő raboknak' s különösen a

Sor	Név	Rabok' száma		Egyszerű gyilkos s emberölő	Hittársgyilkos	Szülegyilkos	Gyermekgyilkos
		1ső félév	2dik félév				
		K I R Á L Y I S B Á-					
22	Körmöcz	13	13	0	0		0
23	Körös	3	2	0	0		0
24	Kőszeg	3	2	2	0		0
25	Libetbánya	2	2	0	0		2
26	Lőcse	5	10	0	0		0
27	Modor	0	0	0	0		0
28	Nagybánya	24	23	1	0		0
29	Nagyszomb.	18	18	1	0		0
30	Pécs	21	19	0	0		2
31	Pest	104	122	0	0		1
32	Pozsega	3	3	0	0		0
33	Pozsony	5	5	0	0		0
34	Ruszt	0	0	0	0		0
35	Selmecz béla bánya	17	19	1	0		1
36	Soprony	69	55	0	0		0
37	Szabadka	93	108	10	0		2
38	Szakolcza	6	6	0	0		0
39	Szathmárnémeti	36	36	2	0		0
40	Szeben	0	0	0	0		0
41	Szeged	123	82	3	0		1
42	Szentgyörgy	0	0	0	0		0
43	Temesvár	55	55	4	0		1
44	Trenchény	23	23	0	1		1
45	Varasd	17	17	0	0		0
46	Ujbánya	1	1	0	0		0
47	Ujvidék	60	65	0	0		0
48	Zagráb	11	11	0	0		0

o r s z á g'

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közül				Észrevétel	Vérjogot gyakorol vgyén, kerület. k. vár. kivül.		
Halálra itéltetett egy vagy minden biróság által.	Pöre folyt	Fölmentetett vagy kisebb büntetést kapott	Kivégeztetett		Személy	Testület	Összesen
N Y A V Á R O S O K.							
0	0	0	0				
0	0	0	0				
2	0	0	1				
0	2	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
1	0	0	0				
0	0	1	0				
1	0	1	0				
0	0	1	0	1838ban			
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
2	0	0	0				
0	0	0	0				
2	0	11	0				
0	0	0	0				
	0	2	0				
0	0	0	0				
0	0	3	0				
0	1	0	0				
0	0	5	0				
0	0	2	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				
0	0	0	0				

Magyar-

fogházaiban lévő raboknak' s különösen a

Sor	Név	Rabok' száma		Egyszerű gyilkos s emberölő	Hittársgyilkos	Szülegyilkos	Gyermekgyilk.
		1ső félév	2dik félév				
		K I R Á L Y I S B Á-					
49	Zólyom	0	0	0	0	0	0
50	Zombor	71	126	7	0	0	0
51	Buccari	6	7	0	0	0	0
52	Fiume	0	1	0	0	0	0
	Összeg	1332	1436	61	1	0	17
	Megyék	12993	12932	1365	45	16	114
	(Ebből esik	3630	3771	a vérjogu uradalmakra			
	Kerületek	720	619	47	5	2	8
	K.Városok	1332	1436	61	1	0	17
	Mindössze	15045	14987	1473	51	18	139
					1681		

Vérjogot gyakoról, megyén, kerületen s kir.

o r s z á g'

gyilkossággal vádoltaknak száma 1837ben.

E gyilkosok közül				Észrevétel	Vérjogot gyakoról vgyén, kerület. k. vár. kivül		
Halálra ítéltetett egy, vagy több bíróság által.	Pöre folyt	Fölmentetett vagy kis. bb büntetést kapott	Kivégeztetett		Személy	Testület	Összesen
N Y A V Á R O S O K.							
0	0	0					
0	1	6					
0	0	0					
0	0	0					
11	7	61	2				
251	271	1018	—				
s testületekre)							
11	3	48					
11	7	61	2				
273	281	1127	2				
1681							
és bányavároson kivül . .					304	67	371

S utánok s mellékök állítunk néhány adatott a külföld büntetti statisticajából

Poroszország 13 millio lakos.	*Összes kivégzés*	*Gyilkosságért elmarasztatott.*
öt év, végződő 1824ben	54	69 vagy évenként 14
öt év, végződő 1829ben	33	50 — — 10
öt év, végződő 1834ben	19	43 — — 8½

Francziaország 32 millio lakos	*Összes kivégzés*	*Gyilkosságért vádoltatott*
öt év, végződő 1829ben	352	1182 vagy évenként 236
öt év, végződő 1834ben	131	1172 — — 234

Anglia s' Wales 13¼ millio lakos	*Összes kivégzés*	*Gyilkosságért. elmarasztatott*
hét év, végződő 1820ban	649	141 vagy évenként 20
hét év, végződő 1817ben	494	113 — — 16
hét év, végződő 1834ben	355	105 — — 15

Mindenféle emberölésért.

	Vádoltatott.	Fölmentetett.	Elmarasztott.
Anglia és Wales	1834ben 476	287	189
	1835ben 423	245	178
	1836ban 393	223	170
	1837ben 365	224	141
	1838ban 466	208	258 *)

Mindenféle bűnért.

	Vádoltatott.	Fölmentetett.	Elmarasztott.
Anglia és Wales	1834ben 22,451	6,456	15,995
	1835ben 20,731	6,002	14,729
	1836ban 20,984	6,213	14,771
	1837ben 23,612	6,522	17,090
	1838ban 23,094	6,309	16,785

*) Ebből halálra 100nál kevesb itéltetett.

S ezt tovább csak azért nem folytatjuk, mert bár mi teljes legyen ez oldal, ha a másik t. i. országunké hiányos és tökéletlen, közöttük az összehasonlitás semmi bizonyos eredményre nem vezetne. Pedig a miénk fölötte tökéletlen, mert

Először. Nem ismerjük sem a kerületek s megyék' népességét egyenként, sem az országét összesen.

Másodszor. A rablajstromok nem egyellők s nem egyképen teljesek; némelyben megvan a kezességen lévők száma, másban nincs; sok pusztán az elmarasztott rabokat foglalja magában és sokban nincsenek az itélet alattiak, bár ben ülnek; a statariumi eljárásról sehol sincs emlékezet, a vérjogu uradalmak' lapjai gyakran hiányzanak.

Harmadszor. Ha két félévi vettetik össze, csaknem lehetetlen belőle tisztára jutni, pedig rendszerint igy szerkezvék.

Negyedszer. Ritkábúl világlik ki, hogy a mi bünt mutat, hány évnek bűne, s ama 15,045 rab hihetőképen legalább négy év' összege. Mert nálunk sok raboskodik két három évig mielőtt fölmentetnék; nagyobb bűnösök' pöre öt év előtt ritkán jár meg minden itélőszéket; s történik elégszer, hogy némely kün élő, ügye sokáig hevervén, tizenöt esztendő mulva lakol már elfelejtett csinyáért. Ismerek fenyitőpöröket, mik 1796ban, 1808ban, 1815ben, 1822ben kezdödtek s mind e napiglan bevégzetlenek. Francziaországban, az 1835ki Compte Général szerint 3000 fölmentett közül hat hónapon tul csak 200, 1831ben 19,439 közűl, azon tul, csak 452 ült fogságban.

Ötödször. E 15,045ben igen sok vádlott van, s tudjuk nálunk a nép minden lenge gyanúra csaknem tetszés szerint küldethetik tömlöczbe. De Francziaországban vádkamarák, Angliában vádjuryk vannak, melyek alaptalan gyanu miatt kevesbet engednek rabul tartani.

Hatodszor. Gyilkosaink' száma, 1681. összevetvén a külföldi táblákkal, első pillanatra megijeszt. De ha meggondoljuk, hogy e számban vannak azok is kik évek óta la-

kolnak, azok is kiknek pöre évek óta foly, tehát talán egy évtized' gyilkosai is; hogy nálunk egyegy verekedésbeli emberölésért tiz, s több is, mint gyilkos jelen meg a rovatban; hogy külföldi tudósításokban a gyilkos név alatt egyedül a szándékos ölő értetik s néha ettől a szüle, hittárs, gyermekgyilkos ismét el van különözve, nálunk ellenben a szándékos gyilkos, történetes ölő, étető, gyermekvesztő mind e czim alá jön; hogy közügyvédeink a vádat mi könnyedén keresztelik főbenjáró keresetté, ha meggondoljuk mind ezt, e nagy szám egy nagy felleggé válik, melyben kevés villám van. Mutatja az is, hogy 1400bol 1127 mentetett föl, vagy kapott kisebb büntetést és igy 100bul 76, mig például Angliában a jury' minden lélekismeretessége s a sértettnek a vádtól, a tanúnak a vallomástól minden irtózása mellett is 100ból körülbelül csak 50, Francziaországban pedig hasonló körülállások köztt 1830 tájban csak 45. De még a 76on tuli 24. sem itéltetett mind halálra, mert

Hetedszer. Ama 273ban mind az benfoglaltatik, ki egy vagy több bíróság által kárhoztatott halálra; tudjuk azonban, miképen az alsóbb birák' halálitéletei közül 30—40ből alig erősít meg egyet a kir. s hétszemélyi tábla ellenben a külföldi táblákban az elmarasztás rendesen halált jelent minden biró előtt.

Ezeket s több efféle tekinteteket azonban mellőzvén, ama lajstrombul egy még is világos, t. i. hogy mig más müveltebb nemzeteknél évenként 10—50, Austriában 1824—1828ig 90, tehát évenkint 22 ember mult ki vérpadon, mi, 1837ben, ugyan azon szabadságot s békét birtuk két ember' vére után. S lehetetlen, hogy oly nagy jó illy kevés vérből támadjon. Én hiszem, megadja azt az ég áldozat nélkül is. A régiek szükségesnek hivék ember-áldozattal békéltetgetni meg Isteneiket; mi nem teszszük, s Isteneink nem boszusabbak hozzánk mint voltak őseinkhez.

FÜGGELÉK.

Olasz.		*Olasz.*	
NEM-JOGSZERŰ. NEM-CZÉLSZERŰ.		JOGSZERŰ.	
Beccaria	1765	Filangieri	1781
Carmignani	1830	Mattei	1787

Franczia-Belga.		*Franczia-Belga.*	
Servin	1780	I. I. Rousseau	1764—1770
Marat	1780	Mugart de Vouglans	1767
Valasè	1784	Mably	1780
Pastoret	1790	Bernárdi	1780
Nic. Pinel		Guyot	
Philipon de La Madeleine		Colinez	1826
Vasselin	1790	Assex	1828
Textor	1793	Silvela	1832
Carnot	1819	Camperio	1833
Sellon	1820	Grogory	1833
Dubosch	1821	Urtis	1834

Franczia-Belga. NEM-JOGSZERŰ. NEM-CZÉLSZERŰ.		*Franczia-Belga.* JOGSZERŰ.	
Wins	1825		
Lucas	1827		
Ducpetiaux	1827		
Roumieu	1833		
Nodier	1832		
V. Hugo	1832		
Lamartine	1836		
Angol-Amerikai.		*Angol-Amerikai.*	
Th. Hitton	1520	Blackstone	1765
Th. More	1520	Paley	1785
Eden	1775	Whately	1832
Turner	1785		
Americai névtelen	1787		
Ben. Rush	1790		
Worgthson	1833		
Clarkson	1807		
Pellks	1835		
Williams	1836		
Német.		*Német.*	
Sonnenfels	1765	Michaelis	1775
V. Barkhausen	1776	H. L. W. Barkhausen	1776
Sturm	1776	Runde	1777
Globig	1783	I. E. F. Schall	1779
Caesar	1787	A. Zaupser	1781
Schulz	1790	Corrodi	1783
G. Hufeland	1795	Gmelin	1785

Német. NEM-JOGSZERŰ. NEM-CZELSZERŰ.		*Német.* JOGSZERŰ.	
I. C. G. Schaumann	1795	Soden	1792
Vezin	1795	Püttmann	1792
Bergk	1798	Th. Hippel	1792
Schierlitz	1825	Schmalz	1793
Strombeck	1825	L. H. Jakob	1795
Eschenmayer	1831	Heidenreich	1795
Samhaber	1831	G. A. Kleinschrodt	1797
Felsecker	1831	E. F. Klein	1797
Grohmann	1832	Kant	1797
Holst	1837	Stephani	1797
Zöpfl	1839	Bauer	1830
		Grolmann	1799
		Feuerbach	1810
		Schmalz	1831
		Sporschil	1838
		Reidel	1839
		Preuschen	1839
		Mittermayer	1836
		Rotteck	1840
		Messerschmiedt 1840. Guillottine hirére vágyott, uj ölőgépet ajánl Columpön név alatt.	

Bentham 1799. Nem czélszerű, és igy nem jogszerű.
Bratford 1795. Nem czélszerű, és igy nem jogszerű.
Fichte 1797. Nem jogszerű, néha szükséges.
Abicht 1797. Nem jogszerű, néha szükséges.
Roederer. Jogszerű de szükségtelen, s nem czélszerű.

Livingston 1823. Nem czélszerű.
Wakefield 1832. Nem czélszerű.
Broglie 1828. Jogszerű, nem czélszerű.
Rossi 1829. Jogszerű, nem czélszerű.

E két oszlopzatot még sokkal hosszabbíthatnók, részint az irodalom' ismertetéseül, részint a vélemény' mértékeül; azonban jelenleg nem megyünk s időnk' szüke miatt nem mehetünk odább, sem a munkák' czímeit fel nem jegyezzük.

De belőle, miután az igazság s jog nem függ a szók' számától, mi az eredmény?

A bal oldal állítja: nem jogszerű; a jobb oldal erősíti: jogszerű. E pontban a két tábor hajthatlan.

Itt tehát nincs eredmény.

De a bal oldal hajlik nem tagadni hogy az hajdan lehete szükséges s igy menthető; a jobb oldal ellenben megengedi, hogy idő mulva az lehet szükségtelen s igy jogszerűtlen.

Ez az első eredmény theoriailag.

Továbbá mind a két fél megegyezni látszik abban, hogy a személyt s vagyont érdeklő bűnök köztt vonal huzattassék, s ez utóbbiak halállal ne sujtassanak.

Ez a második eredmény, gyakorlatilag.

Sőt a teljes eltörlést és teljes megtartást sürgetők hajlandók azt pusztán a gyilkosság' bűnére szorítani.

És e napig ez a vég eredmény!

ÉRTESITÉSÜL.

Az Academia kegyeskedvén pályairatomat előbb bocsátani nyomda alá mint utazásombúl megtértem s természetesen a szabály szerint idegen kéztűl másolt iratot bocsátván nyomda alá: olly hiányokkal jelen meg e munkácska, miktől ohajtottam volna megtisztitani. S nem csak orthographiai, ékezési, pontozási, szóhelyzési és euphoniai hiányok találtatnak benne, hanem egypár uj szó, mit pedig én nyelvészetileg, ha talán nem a legjobbnak, de a tudományban ilyen szót nélkülözhetlenek tartok, a leirótúl mással cseréltetett föl. Azért kérem hogy:

2. *lap.* 28. *sor.*
46. — 26. 34.
47. — 12. 15.
50. — 8. 12.
52. — 2.
53. — 3.
54. — 21. 23. 24. 33.
56. — 30. 32. 34.
57. — 3. 11. 15. 21. 22. 24. 46. 28.
58. — 6. 10. 13. 14.
59. — 7.
60. — 14.
62. — 6. 9. 30. 33.
63. — 28.

e kijelelt lapok' kijelelt soraiban e szavak: **hatás** (das Wirken), ezzel: **hatány** (die Wirkung, effectus) cseréltessenek fel.

21. *lap.* 27. *sor.*
23. — 16. —
24. — 15. 25. —
36. — 13. 15. —
42. — 7. 16. —
45. — 17. —

e kijelelt lapok kijelelt soraiban e szavak: **belsuly** (Schuld) ezzel: **rog** cseréltessenek fel.

És még igazítandók:

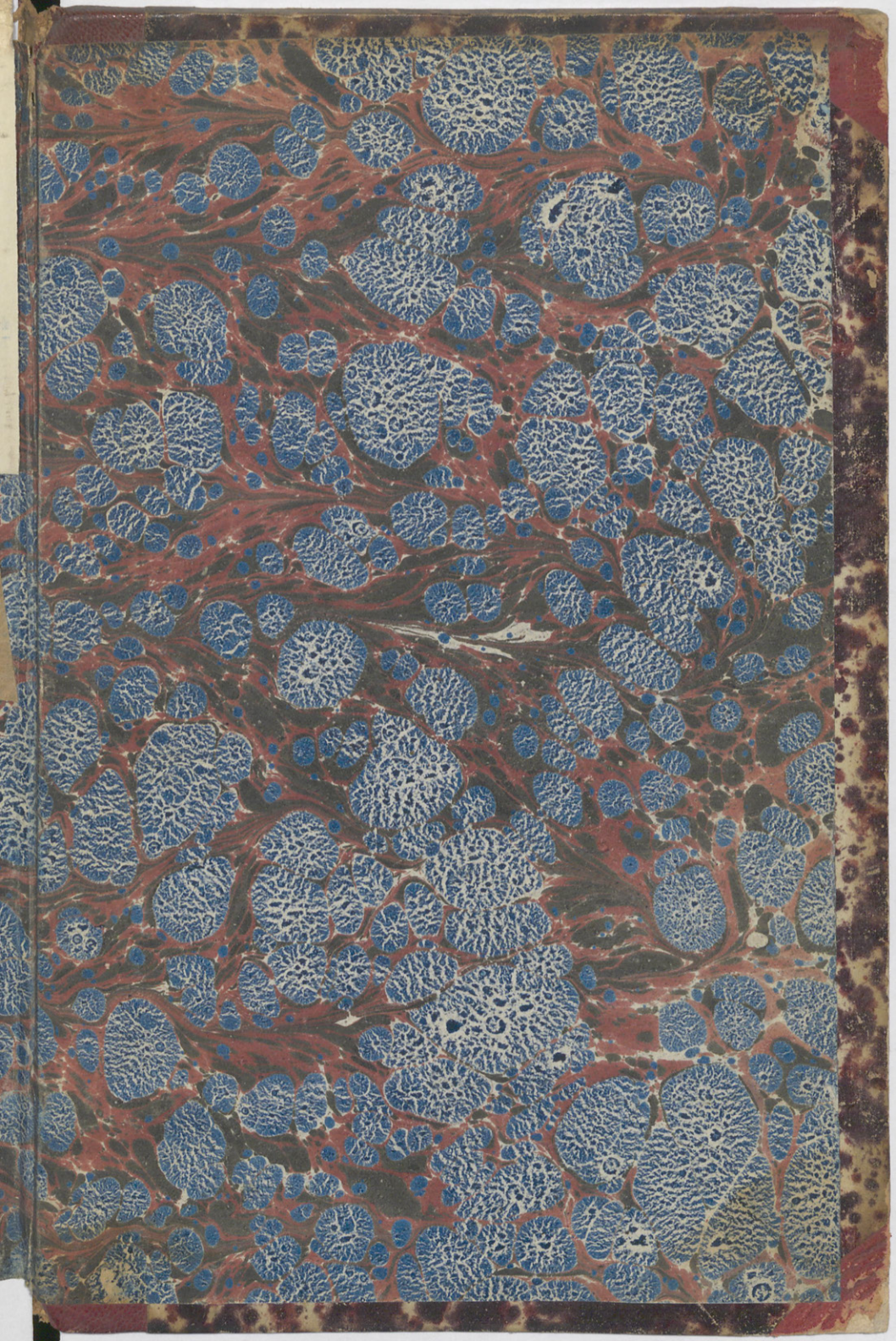
3. *lap.* 6. *sor.* Igaz *helyett* Igaz , — 4. *l.* 2. *s.* két *h.* E két — 6. *l.* 4. *s.* számazéka *h.* származéka — 8. *l.* 10. *s.* e törvényhozónak *h.* a törv... — 10. *l.* 25. *s.* jutalmaztatja *h.* jutalmazhatja — 11. *l.* 7. *s.* mindig *h.* mindig inkább — 11. *l.* 10. *s.* s a kinek *h.* s a kínok' — 11. *l.* 20. *s.* a rendszer *h.* e rendszer — 14. *l.* 9. *s.* amaz *h.* emez, — 15. *l.* 23. *s.* merre *h.* erre — 16. *l.* 21. *s.* ugy de a puszta *h.* ugy de minthogy a puszta — 19. *l.* 8. *s.* származtattatván *h.* származtatván — 21. *l.* 28. *s.* lett *h.* lehet — 30. *l.* 8. *s.* és mivel *h.* és továbbá azért mivel — 34. *l.* 18. *s.* jogalapja *h.* jogalapja a — 37. *l.* 17. *s.* büntésben *h.* büntetésben. — 40. *l.* 18. *s.* tartoztán *h.* tartozván — 43. *l.* 7. *s.* hogy a sértett *h.* hogy ha a sértett — 44. *l.* 2. *s.* társasságától *h.* társasságától foszták meg, — 48. *l.* 14. *s.* is *h.* s — 49. *l.* 23. *s.* álta *h.* által — 50. *l.* 17. *s.* mi *h.* midőn — 51. *l.* 7. *s.* az *h.* ez — 51. *l.* 11. *s.* után. Czélja *h.* után czélja — 51. *l.* 25. *s.* ugy rendezvék *h.* ugy nem rendezvék — 56. *l.* 22. *s.* amaz *h.* amott — 57. *l.* 6. *s.* mind *h.* mint — 58. *l.* 30. *s.* törvényetesen *h.* törvényesen — 59. *l.* 17. *s.* hol a nagyobb veszély *h.* hol nagyobb a veszély — 61. *l.* 33. *s.* mig *h.* még — 63. *l.* 20. *s.* belgiai *h.* belgiumi — 76. *l.* 18. *s.* elmében *h.* elmébe — 95. *l.* 22. *s.* Miután az *h.* S — 105. *l.* 27. *s.* attól *h.* arról — 108. *l.* 27. *s.* azt is *h.* azt, s — 116. *l.* 13. *s.* lélek fordulást *h.* lélek furdalást — 117. *l.* 11. *s.* ismerte *h.* megismerte — 125. *l.* 10. *s.* határoz. *h.* határoz? 127. *l.* 19. *s.* a nagy a *h.* nagy a — 128. *l.* 7. *s.* nem is volna , *h.* nem is volna; — 128. *l.* 32. *s.* fog *h.* fogja — 133. *l.* 16. *s.* torturát. Csonkitást *h.* torturát, csonkitást — 140. *l.* 19. *s.* és igy egy részerint mind *h.* és égy midőn egyrészül — 144. *l.* 5. *s.* népen *h.* népben — 157. *l.* 23. *s.* lakik, az *h.* lakik az, — 159. *l.* 2. *s.* volt. *h.* volna — 169. *l.* 17. *s.* uriszék. *h.* uriszéki — 170. *l.* 25. *s.* szájábul *h.* szobájábul.

EGYETEMI KÖNYVTÁR
5456/1908

758825

758825

758823